JURAJ KOCIJANIĆ

HRVATSKA UVIJEK KATOLIČKA

JURAJ KOCIJANIĆ

HRVATSKA UVIJEK KATOLIČKA

JERONIMSKA KNJIŽNICA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
KNJIGA PET STOTINA SEDAMDESET SEDMA

IZDANO MEĐU REDOVNIM GODIŠNJIM JERONIMSKIM IZDANJIMA ZA GODINU GOSPODNJU 1940

TISKARA „NARODNE PROSVJETE" U ZAGREBU, TRENKOVA ULICA I

Krasnog proljetnog dana došlo je naše malo društvance — jedan liječnik, drugi profesor, treći župnik — na izlet u seoski kraj, da posjetimo odličnog vlastelina B. K. u sredovječnom dvorcu, moderno preuređenom. Divan kraj, dvorac na strmom brežuljku, domaćina razdragan i vrlo prijazan.

Nakon srdačnog pozdrava povede nas vlastelin u svoj dvorac. Pokazuje nam redom prostrane sobe, starinski namještaj, razne zbirke oružja, veliku knjižnicu, a sve popraćuje zanimljivim povijesnim crticama, osobito u onoj dvorani, u kojoj su nanizane pocrnjele slike davnih gospodara i uglednih pređa. Napokon nam pokaže u hodniku jednu prostoriju izrekavši ravnodušno:

»Evo, tu je nekoć bila dvorska kapelica. Današnji ukus je tražio, da se taj ostatak srednjega vijeka ukloni.«

Rekavši to htio je zatvoriti vrata »kapelice« i povesti nas dalje. No naš drug profesor brzo upadne:

»Oprostite, gospodine. Molim, dopustite, da na čas razgledam kapelicu. Šteta, što ste napustili taj povijesni spomenik! Jeste li barem što spasili? Oltar, crkveno posuđe, misno ruho?«

»Vi ste, dragi profesore,« smiješeći se reče domaćin, »ljubomorni na starine, pa i one crkvene! Bilo je nešto od starog namještaja, kalež i misno ruho, ali sam nešto porazdijelio, a nešto je propalo. Nemojte žaliti, nije bilo umjetnički vrijedno!«

»Šteta je svakako velika,« dodao sam kao svećenik. »Takvi spomenici ipak su nam dragi, jer svjedoče o dubokoj vjeri naših pređa.«

»Današnji život,« uplete se liječnik, »sve prosuđuje i cijeni samo po praktičnoj vrijednosti.«

»Da, da, g. župniče,« nadoveže domaćin duboko uzdahnuvši. »Sjećam se iz ranog djetinjstva, kako

je moja blagopokojna majka rado polazila u seosku župnu crkvu i nosila pune košarice odabranoga cvijeća, da okiti oltare. S najvećom pomnjom gajila je odabrane ruže, svakoj je dala posebno ime. Odabirala je najljepše i darivala ih crkvi...«

»Za vašeg dakle upravljanja napuštena je kapelica?« usudi se primijetiti profesor.

Vlastelin neugodno iznenađen naglo pođe dalje davši nam znak, da ga slijedimo.

»Da, gospodo,« reče hladno, »svako doba ima svoje potrebe, običaje i svoj ukus. Napuštene su i puškarnice, napušten i pokretan lančani most. Izvolite razgledati moje gospodarstvo!«

Profesor i ja namjerice smo zaostali i razgovarali o našim starinama.

Na povratku dočeka nas pred dvorom gospođa domaćica, lijepo nas pogosti i odvede u sobu »Radio«. Začudo, pogleda upravo na mene te mi s naivnom prijaznošću reče:

»Velečasni! Danas nije doista potrebno da idemo u crkvu. Radio-aparatom slušamo zvona, misu, pače i propovijedi. Divan izum!«

»Da, gospođo!« odvratim. »Divan izum, ali taj nikako ne može da nadomjesti pravi vjerski život. Čudesan aparat, ali mogao bi da i čovjeka učini pukim aparatom, bez duha i samosvijesnog života. Svi ti izumi treba da nam tek posluže kao sredstvo, da usavršimo svoj duh!«

»Vidi ti njega!« prekine me liječnik. »I tu bi htio da prodiči!«

Nato se ojunači i plahi profesor te počne zanosno kao pred đacima govoriti:

»Gospodo! Ne diram u ničije osobno uvjerenje, ali dopustite, da iznesem jednu važnu činjenicu iz naše narodne povijesti. Dok sam se vraćao iz one napuštene kapelice, u duhu sam prošao sve vjekove hrvatske prošlosti. Naši narodni knezovi i kraljevi, naši moćni banovi i velikaši bili su puni vjere. Gradili su sjajne crkve i samostane. Pa i onda, kada su njihovi dvorovi postali gorde kule za obranu od kletog

neprijatelja, gradili su u njima kapelice i žrtvenike. Zašto su ih gradili? Zato, jer su imali živu vjeru. Kod nas u Hrvatskoj nije bilo...«

»Profesore, i vi hoćete da prodičete,« upadne mu u riječ liječnik.

»Molim, to nije prodika,« brani se uvrijeđeni profesor. »To je za mene najčasniji, da, zlatan list iz naše povjesnice!«

»Pravo imate, gospodine profesore,« prijazno će domaćin. »Mi nažalost ne poznamo naše kulturne povijesti. Ali ipak nas ona uči poznavati dušu naših pređa, duh i srce našega naroda! Dok sam slušao vaše razlaganje, pala mi je na pamet još jedna svijetla istina: Hrvati su, otkako su jednom primili sv. krst i katoličku vjeru, ostali odani toj vjeri usprkos svima strahovitim burama i kušnjama u sve vjekove sve do danas. Neki doduše kažu, da je to znak duševne slabosti... Ja naprotiv tvrdim, da je to bitna crta značajnosti!«

»Danas,« nadovežem ja, »u doba neke neodređenosti, nehaja i bescilja, potrebno je, da proučavamo kulturnu povijest, napose povijest vjersko-moralnog života našega naroda.«

Riječi vlastelina domaćine tako su me ganule, te sam htio da mu kliknem: Živio! Ali pretekao me ijećnik upadicom:

»Ta je strana naše povijesti, čini se, najslabije obrađena.«

Kako se društvo okrijepilo dobrom kapljicom, stale su nicati — po našem običaju — sve glasnije zdravice u rodoljubnom tonu. Izlet je uspio u svakom pogledu. Profesor i ja smatrali smo se pobjednicima. Postigli smo to, da se u većini našega društva pobudila volja za proučavanje naše kulturne povjesnice.

Nakon nekoliko dana razvilo se čitavo dopisivanje između vlastelina i nas izletnika. Iznijet ću redom pisma, koja su izazvala cijeli niz poglavlja iz naše hrvatske kulturne, napose vjersko-nabožne povijesti.

I.

Gospodine profesore!

Vaš prijateljski posjet u društvu gg. liječnika i župnika ostao nam je u ugodnoj uspomeni. Ali moja supruga ne može zaboraviti one primjedbe glede stare kapelice u našem dvorcu. Priznajem, da sam bio uznemiren. Možda ste se osjetili uvrijeđeni i vi i g. župnik...

Mnogo smo raspravljali o kapelici. Govor se raspreo i o vjersko-nabožnom životu naših hrvatskih pređa. Moju suprugu zanima osobito: Što su naši stari vjerovali, koje dogme u vrijeme n. pr. prije 200, 500 i 900 godina? Nastale su jamačno i nove dogme, koje stari Hrvati nijesu ni poznavali! Vi se bavite proučavanjem naše kulturne povijesti. Dopuštam stoga, da ste navikli gledati drugim očima i na savremeni život. Želim, da se opet sastanemo i da povedemo govor o vjerskim nazorima i osjećajima naših pređa. Izvolite primiti prijateljski pozdrav i jednako isporučiti g. župniku.

Uz izraz osobitog poštovanja

U N... 5. lipnja 1936. *B. K.*

Dragi prečasni!

Naš izlet i posjet u N. bio je dosta ugodan, ali i koristan. Jučer mi javlja g. B. K., kako se njega i njegove gospođe supruge duboko dojmila ona naša nedužna primjedba o kapelici u njihovu dvoru.

Drago mi je, što smo u njima probudili zanimanje za našu hrvatsku kulturnu povijest. Da, premalo je obrađena, premalo je i poznata. Odatle ono tako slabo poštivanje naših starina, osobito onih, koje nam najviše otkrivaju nazore, osjećaje — dušu i srce — naših pređa.

Vlastelin i njegova supruga zanimaju se napose za vjersko-nabožni život naših otaca: što su oni u pojedinim stoljećima vjerovali, koje su dogme ispovijedali?

Ti, dragi prečasni, imadeš obilje historijskih bilježaka. Ako dospiješ, saberi nešto i pošalji vlastelinu. Dobri su to ljudi. Bit će i potpuno naši. Kad je jedna primjedba tako djelovala na njihovu dušu, koliko će više povijesni dokumenti! Mnogo sam zaposlen u školi i u proučavanju naše domaće stare crkvene umjetnosti. Svršetak je školske godine. Veselim se odmoru.

Primi prijateljski pozdrav!

U Zagrebu 8. lipnja 1936. *Tvoj odani*
Z. P.

Visoko cijenjena gospođo!

Radujem se, što se tako živo zanimate za drevnu i tako lijepu kapelicu u vašem dvoru, i što želite upoznati na temelju povijesnih dokumenata, što su naši pređi kao katolici vjerovali.

Piše mi o tom profesor Z. P. On je upravo zaljubljen u našu kulturnu povijest. U svom pismu ispravno kaže: »Svakom je Hrvatu mio naš narodni jezik, jer je jezik našeg naroda. Mila mu je hrvatska pjesma, jer je pjesma našeg naroda. Mi cijenimo i staru maramu pa i otrcanu seljačku haljinu, jer je vezivo na njima proizvod duše hrvatskog naroda. Budimo dakle dosljedni i pravedni, pa poštujmo barem toliko i one više, t. j. duhovne i moralne vrednote njegove, napose vjeru i nabožnost. To je najdragocjenije blago našega naroda, blago od preko tisuću godina, koje se jače sraslo s dušom njegovom nego ikoje drugo narodno blago.«

Sretan sam, da vam mogu u prilogu poslati malu kiticu pabiraka iz naše povjesnice. Uvjerit ćete se, da Vjerovanje (Credo) naših pređa sadržava iste vjerske istine pred 300, 540 i 1000 godina, u koje i mi danas vjerujemo.

Uz izraz osobitog poštovanja i pozdrav

U S... 3. srpnja 1936. *J. K.*

VJEROVANJE NASIH PREĐA

Hoćemo li da upoznamo samu dušu naših otaca, najbolje nam mogu poslužiti njihova vlastita pisma, povelje, oporuke, darovnice, nadgrobni natpisi te njihova književna djela. Kad čitamo te spomenike, raste u nama radost i ponos, jer osjećamo kao da naši predi stoje živi pred nama, kao da slušamo njihove vlastite riječi. Iz njihovih riječi može se složiti čitavo »Vjerovanje«, u kojem su sadržane one iste vjerske istine, u koje vjerujemo i mi danas nakon više od 1000 godina. Neka dakle progovore sami naši predi!

Na jednoj kamenoj krstionici iz doba oko 800. godine sačuvan je latinski natpis, koji hrvatski glasi: »Evo, ovaj zdenac prima bolesnike, da ih prosvijetli. Ovdje okajavaju svoj grijeh, što su ga baštinili od prvog roditelja, da postanu štovatelji Kristovi, spasonosno ispovijedajući vječno Trojstvo. Ovo djelo (t. j. krstionicu) dobro i pobožno izvede u doba KNEZA VIŠESLAVA svećenik Ivan, a u čast Sv. Ivanu Krstitelju, da odvjetuje za njega, svoga svećenika. Taj natpis dakle svjedoči, da su naši predi pred više od 1100 godina vjerovali u spasenje po Isusu Kristu. Vjerovali su u istočni grijeh, u sakramenat Sv. Krsta, koji čisti od ljage praroditeljskog grijeha. Vjerovali su u Presv. Trojstvo, u svece Božje, koje su štovali i prizivali. Sve te istine naučava katolička Crkva i dandanas.

U crkvi, koju je sagradio hrvatski vladar KNEZ TRPIMIR (845. do 864.) u Rižinicama kod Solina, pronađen je natpis s ikonostasa, koji glasi: »Za kneza Trpimira... prikažite Isusu Kristu molitve držeći sa strahopočitanjem prignute glave!« U povelji od godine 852. govori knez Trpimir ovo:

»Stoga ja, premda grješnik, Trpimir, knez Hrvata, Božjim nadahnućem potaknut, ne znajući, kad će osvanuti sudnji dan i posljednji čas, i veoma zabrinut za spas svoje duše... sagradih pomoću Božjom samostan i u nj dovedoh zbor braće, da me njihove revne molitve i moja česta molitva oproste grijeha pred Bogom.« U toj povelji je sadržana vjera naših preda u Isusa Krista kao Spasitelja, vjera u moć molitve, vjera u božanstvo Kristovo, kojemu se valja klanjati sa strahopočitanjem i prignute glave, kad se prikazuje u sv. Misi. Knez Trpimir vjeruje u milost Božju, t. j. u Božje nadahnuće, neumrlost duše, u odgovornost za svoja djela, jer vjeruje u sudnji dan, u prekogrobni život, u vječnu nagradu i kaznu. Vladar Hrvata vjeruje u uspjeh revne i česte molitve, u oproštenje grijeha, koje možemo postići skrušenom molitvom i sv. ispovjeđu. Sve su to članci — dogme — rimokatoličke vjere, u koje i mi danas vjerujemo.

Hrvatski knez MUTIMIR govori u ispravi izdanoj 28. rujna 892. godine u Bihaćima ovako: »U ime Oca i Sina i Sv. Duha. Upravo godine od utjelovljenja Gospodinova od Djevice 892., dana 28. rujna, kada sam sve doznao, kako je, ja Mutimir, Božjom pomoću knez Hrvata, po nadahnuću Božjem odlučio sam dati crkvu sv. Jurja crkvi sv. Dujma. Tu crkvu, Bog mi je svjedok i nadahnitelj, ne ću da se i jedan od mojih nasljednika usudi oteti. Tko bi pak oteo spomenutu crkvu, neka se obori na nj srdžba svemogućega Boga, nebeskoga vladara, Spasitelja svijeta, i neka ga sapne kletva svih svetih... I na sudnjem danu, jer će im sveci biti neprijatelji, neka budu nagrađeni s đavlom i strahovitim njegovim anđelima i s Judom Iškarijotom u jazu paklenom, gdje oganj ne dogara i crvi ne ginu. Dano u Bihaćima pred vratima sv. Marte, mučenice, dana i godine, kako je gore rečeno pred ovim svjedocima...« Knez Mutimir, njegov dvor i narod vjerovali su dakle u tri božanske osobe, u Oca, Sina i Duha Svetoga. Vjerovali su u utjelovljenje Sina Božjega, koji je po Duhu Svetom postao čovjekom. Vjerovali su u materinstvo i djevičanstvo prečiste Marije, u vrhovnu vlast Gospodina Boga, po kojoj i kraljevi kraljuju. U Božju pravednost, koja naplaćuje dobro, a zlo kazni, ako ne vazda ovdje, a to svakako na drugom svijetu. Vjerovali su u svece Božje i u sudnji dan, u sotonu, u pakao kao vječnu kaznu. Sve te istine naučava sv. Crkva katolička nepromijenjene i dandanas i tako će ih naučavati uvijek do konca svijeta.

U ruševinama stare Marijine crkve (pokraj sadašnje Od Otoka) u Solinu pronađen je godine 1898. nadgrobni natpis HRVATSKE KRALJICE JELENE, žene kralja Mihajla Krešimira II. (949. do 969.), i majke kralja Stjepana Držislava (969. do 997.), a glasi hrvatski ovako: »U ovom grobu počiva Jelena, službenica Božja, žena Mihajla kralja, a majka Stjepana kralja. Ona se odrekla kraljevskog sjaja dana 8. listopada. I bi ovdje pokopana godine od utjelovljenja Gospodinova 976. Gle — ovo je ona, koja je za života bila majka kraljevstvu — zatim postala majkom sirota i zaštitnicom udovica i deder — čovječe, pogledavši amo reci: Bože, smiluj se njenoj duši!« — Natpis dakle dokazuje, da su naši predi vjerovali u čistilište kao i mi, u općinstvo svetih upravo kao i mi danas. Vjerovali su u vrijednost dobrih djela, koja će Bog nagraditi i u vječnosti. Smatrali su posve u duhu sv. Evanđelja osobitom zaslugom pomagati sirote i udovice, a isto naučava Crkva i danas.

Vrlo je poučna darovnica najvećeg hrvatskoga KRALJA PETRA KREŠIMIRA IV. (1058. do 1074.), kojom je nadario samostan sv. Krševana u Zadru. Darovnica, koja nam otkriva njegovu živu katoličku vjeru i duboku pobožnost, glasi: »Ja Krešimir upravljajući po milosti Božjoj Hrvatskom i Dalmacijom i kraljujući počeo sam razmišljati, kako bi svemogući Bog očuvao udijeljeno mi vladanje mojega nasljednoga kraljevstva i udijelio dušama mojih pređa i predšasnika vječni pokoj. I pronašao sam, da od dijela milosrđa Bogu nije ništa povoljnije i našega zemskoga dobra dostojnije, nego kad se posvećeni stanovi svetaca i nebesnika (t. j. crkve i samostani) opskrbe posjedima. I pošto je Svemogući Bog naše kraljevstvo na kopnu i na moru rasprostranio, odlučismo, da ćemo samostan sv. mučenika Krševana počastiti posjedima i zemljama... Dajemo... za spas duše svoje i svih mojih pokojnika... naš vlastiti otok, koji se prostire u našem dalmatinskom moru, a zove se Maon. Određujemo, da svaki čovjek, koji bi htio da otme ovaj otok, bude krivac na posljednjem sudu. Neka ga u vječnosti stigne sudbina Heroda, Jude...« Tako eto najmoćniji hrvatski kralj ispovijeda svoju živu vjeru, a vlada po milosti Božjoj, da je pomoću Božjom ojačao svoju državu. Vjeruje u pomoć svetaca, u neumrlost duše, u sudnji dan, u čistilište, u vječnu nagradu dobrih djela i u vječnu kaznu za opaka djela. Vjeruje, da je pomagati crkve i samostane jedno od djela Bogu najmilijih. Vjeruje u Sveto Pismo, iz kojeg navodi primjere, kao Bogom objavljenu istinu.

Na sarkofagu (grobnici) hrvatskog BOLJARA PETRA ČRNOG, koji je godine 1060. sagradio u čast sv. Petru apostolu crkvu u Jesenici (Dalmacija), čitamo latinski natpis: »Gledaj, što je čovjek, kad mu je grob tako nečist. Sve časti prezrelo je njegovo srce, koje je uvijek težilo na nebeske stvari. On je utemeljio hram i ukrasio ga. Ovdje je umro, a duh mu je odletio k zvijezdama...« — Tu se jasno razabire tvrda vjera u neumrlost duše, u prekogrobni život, vjerovanje u onu ozbiljnu katoličku istinu o ništetnosti čovječjeg tijela i o isprazn osti zemaljskih časti.

U svečanoj prisezi, koju je hrvatski KRALJ ZVONIMIR na dan krunidbe godine 1076. položio Sv. Ocu Papi Grguru VII. na ruke opata Gebizona, veli: „Ja Dmitar, koji se zovem i Zvonimir, Božjom milošću knez Hrvata i Dalmatinaca, obećajem i zavjetujem se, da ću nepromijenjeno izvršiti sve, što mi bude naložila Tvoja časna Svetost (t. j. Papa). Krojit ću pravdu, braniti crkve, paziti, da svećenstvo čisto i dostojno živi...« — Iz te zavjernice vidimo vjeru hrvatskoga kralja Zvonimira i hrvatskog naroda, vjeru u svetu katoličku Crkvu, u učiteljsku i vrhovnu pastirsku vlast Sv. Oca Pape. Vidimo onaj ispravni odnos, što treba da postoji između Crkve i države, po kojem jedna drugu iskreno poštuje i jedna drugu svojski potpomaže u svrhu općeg dobra.

Glagolska isprava, kojom je hrvatski kralj Zvonimir darovao samostanu sv. Lucije u Baškoj (Krk) neku livadu, a koju je OPAT DOBROVIT dao oko godine 1100. uklesati na kamenitu ploču, glasi ovako: „U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju je dao Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje vrijeme Sv. Luciji... Tko poreče to, da ga prokune Bog i Božja sila i četiri evanđelista i sv. Lucija! Amen... Da, tko ovdje živi, moli Boga za njih...« — Vjera naših pređa bila je tako živa, da su bili uvjereni, te su njihovi ugovori, darovnice, oporuke najjače osigurane onda, kad ih stave pod zaštitu Božje pravednosti i pod okrilje Božjih svetaca.

Kako je katolička vjera duboko prožela duh starih Hrvata, i to nesamo priprostog naroda, nego i najviših dostojanstvenika, svjedoči i isprava hrvatskoga KRALJEVIĆA STJEPANA, koji je poslije bio kralj. Kad se sklonuo u samostan sv. Stjepana, izdao je ispravu, u kojoj kaže: »Ja Stjepan, nekoć slavni vojvoda Hrvata, kad sam potišten teškom bolesti dao sazvati časne svećenike kraljevstva hrvatskog, po njihovu savjetu pošao sam u samostan, gdje sam odloživši naslov vojvode i svu čast odredio mjesto svojemu grobu. I umolivši opata, da neprestanim molitvama Bogu me preporuča, dao sam samostanu... za ispokoj svoje duše...« — Spas duše bio je našim pređima nada sve: nad kraljevsku krunu, nad časti i bogatstva. Iz velike zabrinutosti za spas duše Hrvati su, pa i oni najodličniji, ostavljali svijet, polazili u samostane, darivali crkve i redovnike, da bi po molitvama njihovim našli milost u Boga.

Kad je slavni hrvatski BAN PAVAO ŠUBIĆ I. pismom od 16. lipnja 1311. molio Papu Klementa V. (1305. do 1314.), neka mu pomogne osloboditi Zadar ispod mletačke vlasti, piše ovako: »Pavao, ban Hrvata i gospodin Bosne... Razabravši proglašene osude vašega Gospodstva (Papa je Mlečane udario crkvenom kaznom), odazvao sam se na čast i slavu svete matere Crkve pozivu Zadrana koji su se pouzdali u Vašu Svetost...« — Najmoćniji hrvatski ban, koji je poput kralja vladao čitavom nekoć nezavisnom hrvatskom državom i Bosnom, bio je pobožan katolik. Bio je osobito odan Sv. Ocu Papi, zauzet za čast i slavu Crkve katoličke. Pavao Šubić našao je u katoličkoj Cr-

kvi nesamo majku u vjerskim potrebama, nego i u narodno-političkim i državno-pravnim pothvatima.

Poučna je oporuka bribirskoga KNEZA PAVLA II. ŠUBIĆA od godine 1346. U njoj je knez iznio svoju čitavu katoličku vjeroispovijest. »Najprije preporučam«, tako piše u oporuci, »svoju dušu Spasitelju mojemu Isusu Kristu i Njegovoj preljubljenoj Majci Dj. Mariji. Hoću, da se moje tijelo sahrani u Bribiru u crkvi sv. Marije u grobnici, gdje počiva moj otac (Pavao I. ban) i sinovi moji. Nadalje dajem (nabraja dragocjene crkvene predmete) zavjesu pred oltar. Još dajem moje knjige: Školastičku historiju, Psaltir s tumačem, Dijalog Sv. Grgura Pape, Knjigu Izidorovu o sv. Pismu i Zbornik rečenica svetaca, Razgovor sv. Bonaventure i dvije rimske martinijanske kronike, dva svoja misala, jedan novi po kuriji, a drugi stari s beneventomskim pismenima, svoj Brevijar.« Katolika Hrvata upravo zadivljuje i ponosom napunja, kad vidi tako živu vjeru u Isusa Krista, tako snažno pouzdanje i nježnu ljubav spram Majke Božje. Kakve je knjige posjedovao taj odlični hrvatski velikaš? Bogoslovne, obredne i bogoljubne knjige, kojima su se Hrvati služili, skupim novcem ih nabavljali, kao osobitu dragocjenost čuvali te ih kao veliko blago oporučno darivali rođacima i crkvama. Takvo štivo mnogo je doprinijelo, da su naši pređi svoju katoličku vjeru izvrsno poznavali, zato su je i tako ljubili, po njoj živjeli i umirali.

Naši pređi zasvjedočili su živu vjeru, da Bog upravlja ljudskim životom u očinskoj milosrdnosti. Nesreće smatrali su kaznom Božjom, ali pomoć su s pouzdanjem tražili opet u dobroti Božjoj. Kao primjer navodim stare Dubrovčane u 14. vijeku. Godine 1348. „bila je u DUBROVNIKU velika kuga. Nije bila kuga, nego srdžba Božja. Pomrlo je mnoštvo ljudi... Tada su podigli iz pobožnosti crkvu sv. Blaža, našega zaštitnika... Ta je crkva, kad je dovršena, stajala 14 tisuća dukata. I trajala je rečena kuga godinu dana i onda je prestala.« Tako piše nepoznati pisac. U zapisnicima „Libri reformationum" od g. 1348. čitamo: »Dana 19. siječnja. U velikom je vijeću, skupljenu po običaju na glas zvona, a bila su u tom vijeću 82 vijećnika, bilo primito i potvrdito bez ičijega protivljenja, da g. knez sa svojim malim vijećem može za ustuk i pomoć od umiranja i kuge, koja sada vlada i koja je došla i na otok Šipan i u one krajeve, da može po svojem sudu i po volji potrošiti od općinskoga imetka za lijekove i za liječnike i za svaki drugi zgodni ustuk rečenome umiranju. P o v r h t o g a d a m o ž e p o t r o š i t i o d o p ć i n s k o g a i m u t k a g l e d a j u ć i, d a b u d u p r o c e s i j e i l i t a n i j e i d j e l a

m i l o s r đ a. I d a b u d e s v a k o j e d r u g o d j e l o n a č a s t i p o š t o v a n j e B o g u, d a i z m o l i m o m i l o s r đ e N j e g o v o.«

Kako se u staro doba bdjelo, da se svetkuje nedjelja — dan Gospodnji, svjedoči ZAKON GRADA TROGIRA od 24. veljače 1458., a glasi ovako: »Da ubuduće nikoji čovjek ni osoba ni iz grada ni iz sela ni iz trogirskoga okružja n e m o ž e i n e s m i j e n i k o g a s v o g a d u ž n i k a z v a t i n a s u d u d a n e n e d j e l j n e, u d a n e a p o s t o l s k e i l i B l. D j e v i c e i l i u d r u g e b l a g d a n e, š t o i h C r k v a k a t o l i č k a z o v e s v e č a n i m a. I d a g. k n e z i n j e g o v s u d n e m o ž e i n e s m i j e u t e d a n e p r e s l u š a v a t i n i k o j u o d r e č e n i h o s o b a...«

Kako su naši pređi bili postojani u katoličkom pravovjerju, a odlučno protivni krivovjerju, vidimo iz GLAGOLSKIH RUKOPISA »Cvet vsake mudrosti« iz 14. stoljeća i iz glagolskog rukopisa »Dijalogi sv. Grgura Velikoga, Pape«. Tu čitamo riječi žaljenja i ogorčenja poradi bogumilskih krivovjeraca, koji su hrvatski narod, napose u Bosni, smutili i tako skrivili preteška i nepopravljiva zla, koja su stigla hrvatski narod u vjersko-ćudorednom, kulturnom i narodno-političkom životu. »O nesrićno kraljevstvo bosansko, na koga ni rosa ni daž ne padi, pokle rodi i shrani tolike i takve jeretike!« Tako je zapisano u »Dijalozima Pape Grgura«, a tako će ogorčeno zavapiti svaki svijesni Hrvat katolik nad onim vajnim krivovjercima, koji danas adventizmom, starokatolicizmom i drugim krivovjerjem hoće da otruju naš hrvatski katolički narod.

U staro doba bili su naši ocevi, i to iz svih staleža, duboko nabožni. O tom nas uvjerava bilješka, koja spominje, kako su u drugoj polovici 16. stoljeća u gradu Dubrovniku rado dolazili vjernici na propovijedi oo. isusovaca, i to: vrhovni glavar dubrovačke republike, plemstvo, učitelji, učenici i narod. U sve svečane dane držale su se narodu propovijedi. Svi učitelji, svaki sa svojim đacima, dolazili su svake nedjelje jedamput u glavni hram na kršćanski nauk, a pored toga i mnogi od plemstva i od naroda.

O KATARINI ZRINSKOJ, kneginji, kćeri cetinskoga kneza Ivana Frankopana, koja je slovila kao vrlo pobožna i revna katolikinja, piše povjesničar Vjekoslav Klaić, da je »njezin dvor bio kao škola pobožnosti čitavoga kršćanstva«. Takva je bila i KATARINA FRANKOPANKA, kći Ferdinanda ozaljskog (rođena godine 1525), udata za sigetskoga velikana Nikolu Zrinskog (umrla godine 1562.), sahranjena u Čakovcu u pavlinskoj crkvi sv. Jelene pokraj glave svoga muža. Ona je

podupirala hrvatsku knjigu, osobito nabožnu, i sama napisala »Molitvene knjižice« te ga štampom izdala godine 1560. Takve Hrvatice, gorljive katolikinje, bile su dostojne supruge svojih junačkih rodoljubnih muževa i dolične majke svojih hrabrih sinova, koji su za sv. vjeru katoličku srnuli i u krvavi boj i u gotovu smrt.

U župnoj crkvi Majke Božje u Remetama kod Zagreba bio je sahranjen KNEZ TORKVAT, ban kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Nad grobnicom povrh grba bio je natpis: »Vjerujem, da moj Spasitelj živi, i da ću u posljednji dan iz zemlje uskrsnuti... Godine 1531.« Tako su eto naši najodličniji i najzaslužniji sinovi za života i poslije smrti javno ispovijedali vjeru u uskrsnuće mrtvih.

A i stari hrvatski PISCI I UMJETNICI bili su duboko prožeti duhom svete katoličke vjere. Učenjak Medini tvrdi o našim starim književnicima ovo: »U Dubrovniku svi su pjesnici smatrali svojom dužnosti ispjevati nekoliko pobožnih pjesama. To nalazimo počevši od neznanih pjesnika Ranjinina Zbornika, gdje ima jedanaest pjesama o Isusu, pa sve do najkasnijih vremena, kad s propašću političkog poslanstva staroga Dubrovnika propade i prosvjetno.«

Hrvatski pjesnik BRNO KARNARUTIĆ u svojoj pjesmi »Vazetje Sigeta«, koju je izdao 18 godina nakon junačke smrti Nikole Zrinskog (godine 1584.), stavlja u usta sigetskom heroju u govoru vojsci pred samu bitku ove riječi:

Ne bojte se smrti, ka će svih razvesti...
Bolje se j' arvati, viteški opriti,
Neg sramotno dati; jer je li umriti,
Gdo s poštenjem spravan na ov svit umira,
Vičnji mu glas slavan do nebes dopira...«

Glasoviti naš katolik svjetovnjak IVAN ZAKMARDI od Dijankovca, bilježnik županije kraljevine Slavonije (t. j. Hrvatske), stavio je godine 1643. na poklopac škrinje, u kojoj su se čuvale sve javno-pravne isprave naše, latinsku pjesmu, u kojoj veli, da je Hrvatska nakon svakojakih doživljaja postala Kristova, t. j. kršćanska, i da voli jedino katoličku vjeru.

Za čim je težila patnička duša hrvatskog naroda, dok je kao bespravna raja stenjao pod stoljetnom okrutnom vlašću turskom, pokazuju vjerno NARODNE PJESME. U pjesmi »Djevojka Ana« vidimo, da je naš narod sve posred teških nevolja — glada i golotinje — čeznuo za vjersko-nabožnim životom. Djevojka Ana ne moli sultana ni kruha ni zlata, već slobodu, da može Bogu se moliti i crkvu graditi.

Na saboru u Zagrebu u travnju god. 1673. potužio se zagrebački biskup pobožni MARTIN BORKOVIĆ na one (a to su bili krivovjerci), koji ne će da drže crkvene katoličke zapovijedane poste. Saborski zapisnik zabilježio je to ovim riječima: »Presvijetli se i preč. gospodin prelat (biskup) na saboru kraljevine bolno potužio na nekoje, što se nalaze u ovoj kraljevini i što su zadojeni krivovjerničkom zloćom, te se ne plaše jesti meso u korizmeno vrijeme i u druge od Crkve zabranjene posne dane. Ti su ljudi odbacili dužnu poslušnost Majci Crkvi, nemare i ne boje se kazne Božje i preziru pravu vjeru katoličku (koju je ova kraljevina uvijek od svoga početka prigrlila isključujući ma svaku krivovjerničku skvrnu i pošast). Proti tome je ponovno najsvečanije prosvjedovao i pridržaje sebi vlast i moć, da proti takvima postupa i radi sa crkvenim kaznama.«

Naš narodni velikan i mučenik BAN PETAR ZRINSKI bio je dobar Hrvat i jednako uvjereni, pobožni katolik. Čovjeka upravo ugodno iznenađuje, što se u tom odličniku, političaru, diplomati, državniku, banu, neustrašivom i vještom ratniku-vojniku našla i tako duboka, prosvijetljena i praktički proživljavana katolička bogoljubnost. U pjesničkom djelu (koje je na madžarskom jeziku napisao njegov brat Nikola, a Petar ga na hrvatski slobodno preveo i popunio) »Adrijanskog mora sirena« (tiskano godine 1660. u Mlecima) prikazuje među ostalim, kako se sigetski Nikola Zrinski »prije boja moli pred propećem Bogu svomu«. Isus mu odgovara na vruću molitvu te mu obeća rajsku slavu i mučeničku smrt. Nakon pobjede Nikola Zrinski najprije zahvaljuje Bogu, vojska dolazi u crkvu, da se Bogu svečano zahvali, a Nikola govori u spomen poginulih junaka i čestita im, što će u nebu stajati Bogu s desne s palmama u ruci. I na mnogo se mjesta u toj pjesmi očituje živa vjera bana Petra Zrinskoga.

I drugi hrvatski mučenik KNEZ KRSTO FRANKOPAN (pogubljen s Petrom Zrinskim 30. travnja 1671.) nije mogao da zataji svoje katoličko uvjerenje. Taj mladi vitez pjeva u svom »Vrtiću«, kako je sve na ovom svijetu prolazno te kako se zemaljske muke pretvaraju u nebu u slast.

Hrvatska BANICA KATARINA ZRINSKA, žena bana Petra i sestra kneza Krste Frankopana, napisala je i tiskom izdala godine 1661. hrvatski molitvenik »Putni tovaruš«. Molitvenik je bio izdan drugi put godine 1687. i treći put 1715. U predgovoru sama kaže, da ga je napisala jedino iz ljubavi prema Bogu i bližnjemu, t. j. prema svojem narodu.

Ne mogu propustiti, a da ne spomenem OPROŠTAJNO PISMO PETRA ZRINSKOG, kojim se on dan prije svoje

mučeničke smrti, t. j. 29. travnja 1671. iz tamnice u Bečkom Novom Mjestu oprostio od svoje žene Katarine: »Moje drago srce,« tako piše Zrinski, »nemoj se žalostiti! Polag Božjega dokončanja (odluci) sutra ob deseti ore (sati) budu meni glavu sekli i tulikajše tvojemu bracu (Krsti Frankopanu). Budi Bog hvaljen, ja sam k smrti dobro pripravan niti se ne plašim. Ja se ufam u Boga vsamogućega, — koj me je na ovom svitu ponizil, — da se tulikajše mene hoće smiluvati: I ja ga budem molil i prosil (komu sutra dojti se ufam), da se mi naukupe (zajedno) pred njegovim svetim tronušem u diki vekovečnoj sastanemo... Ja sam vse na volju Božju ostavil... Naj Te Gospon Bog s mojum kćerju Auroru Veroniku blagoslovi!« Svaki pojedini redak ovoga preganutljivoga pisma pun je žive vjere i predanosti u pravednost i milosrđe Božje.

Uvaženi naš rodoljubni KNJIŽEVNIK PAVAO RITTER-VITEZOVIĆ otvoreno kaže u svojoj pjesmi »Hrvatkinji« (Hrvatskoj), koja je tiskana g. 1689.:

Večkrat sam stakala krvave potoke,
Vsa v jedan grob stala trpeć čudne ruke.
Nebo s mučeniki jesam naselila,
Pakal s nazlobniki, tako sam se bila.

Tisuć sam Herkulov i Hektorov rodila,
A broj od vitezov Bogu sam pustila.
Veru držim čvrstu za Boga i kralja
Kako svakom katoliku valja.

Godine 1758. je GRAD ZAGREB uveo stalnu i javnu pobožnost u čast muke i smrti Isusove. Magistrat je privolom duhovnog starješinstva uveo i pobožnost u spomen krvava znoja i pregorke muke i smrti Spasitelja našega Isusa Krista. Zaslugom župnika sv. Marka u Zagrebu Jurja Juraića dobavljene su iz Rima god. 1760. sv. moći svetog Felicijana za župnu crkvu svetoga Marka. Prenos relikvija je obavljen najsvečanije na 24. travnja 1761.

Takva je eto živa i gorljiva bila vjera naših starih Hrvata. Vjerovali su u sve, što i danas sadrži Vjerovanje katoličke Crkve. I čuvali su tu vjeru od sviju krivovjerja i branili, kad je trebalo i krvlju, neustrašivo od njenih deprijatelja.

II.

Prečasni gospodine!

Ugodno iznenađen vašom tako iskrenom i uslužnom prijaznošću, kojom mi uzvraćate onu moju neumjesnost prigodom vašeg posjeta. Vaše cijenjeno pismo, a još više priposlani dokumenti o vjeri naših starih Hrvata pobudili su u nama veliko zanimanje.

Često o tom razgovaram sa svojom suprugom. Jednoga me dana iznenadi čudnim prijedlogom, da dam obnoviti onu staru kapelicu, kad je tako dobro uščuvana! Neka opet služi onoj svrsi, kojoj je služila našim pređima u proteklim stoljećima!

Šutio sam, razmišljao i na nekoliko dana uskratio konačni odgovor. Čitajući ponovno one vaše dragocjene pabirke uvidio sam, da supruga imade pravo. Vaš savjet znadem, kako bi glasio! Jamačno biste ga odmah popratili čitavim nizom primjera iz naše povijesti...

Preporučujući se u vaše prijateljstvo šaljem vam srdačan pozdrav.

U N... 9. srpnja 1936. *K. B.*

Visoko cijenjeni gospodine!

U duši vašoj i vaše vrlo cijenjene gospođe supruge bila je zapretena sveta vatra ljubavi prema onim velikim svetinjama, koje su kroz tisuću godina prožimale grijale i oplemenjivale srca hrvatskog naroda. Dovoljna je bila jedna slučajna opaska, da se odgrne pepeo i da se ona sveta vatra rasplamsa tako jakim žarom.

Hvalim vama i vašoj plemenitoj gospođi na bogoljubnoj i rodoljubnoj odluci, da ćete obnoviti kapelicu. Kad sam to javio prijatelju profesoru, bio je razdragan. Pripravan je, piše mi, da vam bude u pomoći, ako ustrebate, svojim stručnjačkim uputama.

Na brzu ruku sabrao sam evo opet nešto povijesnih bilježaka, da vidite, čemu je u staro doba Hrvatima služila crkva, čemu napose kućna kapelica. Vidjet ćete,

kako je bila duboka vjera naših starih u presvetu Euharistiju... Uvjerit ćete se, da su naši velikaši-feudalci bili nesamo hrabri ratnici, nesamo »nasilnici i otimači«, kako bi ih htjeli moderni namjerice prikazati savremenim Hrvatima i omraziti, već da je u njihovim srcima prebivalo i mnogo plemenštine, finije čovječnosti od one modernih gulikoža, varalica i raspuštenika.

Uz poklon vama i vašoj gospođi vaš

U S... 15. rujna 1936. J. K., župnik.

*

VJERA U PRESVETU EUHARISTIJU

Ako pođemo daleko, daleko natrag u našu davnu prošlost, naći ćemo dosta spomenika, koji svjedoče, da su naši pređi tvrdo vjerovali u presv. Euharistiju, da su je svom dušom ljubili: kao što sv. Misu, tako i sv. Pričest.

Hrvatski vladar KNEZ TRPIMIR (845. do 864.) želio je, da što dostojnije uredi svoju crkvu sv. Petra u Rižinicama. Kako nije imao dovoljno novaca, vruća želja njegove bogoljubnosti ponijela ga tako daleko, te je on — vladar — pozajmio godine 852. od splitskog nadbiskupa Petra I. jedanaest librica (11 funti) srebra i dao izraditi sveto posuđe, t. j. kalež, svijećnjake i t. d.

Papa Ivan VIII. (879. do 882.) javlja hrvatskom KNEZU BRANIMIRU u listu od 7. lipnja 879. godine ovako: »Kada smo mi naime služili sv. Misu na dan Uzašašća Gospodinova 21. svibnja 879. godine na oltaru sv. Petra apostola, u samoj žrtvi podigli smo k nebu ruke i blagoslovili smo tebe, sav tvoj narod i cijelu zemlju tvoju.«

Znao je sv. Otac Papa, kolika je vjera u kneza Branimira i u njegova naroda, i kako će ga obradovati najviše time, što je za Branimira i za hrvatski narod prikazao sv. Misu. I blagoslov presv. Euharistije ostao je na našem narodu, prati ga podjednako i krijepit će ga, da trajno ostane vjeran Spasitelju i Crkvi katoličkoj.

Naši vladari i velikaši osnivali su misne zaklade za spas duša svojih i svojih predaka. Najveći hrvatski kralj PETAR KREŠIMIR kaže izrijekom u povelji, koju je izdao samostanu sv. Krševana u Zadru godine 1067. u Ninu: »Ja Krešimir, kralj Hrvata i Dalmatinaca, donosim svima na znanje, da mi

se učinilo ispravnim, da se ne poništuju odluke mojih starih pređa osobito one, koje se odnose na spas njihovih duša. Razabrasmo naime u djelima našega pradjeda velikoga Krešimira, da je za spas svoje duše predao manastiru Sv. Krševana neko zemljište... Diklo.«

ČIKA, rođakinja kralja Petra Krešimira, odluči za spas svoje duše osnovati samostan (ženski) u Zadru. Čemu graditi samostan? Da redovnici služe sv. Mise i mole za njezinu dušu.

Slavni, pobožni i hrabri hrvatski kralj ZVONIMIR (1076. do 1089.) poslao je Papi sv. Grguru VII. sjajne darove iz zahvalnosti kao osobitom zaštitniku i dobročinitelju svojem i svoje države. Kakve je darove odabrao hrvatski kralj? Poslao je na dar dva dragocjena križa, dvije zlatne crkvene svjetiljke, ukrašene draguljima, te kalež i pliticu.

Kako se u hrvatskom narodu cijenila sv. Misa u vrijeme pred više od 850 godina, učimo odatle, što je SPLITSKI NADBISKUP LOVRO (1056. do 1097.) poslao jednoga svog službenika čak u daleku Antiohiju, da ondje izuči zlatarski i srebrenarski obrt, da bi umio što bolje izraditi crkveno posuđe. I doista je taj majstor izučio svoj obrt i iskovao kalež, vrčeve za sv. Misu uresivši ih skupocjenim nakitom, svijećnjake itd.

Bribirski knez PAVAO ŠUBIĆ II., sin najslavnijega hrvatskog bana Pavla I., odredio je u svojoj oporuci od godine 1340. ovo: »Crkvi sv. Marije u Bribiru (Dalmacija) dajem za ukras veliki pozlaćeni križ (srebro teži 300 uncija), srebrni pozlaćeni kalež (od 205 uncija), veliku srebrnu lađicu za tamjan, srebrnu pozlaćenu kadionicu, tri oplećnika s biserjem, tri crkvene košulje (albe), dvije štole i tri naručnika, dalmatiku sa zlatnim obrubom i zavjesu pred oltar.«

Pravila BRATOVŠTINE BL. GOSPE STOMORIJE u Vrhpoljicu kraj Šibenika, koja je bila osnovana 1360. godine, obnovljena godine 1384., propala godine 1565. i opet obnovljena godine 1619., propisivala su svojim članovima među drugim dužnostima i ovu: »Živit ima strahom Božjim pričešćujući se često, i ki se ne bi pričešćivali, ima se pokarati do dvakrat, a treto strgati (isključiti) i da ne će dostojan zvati se naš brat ali sestra.« Pravila su bila pisana hrvatskim jezikom.

Oko godine 1410. zbio se u LUDBREGU (Hrvatska) čudesan događaj. Neki je svećenik služeći sv. Misu posumnjao, da li se u kaležu poslije pretvorbe doista nalazi prava krv Kristova. Kad je pogledao u kalež, opazio je, da u kaležu nema prilike vina, nego prava krv, koja kao da vrije. Silno uplašen spremio je Presv. krv s kaležom i tek pred smrt svoju otkrio tu tajnu. Krv je bila istražena u Rimu, povedena istraga i nakon sto go-

dina dovršio je istragu Papa Leo X. te je izdao o tom posebnu bulu (ispravu) godine 1513., u kojoj je opisana povijest toga događaja. Kalež s Presv. krvi povraćen je u Ludbreg, te se i danas čuva i štuje u tamošnjoj župnoj crkvi.

Krčki knez NIKOLA FRANKOPAN dao je godine 1426. senjskom kaptolu šezdeset zlatnika, da se služe sv. Mise zornice. Osnovao je tu zakladu ovim riječima: »Mi smo razmotrili, da nijedna milostinja ne vrijedi više od Mise, koja imade više učinaka. Ona je lijek proti grijesima od svijeta. Ona je drvo života u rajskoj sredini. Krist se tu svaki dan s nama otajstveno sjedinjuje i mi s Njime duhovno. Kod nas treba da bude neprestana uspomena muke Isusove. Razmotrivši to mi smo htjeli, da se pobrinemo za dušu svoju u životu i na smrti. I došli smo do pogodbe, da četiri kanonika s prebendarima govore i moraju služiti Misu u čast Bl. Dj. Marije svaki dan, u zoru i za uvijek. I da onaj, koji služi imade u svakoj Misi reći molitvu za naše zdravlje, dok smo živi, a poslije smrti naše da imade reći pokojnički molitvu za našu dušu...«

Koliko je našim pređima bila mila presv. Euharistija, svjedoči i ovaj događaj: Bosanskomu su KRALJU STJEPANU TOMAŠU neki franjevci uskraćivali sv. sakramente, jer je bio osumnjičen kao pristaša bogumilskoga krivovjerja. Kralju se to dalo tako nažao, da se godine 1443. pritužio samom Sv. Ocu Papi. Nakon provedene istrage Papa je naredio, da se na kraljevu dvoru imade i dalje služiti sv. Misa i da mu se ne smiju uskraćivati sakramenti, dakle ni sv. pričest.

Iz pisma, što ga je SV. IVAN KAPISTRAN pisao godine 1455. Papi Kalistu III. o vjerskom životu katolika u Srbiji, doznajemo, da su katolički svećenici u ono doba nosili bolesnicima u kuću sv. pričest kao popudbinu.

R. Lopašić u knjizi „Dva hrvatska junaka“ piše, da se nigdje U SLAVONIJI za turskoga gospodstva nije smio u župnim crkvama čuvati Presv. oltarski Sakramenat, osim u samostanima, jer bi ga Turci lako oskvrnuli.

Drevni hrvatski grad TROGIR osobitom je svečanošću slavio blagdan Tijelova, napose sjajnom procesijom. U starim spisima grada Trogira od godine 1415. čitamo naime ova naređenja: »Bilo je primito i prihvatito, da unapredak svaki plemić od trogirskog vijeća mora i da je obvezat svake godine na blagdan Tijela Kristova ići u procesiji okolo zidova grada Trogira i nositi zapaljenu voštanicu barem od pol funte voska. I svaki obrtnik jednu veću svijeću barem od jednoga solda pod kaznu od 20 malih solda za svakoga, koji to ne drži, i za svaki put...«

Koliko su naši hrvatski pređi cijenili svetu Misu, vidimo iz raznih propisa i zakona. Tako je grad Skradin pred više stotina godina imao u svojim štatutima propis: »Određujemo, da nitko ne smije nedjeljom, prije nego je odslužena Misa, otvoriti krčme i prodavati vino pilcima, osim ako bi tko htio uzeti vino i odnijeti za kakvo putovanje...«

Sretni smo, što imademo Božjeg ugodnika, koji je naše krvi, a proslavio se vanrednom pobožnošću spram presv. Euharistije. S pravom se naziva »Svetac Euharistije«. To je bl. GRACIJAN. Rođen je godine 1438. u Mulu kod Kotora, stupio je u red Sv. Augustina, umro svetački u Mlecima godine 1508. Gracijan je neprestano boravio pred svetohraništem, klanjao se i molio Isusa u oltarskom Sakramentu. Želio je, da svaki dan poslužuje kod sv. Mise, i čeznuo za čestom sv. pričesti. Bog ga je za to nagradio vanrednom milošću. Vidio je naime jednom kod sv. Mise u svećenikovim rukama samoga Isusa u obliku djeteta. Papa Leon XIII. proglasio ga je blaženim godine 1889. zajedno s bl. Nikolom Tavilićem.

U Dalmaciji napose u Splitu, Trogiru, Dubrovniku, Hvaru, Šibeniku itd. imade sačuvanih starih patricijskih kuća »palača« iz 14, 15. i 16. stoljeća, u kojima je bila po jedna malena odaja držana za kućnu kapelicu.

Poslanici dubrovačke republike nosili su sa sobom na putovanjima sliku — triptihon — kao mali ručni prenosni oltar. Takav jedan potječe iz druge polovice 15. stoljeća te pripada flamanskoj slikarskoj školi. Čuva se u riznici katedrale u Dubrovniku.

I BL. OZANA KOTORSKA gojila je osobitu ljubav prema presvetoj Euharistiji. Bl. Ozana rodila se godine 1493. u Crnoj Gori, provodila je kao pastirica nevini život. Došla je onda u Kotor i stupila u službu u samostan, gdje je živjela svetačkim životom sve do smrti godine 1565. Njezin suvremenik Bazilije Gradić svjedoči, da je Ozana primala svetu Pričest s najvećim žarom, da u dane pričesti nije ništa jela, da je pokazivala veći duh u govoru, veću jakost u pošćenju nego u druge dane. Njezino neistrunuto tijelo čuva se u Kotoru. Papa Pijo XI. proglasio je tu skromnu pastiricu i služavku blaženom godine 1927.

Kako je naš priprosti narod vjerovao i cijenio presvetu Euharistiju, možemo naučiti iz raznih povjesnih vrela. Godine 1493. zadesila je Hrvate strahovita nesreća. U krvavoj bitci NA KRBAVSKOM POLJU Turci su hrvatsku vojsku porazili. Cijela domovina tužno je zakukala. Narod je razmišljao, koji bi to mogao biti razlog tolike nesreće. I narodna duša, duša

puna vjere iznašla je razlog. Otkrila ga u svojoj pjesmi, u kojoj veli, da se ban Derenčin upustio u boj u nedjelju prije mise...

Spominjem kao pobožnu predaju i ovaj dogakaj: Kad je o novoj godini 1499. knez Bernardin Frankopan došao u modrušku crkvu, da sluša sv. Misu, dogodilo se ovo ČUDO: Svećenik služeći svetu Misu htio je da prelomi posvećenu hostiju, ali začuđen opazi, da je hostije nestalo s oltara. Uto su došli ljudi izvana i kazali, da su vidjeli, kako bijela hostija lebdi u zraku iznad zvonika. Svećenik i puk izašli su iz crkve i molili, da bi se hostija povratila. No ona je iščezla ispred lica svih, koji su u strahu i trepetu gledali taj čudesni događaj.

Noću 27. svibnja 1624. udario je grom u krov stolne crkve u Zagrebu. Planuo je drveni toranj, sva se zvona rastalila, izgorio krasni glavni oltar te se upalio i biskupski dvor. Pobožni tadanji biskup PETAR DOMITROVIĆ propustivši, da spasava svoj dvor, pohrlio je bosonog i napola obučen u stolnu crkvu, gdje je uz pogibao života spasio s glavnog oltara pokaznicu i krušnik s presvetom Euharistijom, koju je prenio u franjevačku crkvu na Kaptolu.

Senjski BISKUP FRANKO ŽIVKOVIĆ kaznio je svoje biskupljane oštrom crkvenom kaznom: U nijednoj crkvi nije se smjela služiti sv. Misa niti sakramenti podjeljivati. Ta doista oštra kazna bila je zapravo uperena protiv onih silničkih velikaša, koji su otimali crkvena imanja. Senjani bili su tom kaznom toliko pogođeni i ožalošćeni, da su g. 1526. otpremili posebnog poslanika Sv. Ocu Papi i žalili se, što moraju živjeti kao Turci bez sv. sakramenata, bez službe Božje i bez crkve.« Papa je njihovu molbu uvažio.

Na otoku Hvaru isticala se među drugim nabožnim družtvima BRATOVŠTINA SV. SAKRAMENTA. Aug. Valiero, veronski biskup, obavio je po pismenom nalogu Pape Grgura XIII. od 18. listopada 1578. vizitaciju u hvarskoj biskupiji. Iz njegova zapisnika saznajemo, kako se u nas u ono doba poštivala presv. Euharistija. U svakoj župnoj crkvi čuvala se Euharistija u posebnoj posudici, koja je bila od drva ili od stakla ili od srebra te pozlaćena. Bila je smještena ili u zidu pokraj glavnog oltara ili u svetohraništu na oltaru. Vizitator nalaže, da se namjesto drvene posudice ima nabaviti srebrna ili staklena, a gdje nema svetohraništa na oltaru, neka se dade izraditi. Posvuda je našao, da pred oltarom gori svjetiljka, a ulje su obično nabavljali župnici na svoj trošak. Sv. Pričest — popudbina nosi se bolesnicima sa svjetiljkom i sa dva pratioca - klerika ili lučonoša. U Dolu je bilo društvo Tijela Kristova (bratovština): članovima se nalaže, da prate presv. Euharistiju do bolesnika. Vizitator propisuje: mora da bude »dostojna staklena posuda za dijeljenje vina u pričesti naroda«. Onda se dakle još dijelila pričest pod obim prilikama.

Godine 1615. osnovana je u ZAGREBU Bratovština Tijela Kristova. Članovi su bili najugledniji građani. God. 1657. n. pr. bio je rektor te bratovštine Juraj Vernić, gradski sudac i odlični rodoljub. Poglavita zadaća bratovštine bila je ta, da goji i širi štovanje presv. Oltarskog Sakramenta. Na glasu je bila »Bratovština sv. Barbare, dj. m., za dostojne spovedi i sv. Pričešćivanja,« osnovana g. 1675. u župi BRDOVEC. Ona se dičila velikim brojem članova iz svoje župe i iz mnogih drugih.

Hrvatski ban i junak TOMO BAKAČ Erdedi, koji je sjajnom pobjedom Turaka kod Siska g. 1593. obranio kršćansku vjeru nesamo hrvatskom narodu nego i svemu kršćanskom Zapadu, crpio je svoju snagu u presv. Euharistiji. U zagrebačkoj katedrali kleknuo je na oba koljena pred oltarom i iz ruku biskupa Domitrovića primio sv. Pričest!

Za vrijeme turske vlasti u SLAVONIJI hrvatski je narod patio neizrecivo mnogo, ali najviše u vjerskom pogledu. Turci su naše crkve porušili, spalili ili ih pretvorili u svoje džamije. Svećenike su što poubijali, što prognali. Bilo je krajeva, gdje ubogi narod nije imao nikakve vjerske utjehe, po više desetaka godina nije imao svete Mise niti svete Pričesti. U te naše tužne krajeve dolazili su naši isusovci, napose znameniti o. Bartol Kašić. Sam je opisao svoje misijsko djelovanje (1610. do 1620.). Narod je grnuo sa svih strana kao mravi, a kad je bio u Marincima u Srijemu, ispovjedilo se mnoštvo naroda. »Međutim je«, piše o. Kašić, »bio podignut oltar pred kućnim zidom pod vedrim nebom, a bilo je dosta hladno, a zemlja svuda pokrita snijegom. No oltar je ipak bio zaštićen od vjetra.« Prvi je o. Kašić prikazao sv. Žrtvu ne mareći za leden zrak, a narod je obojega spola mirno i strpljivo motrio klečeći naokolo na slami bačenoj na snijeg. I svi su podnosili ne malu oštrinu zime, sve dok nijesu primili presvetu Pričest, i sve do svršetka cijele Mise.

Franjevac o. Pavao iz Rovinja pohodio je službeno bosanske samostane te piše: »U ovim mjestima stanuju vrlo pobožni kršćani, kao što su U CIJELOJ BOSNI. Tako su pobožni, te CIJELI DAN HODAJU, DA SLUŠAJU MISU. Bude župnik, pa ima pastvu u četiri ili pet sela. Odredi, da će služiti Misu na kojoj ravnici, zgodnoj za svih pet sela. Župnik ih sve čeka do podne. U jutro se na vrijeme upute na njegovu metu i idu, gdje će biti Misa. Župnik nasred livade načini oltar i služi Misu. Kad je Misa gotova, onda narod jede...«

Pohvalno izvješće O FRANJEVCIMA U BOSNI podnio je u Rimu g. 1708. fra Ivan Krst. de Vietri iz Italije, kad je pohodio franjevačku provinciju Bosne Srebreničke. U izvješću piše taj stranac: »Franjevci su ove kršćane naučili takvom strahu Božjem, te bi oni i otvrdnula srca razgrijali i razmekšali, kad čovjek vidi njihovu pobožnost. OD POČETKA SU MISE PA DO PODIZANJA SKLOPITIH RUKU I S OČIMA UPRTIM U OLTAR, A OD PODIZANJA PA DO KRAJA MISE prekrštenih ruku.«

Kad je bosanski paša Mehmed Tekeli (Kačić ga zove u svojoj pjesmi paša Tekelija) poslao na ŠIBENIK 40.000 ljutih janjičara, i kad su grad 26 dana opsjedali, biskup Marcello svaki je dan izložio presv. Sakramenat, a građani su dolazili na klanjanje, molili su i postili. Junački su izdržali u obrani, i paša je morao ostaviti Šibenik. Kršćani su na koljenima zahvaljivali Bogu za tu pobjedu.

Sasvim je prirodno, da se ova živa vjera naših hrvatskih pređa u presv. Euharistiju snažno odrazila i U NARODNOJ PJESMI. Tako se na pr. u pjesmi »Božji sud«, priča, kako je sam Isus služio sv. Misu. Tako se eto u njoj priča:

Anđeli se domisliše,
Svetu crkvu sagradiše
Na kamenu, na mramoru,
Na studenom, na ledenom.
Ondi Isus Misu reče,
Mandalina sviće žegla,
Sveti Petar odgovara,
A Marija Misu sluša.
Kad je prošla sveta Misa,
Isus Majki progovara:
O Marijo, mila Majko!
Je li kakva moja Misa?
O Isuse, Sine dragi!
Kako ovaj svit nastao,
Take Mise nije bilo,
Kako Tvoja sveta Misa!

U narodnoj pjesmi »Duša na sudu« izbrajaju se razni grijesi, poradi kojih bude duša osuđena. Među njima navodi se i ovaj:

Ni molila, niti postila,
Niti k maši rad hodila.

Duša našega naroda bila je prožeta vjerom katoličkom, vjerovanjem u presv. Euharistiju. Dokaz je i pjesma »Mrtvi pohođeni«, u kojoj se pjeva:

Kad su došli do Ružice crkve,
O Milice, draga seko naša,
A ti hajde čuvat naše konje.
Pričela se misa govoriti, —
Mi idemo misu otpivati.

U zapisnicima HRVATSKOGA SABORA od godine 1738. do 1739. i 1755. kaže se o Ludbregu, gdje se čuvala čudesna presveta Krv Isusa Krista, da je to mjesto, »gdje se čuva čudesna Krv kano vrhovno i najveće blago ove kraljevine i utočište rimokatolicima«. Godine 1739. hrvatski je sabor načinio poseban zavjet, da ih Bog oslobodi od kuge, i to: »Da se imade sagraditi kapela u čast i za veći porast slave Presv. Krvi Isusove, koja se čudom jedva kad čuvenim ili sasvim rijetkim i cijelome svijetu strašnim pretvorila u vidljivu Krv, te koja se dosad čuvala u Ludbregu, mjestu najvećega blaga cijele kraljevine. A i za veći poticaj na poštivanje i pobožnost prema istoj Presv. Krvi.«

Što su sve Hrvati katolici u Bosni i Hercegovini imali da prepate od Turaka još u prvoj polovini prošloga vijeka, t. j. pred kojih sto godina, teško je u par riječi opisati. Bosanski biskup FRA RAFO BARIŠIĆ izbraja u svojoj pritužbi od godine 1838. samo nekoje nevolje: »Turci ne prave razlike između kršćana i marve,« piše ogorčeni biskup. »Ne dopuštaju nam, da svetkujemo blagdane Gospodinove, da barem na veće svetkovine prisustvujemo sv. Misi. Sve moguće traže, da zapriječe svako vršenje službe Božje. Jer nemamo crkvi, sastajemo se svetkovinom na službu Božju na polju, u šumi, oltare dižemo pod hrastom, sveti stol pokrivamo granama sa stabalja, a mi pod vedrim nebom, na mokroj zemlji pokrivenoj blatom ili snijegom, klečeći pribivamo službi Božjoj... uvijek izvrgnuti nepogodama vremena.« Kad to čitamo, dolaze nam na pamet kršćani prvih vjekova, koji su uz pogibao života dolazili na grobišta i u katakombe, da slušaju sv. Misu i uživaju sv. Pričest.

Najljepši spomenik vjere u presv. Euharistiju izgradio je hrvatski BAN PUČANIN IVAN MAŽURANIĆ u svom junačkom eposu: »Smrt Smajil-Age Čengijića«. U »Četi« on tu pjeva:

Kad al' eto inoga pastijera (svećenika),
Gdjeno krotak k svome stadu grede,
Kad se četi bliže prikučio
Vrijedan sluga vrednijeg Gospodara,
— — — — — — — — —
Tader starac oči podigao,
Blage oči i bijele ruke,

Ter je četu oprostio grijeha,
Pak je Bogom darivati stade:
Svakom momku po česticu daje
Tajne piće — hljeba nebeskoga,
Svakom momku po kapljicu daje
Tajna pića — vina nebeskoga.
Žarko sunce divno čudo gleda,
Gdje slab starac slabe krijepi ljude,
Da im snaga Bogu slična bude.
Žarko sunce za planinu sjede,
Starac ode, četa dalje grede.

Vjera i pobožnost prema presv. Oltar. Sakramentu tako je duboko pronikla dušu našega naroda, da je tom vjerom upravo protkan sav njegov život, i obiteljski i gospodarski i umjetnički, da, cijeli HRVATSKI DOM. Pogledajte n. pr. začelke naših starih seoskih kuća! Zar nisu urešeni simbolima presv. Euharistije, kao kaležem, hostijom ili imenom Isusa Krista? Stolci, klupe, police često nose na sebi znakove presv. Otajstva. Vidio sam na selu i ručne ženske radove za domaću kućnu potrebu, kao stolnjake, prostirače za krevete, zavjese izvezene slikom pokaznice (monstrance). Hoće li i to propasti? Tko sve je to zamislio, izveo, častio i čuvao? Tvrda vjera našega naroda, duša katolička, srce užareno ljubavlju prema presv. Euharistiji.

III.

Gospodine župniče!

Od srca zahvaljujemo vašoj dobroti na tolikoj požrtvovnosti. Vaši pabirci — kako čedno nazivate svoje posljednje povijesne podatke — oduševili su moga supruga tako, da je poduzeo sve, kako bi naša kapelica do proljeća bila obnovljena i uređena, i to nesamo kao mrtvi spomenik, koji se izlaže u muzeju, već tako, da služi kao i našim pređima za presv. Euharistiju. Moj dobri suprug kao da se preporodio. Dopisuje s g. profesorom. Ovaj tvrdi, da je kapela iz 16. vijeka, dvor da je više puta pregrađivan i nadograđivan... Javila sam i našoj dragoj djeci, koja u gradu polaze školu. Bit će to za njih osobita i sveta novost. Prije su pokraj zatvorene kapele prolazila s nekim strahom kao i mi. Bojali

smo se u nju zaviriti i silom tjerali pomisli, što ih je u nama pobuđivala. Vi me razumijete...

Prečasni! Još nešto. Komu u čast da podignemo oltarić? O prošlosti grada znademo malo, a o kapeli upravo ništa. Starci u selu pričaju, da je u kapeli za vrijeme grofa A. bila slika Majke Božje, te da se 8. prosinca vršila služba Božja. Na misu da su uz gospodu dolazili družina i seljaci kmetovi. Nije li oltar bio posvećen Mariji bez grijeha začetoj? Što vi, prečasni, sudite?

Uz izraz dubokog poštovanja i zahvalnosti

U N... 9. prosinca 1936. *K. P.*

V r l o o d l i č n a g o s p o đ o!

Providnost se Božja služi često i s nama malenima, da izvede svoje velike nakane. Tako je i s vašom kapelicom. Omiljela je vama i vašima, jer je dragocjeni hrvatski povijesni spomenik. Omiljela vam je i sveta vjera, kojoj je više stoljeća služila.

Narodno kazivanje, da se u vašoj kapelici nekoć slavila Marija bez grijeha začeta, istinita je. U zapisniku kanoničke vizitacije od g. 1773. našao sam, da se u Vašoj župi spominje i kapela Bezgrješne Djevice, ali je napuštena. Bit će to sigurno kapela u vašem dvoru.

Kad ste za ljubav kapele i Majke Božje odlučili ostati i preko zime u svom dvoru, pripremio sam vam nešto zabave za duge zimske večeri. Znam, mogu da dosade novine i ilustrovani listovi i radio. Izvolite makar od dosade pregledati ove sitne listiće naše povjesnice. Upoznat ćete, kako su naši stari štovali presv. Bogorodicu Mariju, kako su naše najodličnije velikašice, banice i kneginje širile pobožnost prema Bl. Dj. Mariji.

Sretan Božić vama i g. suprugu! Uz izraz osobitog poštovanja i pozdrav

U S... 16. prosinca 1936. *J. K., župnik*

HRVATI ŠTUJU BL. DJ. MARIJU

Hrvati, kršteni prije kojih trinaest stoljeća, primili su svom dušom cijelu nauku katoličke Crkve, pa tako i štovanje Bl. Dj. Marije. O tom imademo zajamčenih spomenika iz svih i najstarijih vremena.

NAJSTARIJA CRKVA MAJKE BOŽJE U NAŠOJ DOMOVINI bit će po svoj prilici crkva Sv. Marije Koleđata u Kotoru. Potječe iz osmoga, možda i sedmoga stoljeća. U toj crkvi čuva se u novom, posrebrenom i umjetnički izrađenom sarkofagu neraspadljivo tijelo naše blaženice Ozane, te je godine 1930. prigodom proslave njezina pobl aženja ta Crkva bila obnovljena.

U 9. ili 10. stoljeću postojala je u SOLINU na Hladih crkva Bl. Dj. Marije. U SPLITU postoji još i danas crkvica Majke Božje, ugrađena u zidine prastare palače rimskog cara Dioklecijana. Sagrađena je negdje u 9. stoljeću po nekom Dominiku, možda dvorskom kapelanu hrvatskog vladara kneza Trpimira. Hrvatski knez Mutimir govori u ispravi, koju je izdao u Bihaćima godine 892., ovako: »U ime Oca i Sina i Sv. Duha. Baš godine od Upućenja (utjelovljenja) Gospodinova od Djevice 892. dana 6. rujna...« Hrvatski vladar u službenoj ispravi spominje Majku Isusovu i to kao Djevicu.

Hrvatska KRALJICA JELENA, žena kralja Krešimira II., sagradila je u Solinu na mjestu tik do sadašnje župne crkve »Gospe od Otoka« crkvu u čast Bl. Dj. Marije, te je u njoj i sahranjena. Hrvatski kralj Petar Krešimir II. počeo je graditi, a kralj Zvonimir je dogradio sjajnu crkvu u slavu Majke Božje U BISKUPIJI KOD KNINA. Oko g. 1042. tu je sagradio kralj Krešimir biskupski dvor. Naši kraljevi divno su uredili ovu crkvu, kako svjedoče spomenici u ruševinama pronađeni. Tu je nađena i slika Bl. Dj. Marije u kamenu urezana ili nacrtana. To je uopće najstarija slika Majke Božje u našoj domovini. Slika je stajala pred oltarom nad ulazom u svetište, okrenuta prema narodu. Prikazuje Dj. Mariju, kako je na prsima raskrilila ruke, vazda spremna da dijeli milosti. Prije 900 godina, evo, kako su štovali Bl. Gospu i hrvatski narod i njegovi slavni kraljevi.

Kneginja Čika, rođakinja hrvatskih kraljeva, osnovala je u ZADRU oko godine 1066. benediktinski ženski samostan u čast Bl. Dj. Marije i u njemu postala prva glavarica. Na otočiću KOŠLJUNU (Krk) spominje se već godine 1186. benediktinski samostan Svete Marije. Benediktinci su ga napustili godine 1410. Taj samostan, Majci Božjoj posvećen, popravili su krčki knezovi Martin i Ivan Frankopani te ga povjerili franjevcima, koji ga i danas drže.

U rukopisnom franjevačkom časoslovu (brevijaru) od godine 1303. — koji se čuva u knjižnici samostana Sv. Franje u Šibeniku, a pisan je za naše krajeve po svoj prilici u Bribiru, sjedištu glasovitih hrvatskih knezova Šubića — spominje se u kalendaru i BLAGDAN BEZGRJEŠNOG ZAČEĆA BL. DJ. MARIJE. Eto svjedočanstva, da se u našem narodu vjerovalo u Bezgrješno Začeće Bl. Marije već u 14. stoljeću, dakle 550 godina prije, nego je to vjerovanje Sv. Crkva službeno proglasila (god. 1854.) člankom rimokatoličke vjere. Što će na to oni, koji hoće da zavaraju neupućene, da je katolička Crkva proglašenjem ovog vjerskog članka uvela neku novu vjersku nauku?

U prvoj polovini 13. stoljeća sagradio je hrvatsko-ugarski kralj Bela II. crkvicu Bl. Dj. Marije U SAMOBORU na onom mjestu, gdje danas postoji franjevačka crkva Majke Božje u nebo uzete. Možda će poći za rukom, da se otkrije temelj te drevne crkvice u kapelici Majke Božje lauretanske.

»Slavni hrvatski ban Pavao Šubić I., knez bribirski (1298. do 1312.) dosjetio se«, piše Vj. Klaić, »zajedno sa svojom ženom banicom Uršom, da bi mu valjalo, da iza Boga i Majke Božje odabere posebnog zaštitnika. Obilato je nadario crkvu sv. Marije U BRIBIRU, u kojoj je našao i svoje upokojište kao i mnogi članovi njegova roda.«

Drevno je SVETIŠTE BL. GOSPE U VRHPOLJCU nedaleko Šibenika. Na oltaru Sv. Križa nalazi se starinska slika Bl. Dj. Marije (39/68 cm) na tvrdoj drvenoj ploči iz g. 1383. Slika umjetnički prikazuje Gospu na prijestolju u crvenoj haljini s modrim plaštem. U lijevoj ruci drži crven cvjetić, a u desnoj Djetešce Isusa u zlatnoj odjeći, gdje siše. Po izradbi pripada slika sijenskoj školi. Narod u velikom broju pohađa to Marijino svetište. Za turskih provala prenijeli bi svetu sliku obično u Šibenik na sigurno mjesto. Slika je u Dalmaciji poznata pod imenom Bl. Dj. Marija »Stomorija«. U Vrhpoljcu postojala je Bratovština Bl. Gospe Stomorije, osnovana g. 1360. Brinula se za svetište i za duhovni život svojih članova. Ispred Gospine slike nalaze se okovi narodnog junaka (hajduka) Radojice, koji se po zagovoru Bl. Gospe vrhpoljačke sretno izbavio iz turske tamnice i od vješala. O tom događaju imademo lijepu narodnu pjesmu.

Godine 1367. umolili su krčki knezovi Frankopani Papu Urbana V. u Loretu, neka bi im darovao za Marijino svetište NA TRSATU prikladnu sliku Majke Božje kao naknadu i na

utjehu, što je nazaretska Marijina Kućica prema kazivanju bila iz Trsata prenesena u Loreto. Sv. Orac Papa odabrao je jednu između najstarijih i mnogo čašćenih slika u Rimu i poslao je na dar, te se i danas na Trsatu u velike štuje. Knez Nikola Frankopan zavjetovao se, da će malenu crkvu Majke Božje na Trsatu uvećati i oko nje sagraditi samostan. Njegov zavjet izvršio je oko g. 1453. knez Martin Frankopan, koji je bio velik štovatelj Bl. Djevice, dobročinitelj pavlinskog samostana Sv. Marije u Crikvenici. Prije 400 godina dao je slavni branitelj tvrdoga Klisa Petar Kružić sagraditi poznate stube sa Sušaka na Trsat i to iz zahvalnosti Majci Božjoj za pobjedu. Crkvu Majke Božje na Trsatu obdario je g. 1597. knez Tomo Bakač zajedno sa svojom suprugom Anom Ungnad, a tako i Riječani g. 1559. Primorske čete poklonile su g. 1601. svetištu Majke Božje trsatske iz zahvalnosti za pobjedu nad Turcima razne zavjetne darove. Senjska vojska darovala je g. 1615. srebreni vijenac. Knez Stjepan Bakač, sin Tomin, dao je na dar zlatni kalež iz zahvalnosti za povraćeni mu vid.

U gradu DUBROVNIKU štovali su naši pređi Začetak Bl. Dj. Marije dobrovoljno već u 15. stoljeću. Dubrovački patricij Nikola Ranjina pišući povijest dubrovačkog grada zabilježio je i ovo: »Godine Kristove 1413. odrediše Dubrovčani, da će svetkovati blagdan Začeća Gospina, jer su njenim zagovorom bili oslobođeni od mnogih zala. Svetkuje se na dan 8. prosinca, kako se vidi u zelenoj knjizi, glava 139.«

Naši pređi rado su molili GOSPINU KRUNICU — ČISLO. O zagrebačkom biskupu Šimunu Bratuliću (1603. do 1611.) piše njegov savremenik Vuk Frankopan, prefekt hrvatske Krajine, da su ga vidjeli, »kako umije odvažno podići mač na neprijatelja jednako kao i pobožno moliti Djevičinu krunicu«. O zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću (1667. do 1687.) tvrdi povjesnica, da ga ništa nije moglo odvratiti od krunice. U Remetama kod Zagreba bila je godine 1696. osnovana Bratovština sv. Čisla. Učeni isusovac, plodni hrvatski kajkavski pisac i misionar o. Juraj Mulih u svom znamenitom djelu „POSEL APOSTOLSKI" (štampanom g. 1742.) pučkim načinom opširno poučava svoje »drage Horvate« o molitvi svete krunice. Tumači sadržaj i način molitve sv. krunice, koji se gotovo ništa ili malo razlikuje od današnje krunice.

U ispravi, kojom grad Zagreb - Grič u siječnju 1487. dopušta pavlinskom samostanu u Remetama, da može urediti zapuštenu KULU NA GRIČU, govore stari Zagrepčani ovako: »Mi im to dopuščamo zbog molbi, što su ih rečena braća pustinjaci u toj stvari nama uputili i zaradi poštovanja i pobožnosti,

što je čvrsto nosimo i imademo prema časnoj i preslavnoj Mariji, Zaštitnici i Gospođi našoj, te prema molitvama i razmatranjima rečene braće pustinjaka.«

Godine 1497. putovao je knez BERNARDIN FRANKOPAN u Loreto u svetište Majke Božje, da izvrši svoj zavjet. Godine 1514. došao je u Zadar hrvatski knez IVAN KARLOVIĆ, da obavi svoj zavjet pred čudotvornim kipom Bl. Dj. Marije u crkvi izvan gradskih zidina. Knez je darovao svetištu 10 dukata i jedno pozlaćeno odijelo za kip Majke Božje. Ovaj junački i mukotrpni hrvatski knez dolazi u Zadar u god. 1521. u istu crkvu tražeći u nebeske Gospe utjehu i pomoć. Isti velikaš, koji je postao hrvatskim banom, bogato je nadario crkvu Majke Božje u Remetama kraj Zagreba. Darovao je dragocjeni kalež s urezanim početnim slovima svoga imena »I. K.«

Koliko je hrvatski narod štovao Bl. Dj. Mariju, svjedoče i one prekrasne slike Majke Božje iz 14., 15. i 16. stoljeća većinom od domaćih umjetnika, koje se i danas čuvaju u našim dalmatinskim crkvama.

U VRBNIKU u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja nalazi se oltar Bl. Gospe Ružarice (Kraljice sv. Krunice) s rezbarijama na drvu. Rezbarija prikazuje Dj. Mariju s Djetetom i krunicom, okruženu anđeoskim glavicama te likom sv. Dominika i sv. Katarine, a niže ovih kleče darovatelji gospodin i gospođa u svečanim plemićkim odorama iz 15. stoljeća. Slika po svoj prilici predočuje kneza Ivana Frankopana i ženu mu kneginju Elizabetu, koji su oltar podigli i nadarili. Možda je ta slika bila god. 1477. dopremljena iz Venecije u Vrbnik.

U listini općine trgovišta SAMOBOR od g. 1628. spominje se, da u Samoboru postoji crkvica (na mjestu sadašnje franjevačke crkve) SLAVNE I BEZ GRIJEHA ZAČETE BOGORODICE DJ. MARIJE, u kojoj da franjevci djeluju vrlo revno i spasonosno. Ponovno spominjem tu crkvicu zato, da se opet osvjedočimo, da se u našem narodu vjerovalo u Bezgrješni Začetak Dj. Marije davno prije, nego što je ta nauka proglašena člankom vjere.

Građani grada Zagreba, GRIČANI, govore povodom neke razmirice s kaptolskom majstorskom kongregacijom o štovanju Bl. Dj. Marije ovako: »Grad najsvečanije izjavljuje, da misli, te su sve slike Majke Božje, preslavne Zaštitnice svijų, najdostojnije dužnoga poštovanja. Što više, on ih doličnim štovanjem i časti.« Bilo je to godine 1641.

Osobiti štovatelj Bl. Dj. Marije bio je glasoviti hrvatski velikaš, ban i ugarski palatin JANKO DRAŠKOVIĆ ML. (1603. do 1648.). O njegovu vjerskom i nabožnom životu piše

hrvatski povjesnik Juraj Ratkaj, zagrebački kanonik, ovo »Umro je 5. kolovoza 1648. u 45. godini života, na vlastitu molbu okrijepljen sakramentima po obredu kršćanskomu i s osobitom pobožnošću prema Majci Božjoj, koju je uvijek osobito bio poštivao. I da javno cijelomu svijetu posvjedoči svoje poštovanje prema Dj. Mariji, htio je ubrzo iza primitka dostojanstva palatinske službe taj teret da primi s time, što je na dan, posvećen Njezinu Začetku, pred Njezinim oltarom u talskoj crkvi (Gospino proštenište u Ugarskoj) očistio dušu u sv. ispovijedi i javno se okrijepio sv. Pričešću.« Isto tako poslije malo mjeseci prije smrti kleči na koljenima pred oltarom iste čudotvorne Djevice, što je narod znatno štuje u Požunu (današnja Bratislava), te se dva cijela sata žarkim srcem Njoj preporuča i uz poniznu molitvu prikazuje Joj i daruje srce od srebra skovano u znak ljubavi i svoga poštovanja prema Njoj... Da umnoži pobožnost prema Bl. Dj. Mariji, preveo je »Malu službu Bl. Dj. Marije« iz latinskoga na madžarski jezik, da posluži onima, koji ne znadu latinski, i dao je štampati. Dogodilo se ne jedamput,« piše dalje Ratkaj, »da je htio slušati misu i opazio, da nema ministranta, pa je sam ustao s mjesta i pristupio k oltaru i odgovarao svećeniku, koji je misio.« Mnogo se molio za obraćenje svoje žene, koja je bila luteranka, pa kad je ova u somoljanskom gradu na nekom mjestu u sobi našla tragove njegovih koljena od molitve te ga začuđeno upitala, zašto se toliko utječe Bogu, reče joj :« Ženo moja, zaradi tvoje duše molitvama navaljujem na Svevišnjega Boga. Računam naime, da nije pravo, da sam te dobio za družicu života, a da i duše tvoje ne steknem našemu zajedničkomu Stvoritelju !« Od sve duše je želio, da se narod u Altenburgu opet vrati katoličkoj vjeri (s protestantske), te je izjavio pred ženom, da bi onda »rado i obuzet beskrajnom radošću ostavio ovaj smrtni život«. I Majka Božja uzvratila mu je njegovo poštovanje : Završio je život na Njezinu svetkovinu, nazvanu Gospom od snijega.

Hrvatski ban grof PETAR ZRINJSKI u uvodu trećeg dijela »Sirene« (g. 1660.) zaziva pomoć Dj. Marije, da bi mogao i zavrijedio pjevati o divnom junaku Nikoli Zrinskomu, »koji slavno proli krv za vjeru Isusovu«.

Sačuvao nam se hrvatski GLAGOLSKI PREVOD BULE PAPE ALEKSANDRA VII. (1655. do 1667.) od 13. lipnja 1665. Tim pismom dopušta sv. Otac svećenstvu, da moli oficij (čin ili službu) s molitvom o Bezgrješnu začeću Bl. Dj. Marije.

Naši stari svećenici-glagolaši, a s njima i hrvatski narod, štovali su dakle Bl. Dj. Mariju bez grijeha začetu i s veseljem preveli papinu bulu na hrvatski jezik te je pomno čuvali.

Svakoga Hrvata katolika obuzima neko posebno sveto čuvstvo, kad u molitveniku, što ga je napisala i izdala g. 1661. umna i pobožna banica KATARINA ZRINSKI, čita »Molitve na čast Bl. Dj. Marije«, i kad hoće da s njome izgovara riječ po riječ onu divnu molitvu »Salve Regina hervacki«, kako ju je ona prevela i molila : »Zdravo Kraljica, Mati miloserdnosti, žitak, slast i ufanje naše ! Zdravo budi, k Tebi kričimo pregnani Eve sini. K Tebi zdihavamo skučeći i plačući vu ovoj suznoj dolici. Nu anda, zagovornica naša, One Tvoje miloserdni oči k nam oberni i Jezusa, blagoslovljena vtrobe Tvoje sada nam po ovom pregonu pokaži ! O milostivna, o pobožna, o slatka Diva Maria ! Amen.«

Koliko je pouzdanja imala slavna hrvatska banica Katarina u presv. Bogorodicu Mariju, doznajemo iz istog njezina molitvenika. »Kad sotona«, poučava Katarina, »iskušava kršćanina pitanjima : kako si ti veroval, jesi li vse ono veroval, kaj sv. Katoličanska Cirkva obdržava v sebi ? To je napast proti vjeri. Anda za preteći tomu«, preporučuje banica, »moli Materi Božjoj Marie na hvalu i diku tri Salve Regina, kako gori hervacki stoji, da te Ona okripi u vjeri...«

U Cetini pod Sinjem narod je osobitim načinom štovao sliku Majke Božje u crkvi franjevačkog samostana. Kad su Turci sve dublje prodirali u naše krajeve rušeći crkve i paleći samostane, franjevci su u 16. stoljeću prenijeli tu sliku na sigurnije mjesto, i to u Ramu. Bježeći s narodom g. 1696. opet su je donijeli u Dalmaciju najprije u Split, a onda u SINJ, gdje se i danas štuje. God. 1715. provalio je Mehmed paša sa 60.000 vojnika i udario topovina na Sinj, u kojemu je bilo samo 700 branitelja. Kad je nakon sedam dana opsjedanja bio grad već napola razrušen, bedemi uzdrmani, Turci su odlučili, da na 14. kolovoza izvedu općeniti juriš na tvrđavu. Jasno je bilo, da će Sinj pasti Turcima u ruke. Dok su naši junački odbijali navale, puk i svećenstvo vapili su za pomoć Majci Božjoj klečeći i plačući ispred njene čudotvorne slike. Nakon tri sata očajne borbe stane turska vojska začudo uzmicati i u neredu bježati. Drugi dan na Veliku Gospu razbježala se ogromna turska vojska, na polju oko grada ostalo je 10.000 mrtvih Turaka. Svi, puk i vojska bili su uvjereni, da je to čudo, koje se dogodilo po zagovoru Bl. Gospe. Slijedile su dakako svečane i radosne zahvalnice.

Po svjedočanstvu Petra Berke, kapelana, koji je g. 1775. štampom izdao u Gracu POVIJEST MARIJINA SVETIŠTA U MARIJI BISTRICI pod naslovom : »Kinč osebujni orsaga Horvatskoga«, istraživalo se g. 1686.) od kada je i odakle po-

tječe čudotvorni kip Majke Božje Bistričke. Ustanovilo se, kaže pisac, da je kip postojao već g. 1588. Po tom kipu postala je Marija Bistrica jedno od najvećih naših narodnih prošteništa. Tamo je hodočastio u slavni zagrebački biskup Martin Borković, i to bosonog i pješke još kao mladić. Borković je bio velik štovatelj Bl. Dj. Marije. Na njegov prijedlog zaključio je hrvatski sabor g. 1687., da se u Hrvatskoj prizna post u predvečerje blagdana Bezgrješnog Začeća slavne Dj. Marije. Na poticaj biskupa M. Borkovića zaključila je dijecezanska sinoda (crkveni sabor zagreb. biskupije) u svibnju g. 1687., da se u toj biskupiji uvede post uoči blagdana Bezgrješnog Začeća Bl. Dj. Marije, i to kao zapovijedani, »da pokažemo posebnu pobožnost slavnoj i vazda Neoskvrnjenoj Majci Mariji«. Taj zaključak jednoglasno je prihvatio i hrvatski sabor 10. lipnja 1687.

Naš povjesničar Tade Smičiklas tvrdi, da su Hrvati srtali U BOJ POD ZASTAVOM SA SLIKOM DJ. MARIJE sa Sinkom Isusom na ruci, i zazivali ime Isusovo.

Kako su hrvatske velikašice imale duboku i gorljivu pobožnost prema presvete Bogorodice, pokazuje lijep primjer GROFICE MARIJE MAGDALENE DRAŠKOVIĆ. Ona je dala g. 1696. po nepoznatom nam isusovcu prevesti iz madžarskoga na hrvatski i o svom trošku u Zagrebu tiskati molitvenik Pavla Esterhazija pod naslovom »Sobotni kinč Bl. Device Marije«. U predgovoru govori knjiga grofici: »Iziđoh od Tebe... vugerskim jezikom razgovorna, vezda pako poleg zapovedi Tvoje horvacki govoriti navučena, k Tebe se povraćam. Ne bojim se, da bi me odhitila, kotere dvoru gospoduje kot jedna kraljica Ljubav Marijanska. Na to gledeći, vekši prostor nje iskajući — želela si Nje ves ov horvacki orsag za stan najeti, kada si mene vu horvackoga jezika školu poslala, da s njim to laglje isprosim, da se prave ljubavi Tvoje Marijanske vsa horvackoga naroda prez teškoće otpru.«

Kad se imala čudotvorna SLIKA MAJKE BOŽJE NA TRSATU SVEČANO OKRUNITI zlatnim krunama, koje je g. 1714. obećala poslati apostolska rimska Stolica, na tu je svečanost tamošnji gvardijan pozvao i hrvatski sabor, koji se doista odazvao te na sjednici od 5. ožujka 1714., održanoj u biskupskom dvoru u Zagrebu, odredio svoje izaslanike za tu Marijinu svečanost.

Antun Petar Slobodni, barun Prassinski, »najveći poglavar Generalije Varaždinske i podzapovjednik križavačke Krajine«, darovao je oporukom godine 1741. crkvi Majke Božje Bistričke sav svoj veliki imetak — »kak čast Boga Višnjega i Bl. Dj. Marije povekšati se mogla bude«. Osnovao je zakladu, da se u crkvi u Mariji Bistrici svaki dan pjeva sv. Misa u čast presv. Bogorodice, zakladu za osnutak opatije u M. Bistrici i za uzdržavanje dvojice kapelana, koji će ispovijedati hodočasnike.

Naši stari zagrebački građani bili su osobito pobožni i rado su štovali Bl. Dj. Mariju moleći svetu krunicu. U zapisnicima varoških restauracija, t. j. kad su se namještali razni gradski službenici a isto tako i službenici župne crkve sv. Marka, imademo očito svjedočanstvo, da se U CRKVI SV. MARKA nekoć javno molila krunica i to dva puta svaki dan: u jutro i u večer. U zapisniku od g. 1762., 1764. i 1768. čitamo, da je sakristanova dužnost »svako jutro i svaki večer u rečenoj crkvi javno predmoliti krunicu i to uz običnu godišnju plaću od 55 forinti«.

U Bosni postojalo je u glasovitoj samostanskoj crkvi oo. franjevaca U OLOVU od davnine omiljelo svetište Bl. Gospe Marije. Spominje se već g. 1400. Ognjem ga je uništio Sefer paša god. 1703. Ovamo je narod kroz stoljeća rado hodočastio u velikom broju iz cijele Bosne i Dalmacije. Kad se herceg Stjepan izmirio sa svojom ženom Jelenom i s Dubrovnikom g. 1454., obradovale se njegove kćeri Marija i Katarina, pretposljednja bosanska kraljica, i poslale lijepe darove Gospinoj crkvi u Olovu. Istoj Marijinoj crkvi darovao je g. 1693. pobožni Dubrovčanin Kalođero kraljevski dar od 150 dukata, 100 za svete mise, 50 za ulje. Najveća svetinja olovske crkve bila je čudotvorna slika Bl. Dj. Marije, koju su morali okovati željeznim šipkama, da je ne bi oštetili bolesnici, histerici i bjesomučnjaci, koji su dolazili. Koliko je ta crkva bila omiljena našemu narodu, svjedoči neobična i besprimjerna njegova ustrajnost. Već 230 godina dolazi onamo i sakuplja se na ruševinama Gospine crkve — na proštenjištu — bez crkve, bez zvona, bez redovita svećenika! Tek zadnjih godina podiže se nova crkva Gospina u Olovu.

Slavni naš učenjak, astronom, matematičar, filozof i pjesnik isusovac RUĐER JOSIP BOŠKOVIĆ, rodom iz Dubrovnika (1711. do 1787.) ispjevao je hrvatski više pjesama u čast Bl. Dj. Marije Bezgrješno začete. U pjesmi od 81 kitice po 4 retka veliča Bošković slavu Dj. Marije bez grijeha začete prema viđenju, što ga opisuje sv. Ivan evanđelista u Otkrivenju 13.: »Pokaza se veliki znak na nebu, žena obučena suncem i mjesec joj ispod nogu, a na glavi vijenac od dvanaest zvijezda.« Opisuje pad prvih ljudi, tumači istočni grijeh i spasenje po križu Isusa Sina Marijina.

U franjevačkoj crkvi u POLJUDU (u Splitu) nalazi se na jednom oltaru slika Gospe od Začeća, a prikazuje zbor svetih otaca, kardinala i redovnika, koji živo raspravljaju o Neoskvr-

njenom Začetku Dj. Marije. Najzanimljivije je to, što se u toj skupini nalazi i Muhamed, koji drži papir s citatom iz Kurana: »Nitko nije potekao od Adama, koga nije sapeo sotona, osim Marije i Sina Njezina.« Prema staroj predaji spasila je ova slika jednoć crkvu, samostan i redovnike od turskog zuluma. Turci su htjeli da sve orobe i spale, a redovnike da nabiju na kolce. Neki dosjetljivi redovnik upozori pašu, da se na slici nalazi i prorok Muhamed. Kad je paša vidio sliku, odustado od haranja, pustio sve na miru i fratru ostavio bogatu milostinju na čast Muhameda.

Pečat grada BAKRA iz godine 1681. imade sliku Bl. Dj. Marije i sliku sv. Andrije. Bakar se dakle stavio pod zaštitu presv. Bogorodice.

Plodni hrvatski pisac pavlin o. Hilarion Gasparotti (rodom iz Samobora) uvrstio je svoje omašno djelo »CZVET SZVETEH« od god. 1760. posebnu, lijepu propovijed u slavu Bezgrješnog Začetka Bl. Dj. Marije pod naslovom: »Szvetek Bl. Dj. Marie Prečistoga Prijetja... na osmi dan Grudna (8. prosinca)«. Učeni redovnik dokazuje iz Sv. Pisma, iz spisa sv. otaca, da je Marija bila jedina pošteđena od ljage istočnoga grijeha. Isti Gasparotti spominje nekog ljetopisca Schönlebija, koji piše, da je ŠTOVANJE BEZGREŠNOG ZAČEĆA MARIJINA UVEO U EVROPI »akvilejski patrijarha Fridrik, potomak dalmatinske ali horvatszke zemlje«. Njemu da se ukazala Dj. Marija i uputila ga na svetkovanje »Prečistog Prijetja svojega«, a Papa Siksto IV. (1471. do 1484.) pozvao je sve kršćanstvo, da svetkuje taj blagdan.

HRVATSKI SABOR je god. 1723. stvorio zakonski članak, koji zabranjuje, da se na stanovite blagdane vode sudbene rasprave. Takav blagdan je i na dan 8. grudna (prosinca), »na dan Prečistoga Prijetja Bl. Dj. Marie«. Taj blagdan bio je dakle kod nas već onda u velikoj časti.

Stari Hrvati su pod njenu materinsku zaštitu stavljali opće dobro svoje domovine Hrvatske. O tom govori natpis iz doba prije godine 1645. na slici Majke Božje u župnoj crkvi u Remetama kraj Zagreba, koji glasi ovako: »NAJVJERNIJA ODVJETNICA HRVATSKE, presveta Majko, Djevice remetska«. Privolom hrvatskoga bana Ivana Palfija godine 1715. dao je Orsag Horvacki (Kraljevina Hrvatska) podići u crkvi Majke Božje u Mariji Bistrici veliki oltar.

Zagrebački biskup MIRKO ESTERHAZI (bio je prije prior pavlinskog samostana u Remetama, a onda general pavlinskoga reda) stavio je svojom rukom u crkvi remetskoj godine 1710. srebrnu ploču, na kojoj je urezana latinski u čast Majke Božje

ova značajna molitva: »O pobožna, o sveta Djevice Remetska! Budi vjerna Majka Kraljevini Slavoniji, koja se u tebe uzda! Oslobodi nas od kuge, glada i rata i zaštiti vjerne staleže i redove ove Kraljevine...!«

Hrvati su štovali Dj. Mariju kao zaštitnicu svoje domovine. Svjedoči to i knjiga »Kinč osebujni« od Petra Berke. O tom govori već sam naslov knjige, koji glasi: »Kinch Oszebujni szlavnoga Orszaga Horvackoga«. Knjiga je urešena slikom Majke Božje Bistričke (g. 1775.) sa raznim spomenima na čudesna ozdravljenja i slikom same crkve. Po shvaćanju ondašnjih naobraženih hrvatskih rodoljuba bila je Bl. Dj. Marija »Kinch Oszebujni zlavnoga Orszaga Horvatszkoga«, t. j. osobiti ures, ponos i čast Hrvatske. Lijepo se to vidi i iz nekih nabožnih pjesama, koje se nalaze u istoj knjizi, a pjevali su ih hrvatski hodočasnici u čast Nebeske Kraljice. Tako se u jednoj pjesmi veli: »O Maria, vsega Kerschanstva ti si obramba, I Orszagu Ti Horvatczkomu Mati ufanja.«

Naši pređi bili su navikli stavljati svoju domovinu pod zaštitu samo Majke Božje nego i drugih svetaca Božjih. Tako je na pr. grof Mirko Erdedi ml. 1. siječnja 1721. položio veliku svotu od 1000 forinti kao zakladu, da se promiče ŠTOVANJE SV. FRANJE KSAVERSKOGA i to za spas slavnoga našega kraljevstva.

Hrvatski pavlin Josip Bedeković napisao je latinsku knjigu i štampao je u Bečkom Novom Mjestu god. 1753. pod naslovom: »RODNA ZEMLJA VELIKOGA CRKVENOGA NAUČITELJA SV. JERONIMA«. U toj knjizi iznosi odlične vrline svog hrvatskog naroda napose odanost sv. vjeri katoličkoj i pobožnost prema Majci Božjoj. »Svuda cvate pobožnost«, piše pavlin Bedeković, »i briga za pravu vjeru, pa zato se kriva vjera nipošto ne ufa da se pojavi«, i oni je sataru odmah, čim se i malo pokaže. Stanovnici se Hrvatske u Slavonije ponajviše ističu i junačkom i velikom dušom, te u tisuću opasnosti izlažu glavu svoju i junački se bore za svoje imanje i za djecu i za očiuvanje domovine... Nada sve su odani prebl. Dj. Mariji Božjoj i časte je sasvim osobitom pobožnošću kao svoju Zagovornicu, Odvjetnicu i Zaštitnicu. Ljudi naime u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, pa i seljaci, premda su snagu svoju slomili dnevnim radom, s tolikim žarom poštuju presv. Djevicu i tako su u tome tvrdi, te misle, da je grehota, ako je tko po subotama svakoga tjedna i još više uoči njezinih svetkovina, ne bi častio strogim postom t. j. ne jedući ništa kuhano... Pored toga možeš kod toga naroda vidjeti javnih crkvi i to vrlo mnogo posvećenih u čast

presv. Majci Božjoj i u hramovima drugih svetaca podignute nebrojene oltare. U njima se mnoge slike prebl. Majke Božje sjaju mnogim i velikim čudesima. Zato je jedan stari pisac, t. j. pavlin Andrija Eggerer u 17. stoljeću, s pravom napisao, da je Hrvatska katolička i uistinu Marijina kraljevina.

Vrijedno je, da se ovdje spomene značajni događaj u Zagrebu od godine 1861. U velikoj županijskoj dvorani vijećalo se u veljači godine 1861. radi studeni pokritih glava. Veliki bilježnik čitao je dopis jedne županije ugarske, kad najedamput zazvoni zvono PODNE NA CRKVI SV. MARKA. Na glas zvona sva se mnogobrojna skupština otkrila, bilježnik prestade čitati i potpuna tišina zavlada. Poslije kratke molitve nastavi se čitanje i vijećanje. Iznenadni ovaj prizor ganuo je sve prisutne.

Kad se godine 1933. spremala svečana proslava 400 godišnjice doseljenja GRADIŠĆANSKIH HRVATA iz stare domovine u Gradišće (Burgenland) u Austriji, poručilo je Hrvatsko Kulturno društvo u Gradišću braći u Zagrebu, da poradi gospodarske krize ne mogu da prirede veliku javnu proslavu. Pozivaju gradišć. Hrvate i one iz stare domovine kao što i one iz Madžarske i Čehoslovačke, da u što većem broju dođu u svetište Majke Božje Maria Zell. Tamo da će se zahvaliti »Bogu i Majci Božjoj, da smo po njihovoj milosti ostali vsi Hrvati do danas verni sini Katoličke Matere Crikve«. Ta poruka bjelodano svjedoči, da je i onaj maleni ogranak hrvatskog naroda, bačen u more tuđinaca, sačuvao kroz 400 godina osobito štovanje Bl. Dj. Marije, s njime svoju djedovsku katoličku vjeru a po ovoj i svoju hrvatsku narodnost. Da, duboka pobožnost prema Majci Božjoj, trajna odanost katoličkoj Crkvi svakako su najdragocjenija »specifična vrednota naše autohtone kulture«.

Veliki biskup Štrosmajer dao je krasno umjetnički izradit HRVATSKU KAPELICU U LORETU u Gospinoj crkvi kraj nazaretske kućice. To je jedino hrvatsko Gospino svetište izvan Hrvatske, pa na nj ne smijemo zaboraviti. Godine 1938. navršilo se 40 godina, kako ta kapelica, koju je sam biskup Štrosmajer početkom srpnja 1898. blagoslovio, postoji.

Nije moguće ni izdaleka nabrojiti, što je sve u hrvatskom narodnom, crkvenom i kulturnom (osobito umjetničkom) životu stvoreno u čast Bl. Dj. Marije kao dokaz, kako je pobožnost prema Bl. Dj. Mariji, koju zovemo i Kraljicom Hrvata upravo rasla s dušom hrvatskog naroda!

IV.

Prečasni!

Vaša posljednja radnja, tako brižno i toplo sastavljena, došla nam je u pravi čas. Nema doista zapreke, koja bi omela moju odluku, da uredim kapelu i da u njoj obnovim poštivanje Bl. Dj. Marije, bez grijeha začete. Osjećamo se kao probuđeni od duboka sna! Osjećamo, da je tek sada naša hrvatska narodna svijest potpuna! Može li Hrvat biti potpuni Hrvat, ako ne cijeni ono, što je našemu narodu bilo najmilije blago?

Želimo, da se u svibnju, ako Bog da, obnovljena kapela zajedno sa slikom Dj. Marije svečano blagoslovi. Naša je vruća želja, da vi, prečasni, obavite obred i služite sv. Misu — nakon toliko godina. Želimo također, da moja cijela obitelj tom zgodom primi sv. pričest. Djeca željno očekuju taj sretni trenutak.

Bio je kod nas i liječnik g. dr. M. R. Začudo i on se veseli, da se drevna kapela obnavlja. On uživa, veli, jer će se tako od propasti očuvati jedan naš vrijedni narodni povjesni spomenik. No kad je iz razgovora razabrao, da će se u kapeli služiti i sv. Misa, nije mogao da sakrije zlovolju i negodovanje... »Čudim se,« kazao je otvoreno, »kako je moguće, da se moderni intelektualci vraćaju u mrak predrasuda srednjega vijeka.« Moj muž mu je jednako odvažno odvratio: »Vama, a tako i nama, drage su naše starine, građevine i umjetnine, jer su plod kulture naših pređa, našega naroda. No još nam draže moraju biti one njihove sposobnosti i vrline, koje su sve to proizvele. Još draži nazori, načela njihova duha. A najdraža njihova duša, koja u nama nastavlja svoj život.« Razvila se odulja rasprava o vjeri. G. doktora je najviše upeklo, kad je moj suprug ustvrdio, da su naši hrvatski pređi cijenili svoju katoličku vjeru kao svoju najdragocjeniju baštinu i kroz stoljeća je junački branili. Liječnik je protuslovio: »Hrvati su hrabro vojevali, ali zato, da obrane domovinu, svoj imetak, svoj položaj i svoj goli život. Ta svi ti naši toliko slavljeni junaci bili su sebični feudalci.«

Ta velika oprečnost u pojmovima i u mišljenju, koja tako duboko rastavlja našu inteligenciju među sobom, a još dublje i kobnije inteligenciju od hrvatskog naroda, kukavna je slabost, radi koje toliko strada ne samo naš društveni nego i čitavi narodni život!

Božićne dane ugodno smo ovdje proveli. Božićno drvce imali smo u kapelici, pjevali naše starinske božićne pjesme. Međutim o tom usmeno.

U pouzdanom očekivanju vašeg odgovora isporučujem pozdrav mog supruga uz izraz osobitog poštovanja.

U N... 18. siječnja 1937. *K. P.*

Vrlo poštovani gospodine!

Iz cijenj. pisma vaše odlične gospođe supruge doznao sam, da želite, da se u svibnju svečano blagoslovi vaša obnovljena kapela, i to tako, da se obnove i sveti bogoštovni čini, koje su naši stari tolikom pobožnošću vršili i u najburnijim stoljećima. Čestitam vam na toj vašoj svetoj odluci, i smatram se osobito počašćenim, kad me zovete, da obavim ovu tako časnu službu. Neka se ispune i na vašem čestitom domu riječi sv. Evanđelja: »Danas dođe spasenje ovoj kući.«

Prepirka između vas i liječnika dra M. R. često se već rodila između g. profesora i istoga gospodina. To me je izazvalo, da sam iz svojih povijesnih bilježaka pokupio primjere, koji će svakoga uvjeriti o tom, da su naši pređi vodili krvave, višestoljetne borbe nesamo, da obrane svoju domovinu, t. j. svoja dobra, kako to marksisti iskrivljujući povtjest prikazuju, nego da obrane i najuzvišenije ideale — sv. vjeru katoličku. Kada dospijete, izvolite čitati priložene podatke: »Hrvati brane vjeru sve do mučeništva.« To će jamačno zanimati i našeg prijatelja liječnika.

»Sramota je i nepravda,« piše mi prijatelj profesor, »što se sasvim neznanstveno i upravo protuznanstveno stalo u nas pod krinkom borbe za socijalni preporod — u niske i demagoške svrhe — blatiti naše hrvatske velikane te ih okrivljivati poradi feudalizma. Zar se smiju u svijetlu sadašnjeg shvaćanja narodno-političkih i privredno-socijalnih okolnosti prosuđivati pojedine osobe davne prošlosti? Samo zato, jer je netko živio u vrijeme feudalizma, osuđen je na prezir i mržnju kao neprijatelj socijalne pravde i narodnih prava! Društveno-gospodarski sistemi nijesu drugo nego naplavine, što su ih kroz stoljeća nanesle silne oluje idejnih preokreta te političkih događaja, a da savremenici nijesu svijesno ni opazili promjenu društvenog poretka. Dugo se razvijalo društvo ljudsko, dok se nije izrodilo u feudalizam. Feudalizacija hrvatskog plemstva otpočela je koncem 12. i početkom 13. stoljeća za kralja Bele III. te je krajem 13. stoljeća bila feudalizirana čitava Hrvatska od Gvozda do Neretve. A taj se razvitak odigrao i u Slavoniji.

Nenaučno je dakle i nepravedno prikazivati naše stare hrvatske velikaše kao bezdušne izrabljivače naroda te u puku raspaljivati na njih mržnju, i to u gadnu svrhu, da se popljuje čast povijesti vlastitog naroda, spomen na pređe, da se tako priguši u hrvatskim srcima ljubav prema narodnosti i domovini, a umjetno uštrca besmisleni i nedostojni internacionalizam, koji je potreban za prihvat komunizma, kao što je, kažu, za to potrebno i bezboštvo.

Nitko ne brani niti sam feudalizam ni onih teških zloporaba, što su ih počinjala feudalna gospoda ili njihovi slugani u ona surova, vječno ratna vremena! No zar nema i danas — u doba civilizacije, prosvjete, kulture, socijalnih zakona — još nečovječnijih zlodjela kod raznih staleža, kao što su: nečuveni nemoral, milijunske prevare na račun tisuće prevarenih i ogladnjelih, tolika brutalna nasilja itd.? Ne budimo slijepi, ne smijemo biti nepravedni niti raspirivati mržnju na bilo koju klasu!«

Oprostite! Misli i osjećaji prijatelja profesora tako su me zanijele, te sam zaboravio, da pišem vama.

Uz izraz dubokog poštovanja i pozdrav.

U S... 1. ožujka 1937. *J. K.*

HRVATI BRANE VJERU SVE DO MUČENIŠTVA

Nezatajiva je istina, da su Hrvati najljepšu crtu svoje značajnosti zasvjedočili time, što su prigrlivši jednom katoličku vjeru ostali njoj odani kroz sva stoljeća. No bilo je jakih nasrtaja, koji su išli za tim, da se hrvatski narod iznevjeri katoličkoj vjeri.

Prvi takav pokušaj, da se Hrvati otkinu od katoličke Crksve i sv. Oca Pape, zbio se IZA BIZANTINSKOG CRKVENOG RASKOLA u vrijeme hrvatskoga kneza Zdeslava (877 do 879.). Malo prije toga, to jest g. 863. odcijepila se istočna (pravoslavna) Crkva od Rima. Lukava bizantinska politika htjede i Hrvate otkinuti od jedinstva katoličke Crkve. No tadanji hrvatski knez Domagoj sačuvao je vjernost hrvatskog naroda Sv. Ocu Papi. Tek njegov nasljednik knez Zdeslav dao se povući na bizantinsku stranu. Ali hrvatski je narod pod vodstvom kneza Branimira i ninskog biskupa Teodozija odlučno odbio taj nasrtaj. Narod se digao i svrgnuo Zdeslava kao odmetnika. U borbi Zdeslav je poginuo vjerojatno na Kosovu polju nedaleko Knina. Tu je naime nađen kamen s natpisom, koji kaže, da je Zdeslav pao »pokrit strelicama«. Time se hrvatski narod zauvijek i stalno pridružio katoličkoj Crkvi i Sv. Ocu Papi.

No trista godina kasnije pojavio se novi jak vjerski neprijatelj. Oko godine 1160. naime prodrlo je iz Bugarske preko Srbije k nama u Bosnu BOGUMILSKO KRIVOVJERJE (patarenstvo). Ti krivovjerci bogomili tako su osilili, da je u Bosni katolikom značilo biti spreman na progone. Ipak se našlo odvažnih katolika, koji su ne samo ostali odani svetoj vjeri, nego su katoličku vjeru neustrašivo ispovijedali i branili. Tako se ističe usorski knez Sebislav. Sam papa ga hvali g. 1236., jer „je bio među bosanskim velikašima kao ljiljan među Trnjem". Kad su Madžari uplićući se iz političkih interesa u vjerske raspre u Bosni optužili pred Papom bosanskog bana Ninoslava, da je bogomil-krivovjerac, ban se pred Sv. Stolicom obranio dokazavši, da je »dobar katolik, ali i domoljub«. Isto je posvjedočio i senjski biskup Filip na temelju istra ge od godine 1248. Ninoslav se svagda pokazivao kao vrli katolik.

Hrvatski ban Pavao Šubić imenovao je g. 1302. bosanskim banom svoga brata Mladena I., da suzbija bogomilsko krivovjerje. Ban Mladen gorljivo je branio katoličku vjeru i progonio krivovjerce. Nije se bojao ni smrti, koja ga je doista i stigla 17. lipnja 1304. od podmuklih bogomila.

Pavao Šubić imenovao je onda banom svog prvorođenog sina Mladena II. Papa Ivan XXII. u pismu od 13. srpnja 1319. potiče Mladena, »neka digne svoju jaku desnicu na obranu i utjehu Crkve katoličke, jer da će tako postati pobjednik i svojih neprijatelja«. Ban Mladen II. nije se dao mnogo moliti. Bio je gorljiv privrženik katoličke vjere. Dao se svom gorljivošću na trijebljenje bogumila u Bosni. No iza njegove smrti bili su bogomili tako osilili, da su na valili na Kreševo, sijelo bosanskih biskupa, kuću razorili, svećenstvo rastjerali. Odonda je bosanski biskup stolovao u Vrhbosni (današnjem Sarajevu). Bosanski ban Stjepan Kotromanić (1314. do 1353.) oženio se kneginjom Jelenom Šubićevom iz Bribira, vrlo pobožnom ženom, koja je u katoličkom duhu odgojila svog sina Stjepana Tvrtka, kasnijeg bosanskog bana od g. 1353. i prvog bosanskoga kralja od g. 1377., a od g. 1390. do 1391. i hrvatskoga kralja. Stjepan Tvrtko je kao kralj nastojao postići, da se što više naroda u Bosni s krivovjernog bogumilskog puta vrati katoličkoj vjeri. U tu je svrhu pozvao mnoge redovnike misionare u Bosnu. Najveći je među njima bio franjevac Nikola Tavilić, koji je jedna od najsjajnijih pojava u povijesti katoličke Hrvatske te je od g. 1889. blaženik katoličke Crkve.

BL. NIKOLA TAVILIĆ rodio se u gradu Šibeniku u Dalmaciji te je stupio u franjevački red. Istakao se svetošću svog života. Na poziv bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka pošao je u Bosnu, da ondje radi oko obraćenja krivovjeraca bogumila. Punih je 12 godina obavljao to sveto misionarsko djelo u Bosni (od g. 1377. do 1389.), da ondje uspostavi vjersko jedinstvo hrvatskog naroda, koje su bogumili podrovali. Njegov je rad bio blagoslovljen mnogim uspjesima. No nije mu bilo dano da ga potpuno dovrši, jer je iza bitke na Kosovu g. 1389. Turčin dopro do granice bosanske kraljevine. Da se država uzmogne što bolje braniti od novog neprijatelja, odlučio je kralj Stjepan Tvrtko provesti mir i slogu u državi. Zato je morao prestati i rad protiv bogumila. I tako je bl. Nikola Tavilić morao napustiti svoje djelovanje u Bosni. Otišao je u Svetu Zemlju i ondje 14. studenoga 1391. poginuo mučeničkom smrću. Toga hrvatskog jerusalemskog mučenika proglasio je Papa Lav XIII. 6. lipnja 1889. blaženim. A hrvatski je narod od godine 1935. stao u njem upoznavati apostola vjerskog jedinstva hrvatskog naroda te ga sve više štovati. Sam hrvatski metropolita dr Alojzije Stepinac obavio je u Jerusalemu g. 1937. posvetu oltara, što ga je u čast bl. Nikole Tavilića ondje podigao hrvatski narod. Isto tako hrvatski metropolita stoji na čelu općeg nastojanja, da ovaj naš jerusalemski Blaženik bude od Svete

Stolice proglašen prvim hrvatskim Svecem, i to, ako Bog usliši naše molitve, već g. 1941., kad se bude slavila 1300. godišnjica prvih veza hrvatskog naroda sa Sv. Stolicom.

Bogumilskom krivovjerstvu podlegli su i mnogi hrvatski velikaši u Bosni. Tako je bogumil bio i najmoćniji bosanski vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1350. do 1416.), koji je nastojao steći sklonost hrvatsko-ugarskoga kralja Žigmunda, te je pisao kraljici Barbari, da će ostaviti bogumilsko krivovjerje i postati katolik. »Nadalje vas molim, blaga kraljice,« piše Hrvoje, »ne dajte, da u starosti svojoj umrem u poganskom obredu i nevjeri, jer sam jedva i teško dočekao vrijeme, da od poganskog obreda prijeđem na vjeru katoličku.« Hrvoje zove bogumilstvo »poganskim obredom« i »nevjerom«. Čini se, da je Hrvoje ipak ostao bogumil i kao takav i umro, jer su ga vodili u prvom redu politički ciljevi.

Godine 1447. hvali Papa bosanskog vojvodu Petra Vojsalića, jer »da je postavljen među krivovjerce jedini katolik, koji je od velikaša bosanske kraljevine sačuvao svetu katoličku vjeru neoskvrnjenu«, te ga stoga već godine 1445. uzeo pod zaštitu Sv. Stolice. Jednako hvali Papa i kneza Restoju, »protuvestijara« kralja Stjepana Tomaša, jer da je »ostavši od mladosti katolik među krivovjercima mnogo radio za širenje i očuvanje katoličke vjere«.

Bosanski krivovjerci navalili su g. 1450. na franjevce u Visokom, samostan srušili i spalili a petoricu franjevaca pogubili. Franjevačko »Mučenikoslovlje« ubraja te žrtve bogumilske okrutnosti među »časne«, a narod pripovijeda, da se povrh njihovih grobova obnoć viđala svjetlost.

Bosanski kralj Stjepan Tomaš (umro 1461.) jedna je od najljepših pojava u povijesti katoličke Crkve u Bosni. Iz početka je bio bogumil, kasnije snošljivi, a na koncu gorljivi katolik, koji s jedne strane odbija Osmanlije i sprema se od godine 1456. pa do smrti na oveću križarsku vojnu pomoću Pape i franjevaca. Imao je za ženu Jelenu, kćer srpskog despota Lazara, koja je prešla na katoličku vjeru i prozvala se Marijom.

Poslije bogumilskoga krivovjerja zaprijetilo je Hrvatskoj MUHAMEDANSTVO s provalom Turaka u naše krajeve. No naši su pređi općenito bili uvjereni, da braneći od Turaka svoju domovinu brane i svetu vjeru.

Kad su Turci postali sve opasniji kršćanskoj Evropi, poslao je Papa Bonifacije svoje poslanike i u naše hrvatske krajeve, da se pokrene križarska vojna. Hrvati su se spremno odazvali, premda su bili izmučeni domaćim borbama, te su

godine 1396. pošli pod Nikopolje, da brane kršćansku Evropu od Turaka.

Posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević (1461. do 1463.) predstavio se po svojem poslanstvu sv. Ocu Papi Piju II. ovako: »Katolik sam od mladosti i poznavalac kršćanskog nauka.« Turci su g. 1463. izdajom uhvatili kralja u Ključu i ubili ga. »Bilo da je bio živ izguljen, bilo posječen, bilo ustrijeljen, bilo od samoga sultana zaklan, no vjerom nije krenuo,« piše o njemu hrvatski povjesničar dr Jelenić.

Udovica posljednjeg bosanskoga kralja kraljica Katarina otišla je u Rim, gdje je živjela svetim životom i umrla 25. listopada 1478. ostavivši oporukom Bosnu Papi. Njezin grob u crkvi Majke Božje (S. Maria in Aracoeli) na brežuljku Kapitoliju u Rimu mjesto je, koje Hrvati, kada dođu u Rim, posjećuju s posebnim svetim osjećanjem i narodnim ponosom, jer je i taj grob vidljivo svjedočanstvo o velikoj hrvatskoj ljubavi prema katoličkoj Crkvi.

Divnu postojanost u vjeri pokazao je hrvatski ban Mirko Derenčin. U nesretnoj bitci na Krbavskom polju 1493. pao je ranjeni ban u tursko sužanjstvo. U boju su poginuli njegov brat i mlađi sin. Kad bi Turci sjeli da jedu, donijeli su pred bana na zdjeli glavu njegova sina i brata, a on bi jadan tada zaplakao od tuge. Bana su Turci odveli pred sultana i pozvali ga, da se poturči. Ban nije htio o tom ni da čuje. Radije je ostao u groznim mukama u tamnici, zatočen na nekom pustom otoku, nego da bi se odrekao svoje svete vjere.

Kad je g. 1521. sultan Sulejman navalio na Zemun, hrabro ga je branio Hrvat Marko Skoblić. Turci su osvojili Zemun i Beograd, a Skoblić teško ranjen bude zarobljen. Kad su ga na sve načine mučili i silili, da prijeđe na tursku vjeru, junak nije htio da to učini. Bacili su ga zato pod bijesna slona, koji ga je zgazio.

Hrvatski ban Ivan Karlović (umro g. 1531.), krbavski knez, junački je odbijao premoćne navale Turaka. U tim krvavim borbama za vjeru i domovinu sav se istrošio i ostao bez imutka. Turci su sva njegova imanja što poharali, što osvojili. Kad su podložili Liku i Krbavu, njegovu domaju, pisao je kralju Ferdinandu: »Poradi vjere kršćanske izgubio sam dvije svoje knežije... Nekad sam bio velik gospodin, a sada sam spao na tako niske grane, da nemam gdje bih uzdržavao i hranio svoju majku, koja me rodila!« Njegova majka kneginja morala je pod stare dane obijati tuđe pragove, dok mu nije kralj Ferdinand darovao Medvedgrad kod Zagreba.

Naši pređi izabrali su g. 1527. na cetinskom saboru za kralja Habsburgovca Ferdinanda, da kraljevinu Hrvatsku brani od bijesnih Turaka, da bjesnilo njihovo ne prisili Hrvate odmetnuti se od prave vjere i države kršćanske. A kad su hrvatski velikaši već nekoliko mjeseci kasnije uvidjeli, da su se prevarili u izboru Ferdinanda, jer ih je ostavio na cjedilu, opet su se sastali na Cetinu. U pritužbi protiv kraljeva nehaja kažu, da im je sultan ponudio, da će im, ako priznadu njegovo gospodstvo, osloboditi kmetove na deset godina od svake daće, da ih ne će siliti da ratuju na druge kršćane, i da ne će vrijeđati njihove vjere, običaja i slobode. Odatle je jasno, da je sultanu bilo dobro poznato, koliko Hrvati cijene svoju vjeru, t. j. jednako kao i slobodu domovine.

Premnogi Hrvati prepatili su u turskom sužanjstvu strahovite muke i kao robovi i kao utamničenici, ali su ostali ipak katolici. Juraj Hus iz Rasinje sam je opisao svoja putovanja i stradanja u turskom sužanjstvu. Njegov zanimljivi životopis s mnogo povijesnih objašnjenja iznio je P. Grgec u jeronimskoj knjizi: »Od Hrvatske do Indije«. Kad se sultan Sulejman godine 1532., suzbit 12 puta kod Kisega po junačkom Nikoli Jurišiću, vraćao sa svojom vojskom, grozno je poharao naše krajeve. Kod Rasinje pao je u tursko ropstvo i mladić Juraj Hus, đak latinske škole, te je bio odveden u Carigrad. Tu je mnogo patio i vruće želio, kako bi pobjegao u dragu domovinu. Godine 1533. stigao je na bijegu već do Smedereva. Tu je bio uhvaćen, sad do krvi isprebijan, izmrcvaren, u lance okovan i u Carigradu bačen u tamnicu. Silom su ga htjeli poturčiti. Već su na njemu izveli i svoje vjerske obrede. Mladi Juraj ostao je u srcu odan vjeri katoličkoj i potajno vršio svoje vjerske dužnosti. Kad se izbavio tamnice, stupio je kao trubljač u dobrovoljačku četu, pošao s vojskom u Egipat, a god. 1538. na vojnu preko Arabije u Indiju. Mnogo je trpio osobito u duši, jer se morao pokazivati kao musliman, a bio je tvrdi katolik. Kad se s vojne vraćao, pohodio je goru Sinaj, a u Svetoj Zemlji je posjetio s najvećom pobožnošću sveta mjesta sve uz velike opasnosti. A onda se dao na bijeg. Sretno je stigao u Damask kao trgovac, onda u Tripolis, na otok Hios i konačno na Siciliju, gdje je našao slobodu i odahnuo. Godine 1541. pohodio je Rim, hodočastio Majci Božjoj u Loreto, vratio se u domovinu u Zagreb i u Rasinju. Nakon boravka u Požunu (Bratislava) i u Beču živio je u Donjoj Austriji u Šarndorfu, gdje je nakon tolikih mučeničkih patnja umro kao čelični Hrvat katolik.

U lipnju g. 1565. opkolili su Turci s velikom vojskom. Krupu i nesmiljeno udarali iz topova na tvrđavu. Krupu je

branila malena posada od 28 junaka. Pod vodstvom vojvode Bakića branili su grad upravo herojičkom snagom više dana hrabreći se povicima: »Isuse! Isuse!« No 23. lipnja po podne prodre neustrašivi Bakić iz grada sa sedam preostalih drugova među Turke. Svi su slavno poginuli za krst časni i slobodu zlatnu.

Proslavljeni hrvatski junak Nikola Zrinski usudio se, da se s malom četom odabranih vojnika opre u Sigetu golemoj vojsci turskoj (g. 1566.). Prije odlučne bitke bodrio je svoje sokolove taj kršćanski vitez ovako: »Braćo moja, ljudine, junaci! Pojedinci već jasno vidimo, da nam je turski car za vratom. Stoga je prijeka potreba, da se pripravimo i neustrašivo srca dočekamo neprijatelja našega i imena kršćanskoga. On se obijesno uzda u svoju snagu, a mi polažemo nadu svoju i pomoć u Boga...« Na to se Zrinski zakleo, da će sa svojim vojnicima živjeti i umrijeti. Tako su se zakleli i svi ostali. Svi su poginuli zajedno s Nikolom Zrinskim.

Grof Nikola Drašković molio je u ime hrvatskog naroda Papu pismom od 29. ožujka 1610., neka bi im pomogao, da se hrvatski narod oslobodi od Turaka, »kako bi mogao bolje služiti svetoj Majci Crkvi«.

Hasan-paša opsjedao je g. 1593. tvrđavu Sisak s vojskom od 18.000 vojnika. Hrvati su sakupili tek 4000 do 5000 vojnika. Kad su Nijemci od straha pred nadmoćnim neprijateljem htjeli pobjeći, reče im junački ban Petar Erdedi: »Ne gledajmo na broj neprijateljske vojske! Bog će nam pomoći!« Hrvati su tim ohrabreni srnuli u boj, hametice potukli tri puta veću tursku vojsku, a krvoločni Hasan-paša našao je smrt u valovima Kupe. Taj strašni zatornik našega naroda i kršćanske vjere odveo je oko 50.000 Hrvata u ropstvo, orobio i spalio na stotine hrvatskih sela.

Kad su ugarski velikaši g. 1670. spremali prevrat proti austrijskom caru i u savez pozivali naše hrvatske velikaše, te kad su u tu svrhu tražili pomoć i od samih Turaka, Petar Zrinski, hrvatski ban, upozorio je vođe tog pokreta na to, »da im je Turčin zakleti dušmanin, pa neka radije sve pretrpe, nego da napuste svoju vjeru!« Petru Zrinskom, kakogod je bio pripravan žrtvovati sve za sreću svoje domovine, ipak je bila jednako draga sveta vjera rimokatolička. Kad su međutim nasilja bečke vlade prevršila mjeru, i sam je Petar, Zrinski u očajnoj obrani stao pregovarati s Turcima o savezu i pomoći. U tom poslu otpremio je u Tursku svog pouzdanika kapetana Franju Bukovačkoga. No i u tom sudbonosnom pothvatu Zrinski je imao toliko poštovanja i ljubavi prema vjeri

katoličkoj, da je ugovorom obvezao Turke, »da će vazda ostaviti netaknutu vjeru, slobodu i ustav zemlje.« Značajno je i to, da se kapetan Bukovački, premda je nakon mučeničke smrti Petra Zrinskog i Krste Frankopana (30. travnja 1671.) ostao u Turskoj i pošao u Drinopolje, nije poturčio. On je naime najviše nagovarao bana na savez s Turcima.

Junački ban Nikola Erdedi je uoči provale u tursku Slavoniju godine 1684. ovako pisao: »Mene srce vleče u Bosnu, da oslobodim siromašno kršćanstvo i vnoge svete crkve, koje puste stoje, kadi se je Bog hvalil i dičil. Je da Bog da, da za naše pameti još bude konči kada volja Božja bude, da laglje i veselije umrem!«

Godine 1689. Hrvati su na dan sv. apostola Petra i Pavla s malenom četom od kojih 600 vojnika pod vodstvom grofa Petra Draškovića hametice potukli na Uni blizu grada Novoga tursku vojsku od 12.000. Hrvatski sabor, održan u Zagrebu 28. srpnja iste godine, dao je da se zabilježi u zapisnik, da je ta sjajna pobjeda »izvojštena Božjom pomoći i blagoslovom narodnog oružja — a na sam blagdan Bl. Apostola Petra i Pavla«. Kad se Hrvatska konačno oslobodila turske vlasti, čestitao joj je i sam car i kralj Leopold. »Hrvatska postojanost i vjera«, napisao je kralj, »neka se na vječnu uspomenu slavi po cijelom kršćanstvu!«

Što su sve prepatili naši hrvatski svećenici i redovnici od nevjerničkih Turaka! Branili su katoličku vjeru doista sve do mučeništva. Turci su na pr. godine 1426. pogubili u Sarajevu do 12 franjevaca. U vrijeme od godine 1526. do 1566. za ratova sultana Sulejmana Turci su razorili mnoge crkve i samostane u Bosni i u Slavoniji, svećenike i redovnike što poubijali, što rastjerali. Godine 1519. provalili su pod Hasan-pašom Predojevićem po treći puta (g. 1484. do 1457.) čak do Remeta kod Zagreba, tamošnji samostan opet spalili i zarobili 12 redovnika pavlina. Redovnike su odvukli do Vugrovca i tamo ih mučili i na vješalima usmrtili. G. 1557. opljačkali su i spalili franjevački samostan u Rami i poklali šestoricu redovnika. Franjevački red štuje tu šestoricu kao blažene na 21. travnja. Godine 1630. pogubili su Turci gvardijana u Donjoj Tuzli, a druge redovnike utamničili, fra Matu Jajčanina i fra Gabrijela iz Poljana isprebijali, a u Požegi su g. 1631. fra Marku odvalili 713 batina. Oko godine 1662. mačem su proboli gvardijana Bernardina Galijaša u Rami. U Gradovsku su Turci gvardijana fra Bernardina izmrcvarili, župnika fra Luku živa spekli, u Modričuvilaru župnika posjekli, u Sarajevu oba kapelana udarcima usmrtili, u Iloku g. 1688. šarengradskog

gvardijana živa sadrli, vikara na kolac nabili, ostale redovnike na komade sasjekli. Mustaj-paša Daltaban provali g. 1698. s vojskom od 30.000 u Cetinu i udari na Čitluk. Tvrđavicu su junački branili s malom posadom franjevci pod vodstvom fra Pavla Vučkovića i Stjepana Burića. Na nesreću upalio se barut u kuli, koja je poletjela u zrak. Turci su posjekli sedam franjevaca, a fra Pavao Vučković je pao u ropstvo, iz kojeg se izbavio tek g. 1703.

Godine 1600. bacili su Turci požeške franjevce u tamnicu, gvardijana nabili na kolac te usmrtili fra Petra Bukovca u Cetini, a fra Miji Perkoviću odsjekli glavu te je izložili na bedem, da bude katolicima na strah i trepet. Eto nam čitavog zbora mučenika!

Franjevci, ti neustrašivi zatočnici katoličke vjere i narodne slobode, nijesu prestali raditi uz pogibao vlastitog života, da se jednom oslobode nesnosnog turskog jarma. Kod kuće su dizali narod na ustanak, a izvan domovine nastojali su naći pomoć (kao u Rimu, Veneciji i u Beču). Hrvatski ban Toma Erdedi pisao je god. 1609. (26. X.) sv. Ocu Papi: »Koliko ima tome godina, da se braća franjevci... i drugi muževi za kršćanstvo oduševljeno trude, da se oslobode kršćani, koji trpe pod teškim turskim gospodstvom, ne sumnjam, da je Vašoj Svetosti poznato.«

Poslije kršćanske pobjede kod Beča godine 1683. franjevci su još življe organizirali pučke ustanke u Bosni i u Slavoniji. Bosanski biskup fra Nikola Ogramić imao je toliko smjelosti, da je preodjeven kao prosjak kradomice prešao u Hrvatsku, onda čak u Linc, da moli u cara Leopolda pomoć. U borbama s Turcima odlikovali su se osobito fra Luka Imbrišimović, fra August Jarić i drugi. Kada je mirom karlovačkim od g. 1699. bilo dosuđeno Bosni i Hercegovini, da i dalje pate pod turskim jarmom, stanje katolika postalo je još groznije. No ostali su nepokolebivi. Zaključak franjevačkeg definitorija (vijeća) od god. 1796. je naredio, da se gvardijani imadu predstaviti paši »vazda u habitu i s križem na sredini, jerbo to je naša dika u sredini neprijatelja služiti se oznakom vjere!«

Nasilja, što ih je hrvatski narod trpio od Osmanlija, bila su grozna, ali od vjere nije otpao. Uz razne daće u novcu, blagu, u radu itd. najteži je bio harač u djeci. Godine 1604. izdao je na pr. požeški paša Karamustafa Čunčić nalog, da mu katolici moraju dati 200 djevojaka i 200 mladića, da ih otpremi u Stambul. Narod je stenjao, zubima škripao te dizao ustanke. Našlo se i hrabrih muževa, koji su na čelu ustaša poveli krvave borbe za oslobođenje. Bilo je dapače i hrvatskih žena i djevojaka,

koje su hrabro vojevale, te za vjeru i domovinu položile svoj život.

Godine 1640. poslao je zagrebački biskup Benko Vinković svećenika Fabijana Vidoca u Slavoniju, da tamošnji bijedni narod utješi i u vjeri učvrsti. Turci su Vidoca uhvatili i na smrt osudili. Dobri narod oslobodio je požrtvovnog svećenika teškom otkupninom.

Kad su hrvatski ban Nikola Erdedi i biskup Martin Borković g. 1683. poradi strašne opasnosti od Turaka molili Sv. Oca Papu Inocenta XI., neka im priskoči u pomoć, spomenuli su u prvom redu obranu katoličke vjere. Turčina nazivaju u molbi: »Krvni neprijatelj kršćanskog imena, koji kršćane sili, da prigrle njegovu otomansku sljedbu i privodi ih svome poganskomu životu«. Pa »održanje kršćanstva i duša nuka nas, da zamolimo i pomoć vaše Svetosti«. »Zato se klečeći na koljenima utječemo Vašoj Svetosti kano svome premilostivome ocu, branitelju prave vjere i čuvaru cijeloga kršćanstva i najsmjernije molimo... novčanu pomoć... I neka se udostoji očuvati ovu kraljevinu, predziđe Italije, dapače i cijeloga kršćanstva«. I doista je Papa poslao pomoć.

Hrvatski sabor održan u Zagrebu 16. i 17. prosinca 1683., govori u savezu s pismom Sv. Oca Pape također o obrani vjere te doslovce kaže: »Opominjemo staleže i redove, da se muževno i srčano odupru neprijatelju svega kršćanskog imena.«

Da, i sam narod shvaćao je ratovanje s Turcima kao obranu vjere, pa lijepo piše povjesničar Rade Lopašić: »Kad su Turci u vrijeme od godine 1529. do 1547. pokorili Slavoniju, vlastelu, svećenike i plemiće, ukoliko nijesu umakli, posjekli ili u ropstvo odveli, seljaci i većinom varošani ostadoše kod kuće, te se nijesu iznevjerili nauku Isusovu trpeći kroz više od dva vijeka najteže ropstvo!«

Hrvatski književnik Pavao Ritter-Vitezović vlastitim je očima gledao onu groznu pustoš, koju su Turci našoj domovini Hrvatskoj prouzročili ratovima u 16. i 17. stoljeću. U svojoj pjesmi »Plorantis Croatiae Saecula Duo« (»Dva vijeka rasplakane Hrvatske«) značajno veli: »To stradanje je vrijedno, da ga zapamte i opakuju nesamo njezini žitelji i susjedi, nego čitav kršćanski svijet!«

*

Iza bogumila i Turaka nov se neprijatelj javio: To je bio PROTESTANTIZAM. Protestanti *Luterova krivovjerja* nastojali su da svojom vjerskom novotarijom okuže i naš hrvatski katolički narod. U tu svrhu štampali su i širili svoje krivovjerske, hrvatski pisane knjige. Tako je na pr. bilo i Nikoli Zrinskomu poslano više protestantskih knjiga (kao »Novi Zavjet«, »Razumne nauke«, »Postila«, »Katekizam« — sve uvezano) te jedna bačva puna knjiga u svrhu raspačavanja, ali nigdje nema traga o tom, da je Zrinski bilo išta u to ime poslao novaca. Bečki knjižar Frölich tuži se na Nikolu Zrinskog, da »ne će platiti ništa za poslane knjige«.

Hrvati su odlučno ustali protiv Luterova krivovjerja i kao pojedinci i kao narod. Pokret proti novog krivovjerja vodio je energični, umni i ugledni zagrebački biskup Juraj Drašković. Imao je uza se najodličnije svjetovnjake, narod i sabor. Najviše zaslugom biskupa Draškovića primio je hrvatski sabor g. 1567. zakon, kojim se određuje, da se svatko, tko istupi iz katoličke vjere, protjera, da u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji ne smije imati nikakvog pokretnog ili nepokretnog imutka.

Godine 1607. dali su Hrvati svom delegatu, koji je imao da ih zastupa na državnom zajedničkom saboru u Požunu, ovaj naputak: »U Hrvatskoj nema mjesta drugoj vjeri do katoličkoj. Hrvatska je pristupila Ugarskoj kao saveznica, pa na isti način može i odstupiti od saveza.« Protiv Luterova krivovjerja bio je uperen i zaključak hrvatskog sabora od 1609., prema kojemu se u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji imade priznati samo jedna i to katolička vjera.« Takvih saborskih zaključaka bilo je i kasnije.

Hrvatski pavlin Josip Bedeković opisuje u svojoj knjizi »Rodna zemlja sv. Jeronima« iz godine 1753. okrutno nadiranje Luterova krivovjerja u naše Međumurje, gdje su luterani kroz 50 godina (od g. 1570. do 1620.) progonili naš katolički narod, rušili crkve, ubijali svećenstvo i divljačkom silom širili novu krivovjersku sektu. U tim teškim borbama junački se ponijela osobito sela Mačkovec i Šenkovec. O njima piše o. Bedeković: »Ova se dva sela, ako je to Bogu po volji, mogu s pravom nazvati ponos vjere katoličke u Međimurju. Ona naime nijesu htjela ni da okuse od otrova lutoranske krive vjere.«

Kad su nasrtljivi madžarski protestanti silom htjeli narinuti novo krivovjerje hrvatskom narodu i time povrijediti i državnopravni položaj naše domovine, odvažno je u zajedničkom požunskom saboru ustao na obranu hrvatski ban Janko Drašković (umro god. 1613.). O tom piše povjesnik Juraj Ratkaj ovo: »To treba zapisati na cedrove ploče neizbrisivim pisaljkama. Dok se po običaju u ugarskim saborskim ras-

pravama između pravovjernih (t. j. katolika) i nekatolika povela prepirka, da se u Hrvatskoj uvede sloboda lutoranske i kalvinske vjere, ban je s velikim i neustrašivim srcem javno prosvjedovao, da se on voli s cijelom kraljevinom odijeliti od zajednice s krunom ugarskom, nego da za svoga banovanja vidi dopuštenu i dozvoljenu onu smrtonosnu duševnu kugu i najsramotniju ljagu za državu.«

Isto tako je g. 1608. branio katolištvo protiv Luterova krivovjerja neustrašivi hrvatski ban T o m o E r d e d i (umro 1624.). Povjesnik Juraj Ratkaj, zagrebački kanonik, piše o njem, kako je ustao na požunskom saboru na obranu katoličke vjere protiv drskih navala madžarskih lutorana, i veli: »Ona sudbonosna pošast krivih vjera nije bila zadovoljna sa svojim tijesnim prostorom, pa da se što dalje i otrovnije raširi, svom je silom nastojala porušiti mir u Slavoniji i Hrvatskoj i okužiti u njima čistoću rimske vjere i u njima se nastaniti uvođenjem sijača kletih nauka. Da tu državnu ljagu otkloni od hrvatskih strana, svom se snagom pored kraljevskih poslanika odupro ban Erdedi. Izvukavši javno mač iz korica reče: »Ovim ćemo mačem, ako drugačije ne bude moguće, otkloniti od sebe tu kugu. I u nas su tri rijeke — Drava, Sava i Kupa — jednu ćemo između njih dati novim gostima, da je srču.« Zaprepašćeni time počeli su krivovjerci biti tiši i plesti jezikom, a onda napokon zašutješe.«

Kad su štajerski lutorani nagovarali bana Tomu Erdedija, da se s njima složi u korist Luterova krivovjerja, a oni da će zato pomoći Hrvatima u njihovoj političkoj borbi, odlučno je odbio te podle tuđinske ponude. Rektor hrvatskog zavoda u Bolonji zabilježio je g. 1608. u zavodskoj spomenici: »No nijesu mogli tog razboritog i velikog potkralja prevući, da za volju vremenite kraljevine navijeste rat Kralju Vijekova. I on im odgovori, da voli ići od vrata do vrata i prositi milostinju, a ostati u pravoj vjeri, nego se ortačiti s nevjernicima!«

U borbama *protiv protestanata kalvina* pao je jedan Hrvat kao pravi kršćanski mučenik. Bio je to BL. MARKO KRIŽEVČANIN. Marko se rodio oko godine 1580. u Križevcima. Škole je svršio kod kuće, onda u Gracu, Beču i u Rimu. Bl. Marko odlikovao se osobitom pobožnošću prema Majci Božjoj Djevici Mariji. Tu pobožnost naučio je u svom hrvatskom katoličkom domu, te joj je ostao vjeran sve do posljednjih strašnih časova svoga života, kad je izgovarajući ime Marija i Isus izvojštio najveću pobjedu, t. j. mučeničku smrt. Ljubeći svom dušom svoju vjeru, ljubio je i svoju domovinu i svoj narod. I u dalekoj tuđini osjećao se, priznavao i potpisivao kao Hrvat — »Croata«. Pun znanja i kreposti vraća se iz tuđine godine 1615. u svoju domovinu, da djeluje kao mladi svećenik u svom narodu. Ostrogonski nadbiskup Pazmany pozvao je tog vrlog svećenika, neka dođe i pomogne mu suzbijati protestantsko krivovjerje, koje se u Ugarskoj rasplamsalo u zatorni domaći rat. Marko Križevčanin pođe u svojoj gorljivosti u Ugarsku, postane kanonik i upravitelj opatije u Seplaku blizu Košica. Tu se upoznao s dva isusovca, sa Slovakom Stjepanom Pongracom i s Poljakom Melkiorom Grodjeckim. Kad je grad Košice 5. rujna 1619. pao u ruke buntovničkih krivovjeraca, uhvatili su našeg Marka i njegove drugove i htjeli ih prisiliti, da se odreknu katoličke vjere. U noći od 6. na 7. rujna krvnici su svu trojicu okrutno mučili, osakatili, osramotili, bakljama pripicali, te ih mrtve ili polumrtve bacili u zahodnu jamu. Tako je bl. Marko trpio i umro kao pravi mučenik. Ostao je nepokoljebljiv i poručio madžarskom kalvinskom vođi Jurju Rakociju: Neka znade, da u katoličkoj Crkvi imade ljudi, koji umiru za Boga!

Papa Pijo X. svečano je na 15. siječnja 1905. proglasio Marka Križevčanina i njegova dva druga blaženima. Tako je hrvatski narod u mučeniku bl. Marku dobio drugog svog najvećeg Blaženika. I on i bl. Nikola Tavilić bili su mučenici Kristovi i time najsvetiji odraz ljubavi hrvatskog naroda prema katoličkoj vjeri. Zato je i pravo, da se oba ta hrvatska blažena mučenika u svim crkvama, gdjegod ima Hrvata, posebnim načinom štuju, te da tim svojim štovanjem i molitvama postignemo njihovo proglašenje Svecima. To će biti i svijetli dokaz, kako su u Hrvatskoj i u budućnosti, kao što je to bilo i u prošlosti, zatvorena vrata svakom krivovjerju. Oba ta hrvatska Blaženika zaštitnici su nepokolebive vjernosti hrvatskog naroda katoličkoj Crkvi.

V.

P r e č a s n i !

Radnje oko obnove kapelice primiču se kraju. Zahvaljujući uslužnosti i stručnom znanju g. profesora Z. P. uspjelo mi je doći do starinske slike Bl. Djevice bez grijeha začete, što nas vrlo veseli. Nabavio sam i sveto posuđe. Supruga neobičnom marljivošću izrađuje misno ruho.

Zahvaljujem vam, što ste tako spremno obećali doći na svečanost. Vaša rasprava o obrani vjere stigla mi je u pravi čas. Kad dođe prijatelj g. liječnik sa svojim čudnim nazorima, navest ću mu izjave samih naših pređa, da vidi, koliko su oni cijenili i kako junački branili djedovsku vjeru. Pa da čujemo, što će onda reći!

Nedavno sam s doktorom raspravljao o autohtonoj samonikloj kulturi hrvatskoga naroda. Ni u tom se nijesmo složili! On se tako zanio, da je s uzdahom poželio:

»O da se povratimo u ono zlatno doba, kad naš narod nije znao za drugu nego za svoju vlastitu, čistu i nenatrunjenu kulturu!«

»Daj, molim te,« rekao sam mu, »pokaži mi tu iskonsku, samoniklu našu kulturu!«

»Da, prijatelju,« odgovori s uzdahom liječnik, »moramo daleko, daleko natrag u našu prošlost, čak tamo u doba prije našega pokrštenja. Moraš znati, da je kršćanstvo štetno djelovalo na našu autohtonu narodnu kulturu. Unijelo je tuđinske primjese...«

»Dragi!« nadovežem ja, »naša povjesnica, napose kulturna, prije pokrštenja nažalost je sva u gustoj magli. Zato si mi ostao dužan, kad sam te molio, da mi tu predkršćansku kulturu opišeš! Uostalom zar je ona kultura u pogansko doba bila samoniklija, čišća? Zar su Hrvati kao neznabošci živjeli odijeljeni od svakog utjecaja kulture susjednih većih ili manjih, naprednijih ili manje naprednih naroda? To je nemoguće pomisliti! Narod, otkada živi kao narod, ne može da bude bez utjecaja drugih naroda. I ja i drugi hrvatski rodoljubi u prvom redu cijenimo dakako svoju narodnu samoniklu kulturu, ali neka se u tom ne pretjeruje na očitu štetu onog stepena kulture, na koji nas je podiglo upravo kršćanstvo. Kršćanstvo niti je uzelo ni oštetilo ikojem narodu njegovu vlastitu kulturu, dakle ni našem hrvatskom. Ono narodu ostavlja njegovu kulturu, te na njoj kao na temelju gradi spratove više, opsežnije i savršenije kulture. Kada se na divljaku cijepi (kalami) mladica plemenite voćke, znači li to divljaku oštetiti, uništiti? Pitaj seljaka i dobit ćeš odgovor!

Naša autohtona kultura do pokrštenja bila je tako siromašna, a kršćanstvo ju je u tolikoj mjeri podiglo i oplemenilo, te se pravom drži, da naša kulturna povijest zapravo počinje tek pokrštenjem, kako je ustvrdio i naš neumrli učenjak Fran Bulić. Pismo, knjiga, glavne vrste žitarica, poljodjelske sprave, obrt, oprema i namještaj kuće itd. — sve smo to napredujući u duševnoj kulturi primili iz riznice kulturnog blaga ostalih naroda! Što bi, molim te, ostalo, kad bismo uklonili sve ono, što smo od drugih primili, i kakvi bismo izgledali?!« rekoh mu, a on je opet ušutio i uzdahnuo.

Mišljenje prijatelja doktora dobrano je uskolebano... Nadam se, da ćemo ga pobijediti, kad se nađemo svi na okupu, vi, prečasni, i g. profesor u svibnju na svečanosti u našoj kapelici.

S odličnim poštovanjem i pozdravom vaš zahvalni

U N... 25. travnja 1937. B. K.

Dragi prijatelju!

Uspjeli smo više, nego smo se nadali. Barem jedna drevna kapela u starom hrvatskom dvoru spašena je! Koliko je takvih historijskih spomenika bez milosrđa uništilo barbarstvo moderne civilizacije! Čestitam ti, što si umio sklonuti vlasnike i na to, da se u kapeli bude opet vršilo uzvišeno divno naše katoličko bogoslužje. Pošlo mi je za rukom, te sam mogao nabaviti iz privatne riznice gospoštije P....r stari gotički kalež uz ne preveliku cijenu. Sliku Majke Božje otkupila je vrijedna gospođa P. K. od obitelji D....ć u Zagorju. Kapelica je uistinu krasno obnovljena, ukusno uređena. I sam prijatelj dr M. R. oduševljen je te se najpovoljnije izrazio.

Vrlo sam sretan, što iz Tvojih povijesnih bilježaka sve bolje upoznajem pravo srce hrvatsko. Upoznali su ga i supruzi K.... Upoznati će ga pomalo i prijatelj dr M. R. Ne znam, odakle je crpao svoje znanje o odnosima rimskih Papa prema Hrvatima. Same predrasude, nepoznavanje ill sasvim neispravno shvaćanje

povjesnih činjenica. Dao sam mu, neka pročita Tvoj pučki igrokaz »Odnos Hrvata prema Apostolskoj Stolici — Živa slika«. U onaj čas nijesam imao pri ruci knjigu »Pape i hrvatski narod«. Molim Te, pošalji odmah tu knjigu meni ili ravno njemu. Vidim, da iskreno traži istinu. On će je i naći.

Do skora viđenja uz prijateljski pozdrav Tvoj odani

U Zagrebu 8. svibnja 1937. Z. P.

*

ODNOS HRVATA PREMA APOSTOLSKOJ STOLICI KROZ 13 STOLJEĆA

(ŽIVA SLIKA)

Na pozornici okićena slika ili kip sv. Oca Pape. Sa strane sjedi »Povjesnica« držeći otvorenu staru knjigu, u ruci drži pero. S desna na zemlji globus. S jedne i druge strane leži po šest vila u narodnom odijelu, koje zastupaju 12 vjekova naše povijesti. »Povjesnica« čita, vile pojedinog vijeka bude se, ustaju na njen glas i vode s njom razgovor.

POVJESNICA: Povjesnica sam hrvatskog naroda. Iz prašnih spisa, iz iskopina, iz mrtvog kamenja otkrivam davnu prošlost. Dvanaest vjekova eto leži preda mnom — mrtvi u grobu — prošlosti. Budim ih i vraćam im život.

Koncem šestog vijeka dolaze u ove krajeve Hrvati kao pogani. Velikom silom obaraju se na starosjedioce kršćane, koji se pritužuju Papi Grguru Velikom, a on ih tješi u pismu od 600. godine. Ivan IV. šalje Hrvatima vjerovjesnike, uređuje župe i biskupije. Sv. Agaton sklapa s Hrvatima međunarodni mirovni ugovor. *(Glasnije) :* U osmom vijeku brigom Papa pokršten je sav hrvatski narod.

OSMI VIJEK *(diže se i govori) :* Tvoje riječi vraćaju mi život. Da, apostolska Stolica dala nam je neprocjenjivo blago, kršćansku vjeru, a s njom početke prosvjete i uljudbe. Pape pomažu uređivati mladu hrvatsku državu i uzimaju je pod pun svoju zaštitu.

POVJESNICA: A zar se ne miče deveti vijek, koji je dobročinstava Kristovih Namjesnika?

DEVETI VIJEK *(budi se i polako diže) :* Papa sa strepnjom zaštićuje hrvatskog vladara Domagoja, kao saveznici zajedno vojuju protiv Saracena.

POVJESNICA: Papa osniva za Hrvate posebnu biskupiju u Ninu, očuva Hrvate od crkvenog raskola uz pomoć kneza Branimira, kojemu piše: »Zahvaljujemo Tvojemu gospodstvu i grlimo Te, jer se vraćaš u naručaj majke svoje«, t. j. katoličke Crkve.

DEVETI VIJEK: Jest i Ivan VIII. služi sv. Misu u Rimu i blagosiva Branimira i cijeli hrvatski narod. Štiti sv. braću Ćirila i Metoda i dopušta slavensko bogoslužje, iz kojega nam niče domaća knjiga i prosvjeta.

POVJESNICA: U desetom vijeku što se zbilo, glasno ću ispripovijedati.

DESETI VIJEK *(ustaje) :* Hvala tebi i nepristranosti tvojoj! Mnogi hoće da me rinu još u dublji grob zaboravi, ali ti uskrisuješ moju slavu.

POVJESNICA: Uz pripomoć Papa knez Tomislav podiže svoju političku moć, pobjeđuje divlje Madžare, odbije nasrtaj Bugara, udružuje sva plemena u jednu državu, a Papa je proglašuje kraljevinom. Ivan X. piše: »Dragom sinu Tomislavu, kralju Hrvata«. Nagovara ga, neka Hrvati daju svoju djecu, pače i služinčad u školu na nauke. Latini i Germani objeđuju poradi slavenskog bogoslužja pred Papom Hrvate kao krivovjerce, ali Pape ustaju na obranu Hrvata.

JEDANAESTI VIJEK *(ustaje) :* Tko me budi iz sna moga? A ti si to i tvoja neutaživa radoznalost?

POVJESNICA: Grgur VII. svojom velikom moći štiti ugroženu hrvatsku državu od tuđinaca, pomaže vrlom Zvonimiru do prijestolja, svečano ga okruni po svojem poslaniku, a Zvonimir se u krunidbenoj zavjernici obvezuje: »Čuvat ću vjernost sv. Ocu, štititi siromahe, udove i siročad, protiviti se trgovini robljem.« Pape bdiju nad svetošću ženidbe i ćudorednosti, kako svjedoči pismo Aleksandra III. hrvatskom kralju Petru Krešimiru. U Zagrebu se osniva nova biskupija. *(Govori jedanaestom vijeku :)* Daj, dovedi druga svoga, koji slijedi iza tebe! *(Jedanaesti vijek budi Dvanaesti vijek, koji ustaje.)*

JEDANAESTI VIJEK: Probudi se i pričaj nam, Dvanaesti viječe!

DVANAESTI VIJEK *(govori klanjajući se slici sv. Oca) :* Hvalim vama, Namjesnici Kristovi! Pod svoju zaštitu uzeli ste nezavisnost hrvatskih biskupa i nadbiskupa od presizanja Mlečana i Madžara, opirali ste se politici madžarskih vladara.

POVJESNICA: Da, Pape se mnogo trude, da se upokore opasni gusari na Jadranskom moru, zovu u pomoć knezove Frankopane, nastoje iskorijeniti vjerske i ćudoredne mane.

DVANAESTI VIJEK: Godine 1177. Sv. Otac Aleksandar III. dolazi u našu domovinu u grad Zadar, a narod mu kliče pjevajući hrvatske pjesme.

POVJESNICA: I u trinaestom vijeku zbili su se važni događaji.

TRINAESTI VIJEK *(ustaje i pita)*: Tko me to spominje? Da, važni događaji. Krvave, zatorne domaće političke borbe...

POVJESNICA: Pape posreduju za mir, brane katoličko pravovjerje od pogubnog bogumilskoga krivovjerja, osobito u Bosni. U oštroj državnopravnoj borbi oni odlučno stoje na strani Hrvata. Uz pomoć Papa uspinje se hrvatski ban Pavao Šubić do najviše političke moći.

TRINAESTI VIJEK: Papa Inocent IV. izrijekom je godine 1248. dopustio Hrvatima uporabu slavenskog bogoslužja. Papa brani Zadar od Mlečana, a za provala Tatara šalje našima utjehu i pomoć.

POVJESNICA: Što se skrivaš, Četrnaesti viječe? Dođi ma i krvava lica!

ČETRNAESTI VIJEK: Burna su moja desetljeća! Papa podupire knezove Šubiće protiv Mlečana za oslobođenje Zadra, posreduje za mir između našega vladara i Mlečana, a za velikog političkog pokreta između Ladislava i Mlečana podupire hrvatsku stranku. Štiti katolike od navala raskolnika i bogumila, podiže križarske vojne na obranu od Turaka, osniva bratovštine, gostinjce, a za trsatsko svetište šalje na dar Papa Urban V. sliku Bl. Dj. Marije.

PETNAESTI VIJEK *(ustaje)*: Evo i mene, da posvjedočim tvoje izvještaje.

POVJESNICA: Pape pokreću kršćanske vladare na vojnu protiv Turaka, koji su pregazivši Srbiju prodrli u katoličke zemlje, napose u Bosnu. Pomažu bosanske vladare u očajnoj borbi protiv Turaka i izdajničkih bogumila. Podižu knezove Frankopane do ugleda i moći. U najkobnije doba Papa osniva u Rimu gostinjac i zavod sv. Jeronima, gdje se stječu pod zaštitu sv. Oca naši prognani biskupi, knezovi, kraljica bosanska Katarina, naši književnici i učenjaci. Bosna pade, a Pape ne prestaju pružati našima pomoć. Hrvatska zakuka uslijed krvavog poraza na Udbinskom polju 1493. Tješi je i podupire jedino Sv. Otac Papa, kojemu kninski biskup Divnić piše: »Ako li Gospodar neba i zemlje i Svetost vaša ne pružite pomoći, propast ćemo.« Pijo II. sakupi vojsku i hoće da pođe sam glavom ugroženom Dubrovniku u pomoć.

PETNAESTI VIJEK: Dosta, dosta! Oganj, mač, krv i plač! *(Baci se očajno na tle.)*

POVJESNICA: A zar je bolje bilo u šesnaestom vijeku?

ŠESNAESTI VIJEK: U krvi i tuzi rođen sam i sav moj tok bio je borba.

POVJESNICA: Borbe Hrvata s Turčinom sve su krvavije, pomoć od Svete Stolice sve izdašnija. Na crkvenom saboru u Rimu završio je modruški biskup Kožičić svoj vatreni govor, upravljen Papi Leonu X.: »Lati se štita i mača i ustani nam na pomoć!« I Leo X. pošalje junačkom banu Petru Berislaviću baruta, topove, hrane, novaca po 2000, po 20.000 i 50.000 dukata. Godine 1616. Kožičić ponovno vapije za pomoć, a Leo X. poručuje: »Ne ću dopustiti, da propadne Hrvatska, najtvrđi bedem cijeloga kršćanstva.« U očajnoj stisci Hrvati na usta pjesnika Natalisa ponavljaju 15 puta očajni krik: »Pruži pomoć, ti blagi, koji zastupaš Krista!« Papa u to kobno doba osniva u Loretu zavod za odgoj našega svećenstva. Siksto V. potekavši iz Dalmacije uređuje našu narodnu crkvu sv. Jeronima u Rimu. Klement VIII. šalje nam u pomoć vojsku od 15.000 momaka, a onda drugu troškom od 600.000 škuda za obranu onima, koji su pali u tursko ropstvo. U isto doba snažno podupire naš narod u obrani od navale Luterova krivovjerja. Sedamnaesti vijek nije duboko usnuo, on drijema.

SEDAMNAESTI VIJEK: Da, i treću vojsku šalje Sv. Otac, i to u Zagreb troškom od 525.000 rimskih škuda. Ban Petar Erdedi dopisuje s Papom, a naš pjesnik Kubenik moli Papu Pavla V.: »Oče blagi, pomogni bijedne, koje tišti turska sila i poput pasa trgaju hrvatsko kraljevstvo.« Urban VIII. podupire naše umjetnika i književnike, prima u posjet mladu braću Petra i Nikolu Zrinskog, štampa hrvatske bogoslužne knjige, brani hrvatski značaj našeg Jeronimskog zavoda u Rimu, podupire nas u obrani od bujice luteranizma. Konačno oslobođenje naše domovine od turske vlasti nakon pobjede kod Beča valja da najviše zahvalimo Papi Inocentu XI., koji je za oslobodilački rat žrtvovao goleme svote u iznosu od više milijuna.

POVJESNICA: Osamnaesti viječe, ne odmiči se tako naglo! Tvoji tragovi još su svježi.

OSAMNAESTI VIJEK: Nova me vremena grubo potiskuju. Ali daj, da tebe čujem!

POVJESNICA: Pape nastoje, da zagrebačku biskupiju učine nadbiskupijom, neovisnom od Madžarske. Za hrvatske svećenike štampaju glagolski misal. Šalju duševnu i materijalnu pomoć onim Hrvatima, koji su još ostali pod turskim gospodstvom. Podupiru naše učenjake, osobito Ruđera Boškovića, koji tako steče svjetski glas. Potporom Papa izrađeno bi i štampano povijesno djelo »Sveta Ilirija«, bogati izvor naše povjesnice. Papa Klement VII. proglasio je zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića blaženim.

DEVETNAESTI VIJEK: Još ima živih, koji pripadaju meni, devetnaestom vijeku. Ja nijesam još usnuo.

POVJESNICA: Pape štite naše rodoljubne franjevce u Bosni i Hercegovini, brinu se za štampanje bogoslužnih knjiga u staroslavenskom jeziku, podupiru našu književnost. Štulić potporom Pape izdaje ogromni naš rječnik od 100.000 riječi. Pijo VII. o svom trošku štampa glagolski psaltir, uspostavlja u Rimu zavod za izobrazbu našega svećenstva, zagrebačku biskupiju otkida od ugarske Crkve, podiže je na nadbiskupiju, a zagrebačkog nadbiskupa Haulika na najvišu crkvenu čast — čast kardinala. Sve to u doba našeg narodnog preporoda i borba s Madžarima. Papa Leon XIII., veliki prijatelj Slavena, a Hrvata napose, preuređuje Jeronimski zavod u Rimu u »zavod za hrvatski narod«, na što su graknuli svi naši neprijatelji. Isti Papa potvrđuje povlasticu slavenskog bogoslužja, izdaje glagolski misal i hrvatski obrednik, uređuje hijerarhiju u Bosni i Hercegovini na čelu sa nadbiskupom drom Josipom Štadlerom. On proglašuje blaženima dva sveta Hrvata: bl. Nikolu Tavilića i bl. Graciju iz Mula. Leo XIII. u znamenitoj okružnici »Rerum novarum« osvjetljuje teško socijalno pitanje, a time se i kod nas pokreće kršćanska socijalna misao i rad zadrugarstva. — A sad bih morala ušutjeti, jer svi nazočni zastupaju i stvaraju sadašnji vijek.

DVADESETI VIJEK: Ako budeš ti šutjela, ja ću govoriti. Pijo X. odobrava i blagosiva hrvatski katolički pokret. Osujećuje, da se Rijeka otrgne od senjske biskupije. Godine 1905. svečano proglašuje blaženim Hrvata Marka Križevčanina, Benedikt XV. spasava iz talijanskih ruku Zavod sv. Jeronima u Rimu, dopušta, da se kod sv. Mise pjeva evanđelje i poslanica hrvatski. Odlučno štiti u Istri i na otocima hrvatsko svećenstvo od talijanskih progona, napose biskupa dra Mahnića. Za hrvatsku ratnu siročad šalje 500.000 lira. Papa Pijo XI. spasava Jeronimski zavod u Rimu od talijanske zapljene. Slavi s hrvatskim narodom 1000. godišnjicu hrvatskoga kraljevstva, služi za hrvatski narod sv. Misu s kaležem, što mu ga je hrvatski narod darovao. Pomaže »Hrvatskog Radišu« i »Napredak«. Sirotinji šalje i novčane pomoći. Uvodi Katoličku Akciju i propisuje jadnom uzburkanom ljudskom društvu spasonosni lijek u okružnici »Quadragesimo anno«. Proglasio je blaženom Ozanu Kotorku i dao posebne povlastice za štovanje bl. Nikole Tavilića.

POVJESNICA: A sadašnji Sv. Otac Papa Pijo XII. *(svi vjekovi se naklone)* nastavlja onu ljubav prema hrvatskom narodu, koju nam je iskazivao i Pijo XI. K njemu ćemo pohrliti, da između naših Blaženika dobijemo prvog kanoniziranog Sveca. Pred njegovim ćemo prijestoljem proslaviti 1300. godišnjicu veza hrvatskog naroda sa Svetom Stolicom. I zavapit ćemo, kao ono naši pređi g. 1581.: »Molimo te, Sveti Oče, da nas ne zaboraviš, da nas blagosloviš i duhom nas utješiš!« *(Svi vjekovi sklapaju ruke i ponavljaju tu prošnju.)*

VI.

IZ DNEVNIKA DRA M. R.

U Zagrebu 16. svibnja

Ne mogu da zaboravim jučerašnju radosnu i dostojanstvenu svečanost u N.... Blago, mirisavo proljetno jutro. Na brdašcu stari dvorac u zelenilu, pun uspomena na burnu prošlost moga milog hrvatskog naroda... Puteljci u zavojima nježno se bijele i kao da šapću, tko su bili oni, koji su nekoć njima prolazili u sreći i u tuzi, sa strahom i radošću. Glas zvončića sa kapele kao da jeca, kao da pjeva: bio je tako dugo zanijemio, a sad se milo razliježe bregovima i dolinama, kuda su se posakrila malena sela. I svačije srce, bilo u kakvom raspoloženju, nalazi u njemu svoju posebnu glazbu.

Skupine bijelo obučenih seljaka i seljakinja žurno se uspinju stazama prema dvoru. Kola i automobili žure se k istomu cilju.

Dvorište staroga grada puno je svijeta kao nekoć, kad se ovdje sakupljao na službu Božju ili se dršćući od straha ispred divljeg Turčina zaklonio u tu tvrdnu gradinu, ili da se pritužе kmetovi gospodaru na okrutne zulume od surovih i pohlepnih kastelana.

Hodnici dvorca su oživjeli kao nekoć, kad su se plemići naglo opraštali sa svojim dragima polazeći na krvavo bojište. Ulaz kapelice sav je u cvijeću, iz kapele širi se miris ruža i tamjana.

Župnik je tronutim glasom izrekao prigodni govor, pun povjesnih primjera nabožnosti starih Hrvata. Služba Božja, pričest obitelji prijatelja K. (i on se također pričestio!) svršila se.

Narod se razilazio hiteći s brežuljka. Marijanske pjesme se ore prekidane narodnim napjevima, a sve to se slijevalo u divan sklad.

U mojoj se duši nešto lomilo. Gusti oblak, koji je prekrio moju dušu, probijale su zrake nove, utješne, radosne svijetlosti. U jednom času ugledam čistu vedrinu svoje sretne mladosti. I opet nestane svijetlosti i crni oblak hoće da ponovno zastre moju dušu.

Za vrijeme svečanog ručka izredale se zdravice, čestitke i pohvale domaćinu i domaćici.

Profesor - klerikalac — postao mi je simpatičan drug, da, i prijatelj. Sa župnikom sklopio sam pobratimstvo uz potpuni udomaćeni naš hrvatski ceremonijal. U mojoj su duši tolike promjene...

* * *

Odlični i velečasni prijatelju!

Naši veseli i prijateljski razgovori prigodom svečanosti obitelji g. B. K. u N.... duboko su se zarezali u ledinu moje duše. Priznajem, nestalo je mnogih mojih predrasuda... o vjeri, o katoličkoj napose. Nije mi teško to priznati, premda živo osjećam, kako je teško s praktičnom vjerom u životu provoditi logične zaključke.

Pročitao sam Tvoju knjigu »Pape i hrvatski narod«. Naša povjesnica sada mi je jasnija, napose onaj tako mnogovrsni i tako utjecajni, a malo ili jednostrano poznati odnos između Papa i našega naroda. Mnogo Ti hvalim na tom saznanju.

Ipak ne mogu da razumijem, kako se moglo poći tako daleko, te je kod nas katolika Papa proglašen kao neko božanstvo. Pripisuje mu se naime nepogrešivost. Dapače od vjernika se traži vjera u tu »dogmu« kao bezuvjetna dužnost!

Nadam se, da ćeš mi objasniti i tu poteškoću, kao što si i one druge. Razmišljam, kako da se odužim obitelji prijatelja B. K. I profesor već nešto o tom snuje, ali još mi ništa nije otkrio.

Uz mnogo pozdrava Tvoj odani

U Zagrebu 20. svibnja 1937. M. R.

Dragi prečasni!

Naš pobratim dr M. R. znatno se promijenio. Voli da sa mnom druguje i da raspredamo o našoj kulturnoj povijesti. Vidi se, iskreno traži istinu. Ako ustraje, sigurno će je i naći!

Doktor me poveo i u svoju obitelj. Sve otmjeno, bogato, moderno... Nazori pogotovu. Gospođa potječe iz kuće višeg činovnika. Imadu jedino dijete, koje će sada u srednju školu. Prvi pohod je bio prijazan, ali ukočen. Zanima me, kako će se dalje razvijati naše poznanstvo.

Očekujući Te željno u Zagrebu šaljem prijateljski pozdrav. Tvoj vjerni

U Zagrebu... 1937. Z. P.

Dragi doktore i pobratime!

Stari naš hrvatski običaj, da se sklapa pobratimstvo, nije uvijek prazan i beskoristan. Ima primjera, da je urodio vrlo dobrim plodom. Nadam se, da će tako biti to i kod nas dvojice.

Mnogi su od Hrvata, napose od inteligencije, natrunjeni kojekakvim neispravnim mnijenjima i predrasudama o Papinstvu, o njegovoj nepogrešivosti. Nije ni čudo! Živimo između raskolničkog Istoka i liberalnog Zapada. Snažan je osobito njemački, dakle protestantski kulturni utjecaj. Tako se kod nas neopazice nakupilo i previše prašine, koja priječi, da pravedno sudimo o Papinstvu.

Za katolika, koji vjeruje, nema poteškoće glede dogme o Papinoj nepogrješivosti. Tko vjeruje, da je Krist osnovao svoju Crkvu, mora da vjeruje i u nepogrješivost crkvenog učiteljstva, osobito vrhovnog učitelja — Sv. Oca Pape.

Nemoj misliti, da je vjerovanje u Papinu nepogrješivost bilo kao novost uvedeno tek g. 1870., kad je ta nauka svečano proglašena katoličkom dogmom! Naprotiv — kako je staro kršćanstvo, tako je staro i vjerovanje u Papinu nepogrješivost. U kršćanskom su vjerovanju kao u sjemenu bile sadržane sve po Isusu

objavljene vjerske istine. Neke su se tijekom vremena razvijale, ali nijesu nipošto nadošle kao nove. Tako je posebice s naukom o nepogrješivosti Sv. Oca Pape.

Uostalom prilažem Ti ovdje svoje bilješke o tom, kako je i hrvatski narod vjerovao u Papinu nepogrješivost još prije godine 1870., kao što je vjerovao i ostali katolički svijet.

S pobratimskim pozdravom

U S.... 30. svibnja 1937. Tvoj J. K.

*

HRVATI I PAPINA POGREŠIVOST

Zagrebački BISKUP MAKSIMILIJAN VRHOVEC izdao je g. 1822. u Zagrebu knjigu »Podvučavanja vu najpoglavitešeh Vere istineh«, pa u toj knjizi piše ovako: »Ja sem pak stanovit (siguran), da Bog meni govori, kada poslušam Cirkvu kršćansku, Papu naime i njemu podložne biskupe.«

Sto i devet godina prije proglašenja dogme o nepogrješivosti Papinoj piše pavlinski redovnik O. HILARION GASPAROTTI u knjizi »Cvet Sveteh«, da je Papa u naučavanju vjerskih istina nepogrješiv: »Akoprem Papa kakti človek mogel bi zgrešiti (pogrešiti), vendar kakti Namesnik Jesusa Kristuša ne more zajti (zabluditi).«

Godine 1755. štampao je zaslužni naš isusovac O. JURAJ MULIH djelo »Posel Apoštolski« u kojem piše i ovo: »More li Papa... vu nauku vere krivo reći i faliti (pogrešiti)? Ne more, kakogoder kakti glavar Cirkve govori, a vu drugeh rečeh (predmetima) kakti drugi človek more faliti i vgrešiti.«

KAD SE POJAVILO KOJE KRIVOVJERJE, kod katolika se općenito očekivalo, da Papa prosudi i rekne svoju odlučnu. Tako na pr. kad je k nama došlo vrlo pogubno bogumilsko krivovjerje, naši su pređi odmah o tom obavijestili Sv. Oca Papu. Bonifacije VIII. (1294. do 1303.) piše g. 1298. slavonskom franjevačkom redodržavniku: »Premda smo dužni smrtnu kugu krivovjerske opakosti iskorijeniti iz svih kršćanskih strana, ipak nam je veća skrb za krajeve u Dalmaciji, Bosni i Istri i u Hrvatskoj...« Papu su i onda u nas smatrali najvišim i nepogrješivim učiteljem Kristova pravovjerja.

Papa Ivan X. (914. do 928.) U PISMU HRVATSKOM KRALJU TOMISLAVU od g. 924. veli: »Po naredbi Božjoj nam je naložena skrb za sve crkve, da možemo posvema istjerati tmine od krivina iz društva kršćanskog, navlastito između onih, koji su priznati kao najosobitiji sinovi Sv. Rimske Crkve. Tko bi mogao sumnjati, da se kraljevine slavenske (hrvatske) broje među prvence apostolske i opće Crkve, jer još u kolijevci zajedno s mlijekom bijahu nahranjene propovijedanjem Apostolske Crkve.« Pape su dakle i onda kao i od početka bili sebi svijesni svog učiteljskog poziva, da naučavaju pravovjerje i suzbijaju krive nauke. Hrvatski narod slijedio je glas vrhovnog pastira i sačuvao tako čistu apostolsku nauku.

Papa Ivan VIII. napisao je 7. lipnja 879. pismo HRVATSKOM KNEZU BRANIMIRU, u kojem veli: »Očinskom te ljubavlju kao najmilijeg sina primamo i u duhu grlimo, gdje se vraćaš u naručaj Sv. Stolice Apostolske, majke tvoje, u kojoj ste ti i tvoji pređi pili iz najbistrijeg vrela slatki napitak svetoga nauka.« Krasne su to riječi. U Sv. Stolice Apostolske nalazi se najbistrije vrelo sv. nauka! Nitko ga ne može zamutiti lažima i krivim naukama! Bistrinu nauke čuva nepogrješivost Sv. Oca Pape. Iz ovog najbistrijeg vrela pili su naši pređi, kad su brigom Apostolske Stolice bili pokršteni. Iz njega pije naš narod slatki napitak svetoga nauka već trinaest stoljeća.

Vjerovanje u Papinu nepogrješivost preplića kao zlatna nit čitavu našu prošlost sve do danas. Nit, koja zasja sad većim sad manjim sjajem, ali koja nije nikada bila prekinuta. Tek pojedinci, ponajviše školovani, otuđili su se nažalost od vjere u božanstvo Kristovo, u božansko poslanje Sv. Crkve, jer su umjesto da proučavaju crkvenu povijest, napose našu domaću, srkali svakojake laži i podvale iz mutnih vrela tuđinske knjige i domaćih otpadnika. Tim kobnim otuđenjem odalečiše se ujedno i od svojeg naroda, od njegove duše, koja je uvijek ostala vjerna Crkvi.

VII.

Dragi g. župniče!

Sastao sam u Zagrebu našeg prijatelja liječnika. Bio je vedar i dobre volje. Ali još nije obraćen. Zato Vam otkrivam povjerljivo: Moja supruga i ja kanimo upriličiti hodočasnički izlet na Trsat, naše slavno narodno historijsko Marijino svetište. Zasada nemojte me odati! Doktor imade na Sušaku svoju vilu. Doskora će on sa svojom gospođom na more. Mi ćemo po dogovoru s Vama i profesorom, s kojim su oni vrlo dobri,

istoga dana istim vlakom krenuti također na Sušak te se s njime kao slučajno sastati. Predložit ćemo im, da svi zajedno pođemo na Trsat poput naših bogoljubnih pređa. Možda uspijemo do kraja obratiti doktora. Njeva gospođa vrlo je tvrda i nepristupna vjerskim pitanjima. Čestita je, ali loše vjerski odgojena. Nastojte, prečasni, da nam pomognete u tom pothvatu. Svakako pođite s nama na to hodočašće.

Mnogo Vas pozdravlja sva moja obitelj, napose Vaš zahvalni

U N.... 1937. *B. K.*

*

Vrlo cijenjeni gospodine i prijatelju!

Pristajem na Vašu osnovu, dapače drago mi je, ako mogu išta pridonijeti uspjehu Vašeg najplemenitijeg pokušaja. Iz pisama prijatelja profesora saznao sam, da se doktor znatno promijenio u svojim nazorima, da je na putu vraćanja kršćanskom mišljenju, ali mnogo da smeta oprečno držanje njegove gospođe supruge. Poslao sam mu nedavno nekoliko pilula iz naše povjesnice, i to, kako je sam želio, nekoliko dokaza o vjerovanju u Papinu nepogrješivost, jer da ga to muči. Ne znam, kako je djelovalo, jer se ne javlja. Možda je list primila njegova gospođa?

Imam nešto bilježaka o hodočašćenju naših hrvatskih pređa. Evo Vam ih prilažem. Neka i ovo malo posluži, da lakše izvedete svoju »urotu«.

Preporučujući se u Vaše cijenjeno prijateljstvo pozdravljam Vas.

U S.... 1937. *J. K.*

*

NAŠI PREĐI RADO HODOČASTILI

Znademo, da je već knez Trpimir (845. do 864.), hrvatski vladar i praotac naše narodne dinastije, hodočastio sa svojim sinom Petrom U ČEDAD (Cividale), u središte akvilejske patrijaršije. U listinama spominje se Trpimir kao »vladar Hrvata milošću Božjom« i kao »veoma pobožni knez«.

Godine 880. putuje u Rim i hrvatski ninski biskup Teodozije s pratnjom. Sam Papa posvetio ga je za hrvatskog biskupa.

Hrvati su RADO HODOČASTILI U RIM, napose na grobove sv. apostola Petra i Pavla, jer je Papa prigodom pokrštenja stavio hrvatski narod pod zaštitu ovih apostolskih prvaka. Možda odatle potječe običaj, da je kod nas mnogo crkava, napose župnih, te mnogo oltara i još više kipova i slika podignuto u čast sv. Petra i Pavla.

Hrvati su hodočastili posebice u Rim i u kasnijim stoljećima. Sam neumrli talijanski pjesnik Dante (1265. do 1321.) ovjekovječio je Hrvate u svom veličanstvenom spjevu »Božanska Komedija«, gdje kaže: »Kako onaj, koji možda dolazi iz Hrvatske, da vidi našu Veroniku (rubac, što ga je Isus pružio Veroniki sa slikom svog krvavog lica, u Rimu je), pa ne može da ga se sit nagleda, i kaže u sebi...: ‚Gospodine moj! Isuse Kriste! Pravi Bože! Tako je dakle izgledalo lice Tvoje!' — tako je bilo meni...«

Da su naši pređi često i u velikom broju dolazili u Rim, znademo i odatle, što su već u 13. stoljeću imali u Rimu svoju narodnu naseobinu, a od 15. stoljeća i svoju narodnu bratovštinu s posebnim povlasticama. Za jubilejske godine 1450. pohrlilo je u Rim uz ostale narode i veliko mnoštvo Hrvata. Svaki je narod pjevao u svom jeziku. Već g. 1453. bio je u Rimu osnovan pomoću Pape Nikole V. naš hrvatski narodni gostinjac sv. Jeronima zajedno s crkvom za hrvatske hodočasnike.

Godine 1430. hodočastio je u Rim sa sjajnom pratnjom od 700 pješaka i konjanika hrvatski ban knez Nikola Frankopan (1394. do 1432.). Papa Martin V. svečano je dočekao kneza i potvrdio mu, da su krčki knezovi potomci rimskih Frangepana (frange panem — lomi kruh), te mu podijelio i grb. Od toga vremena nose krčki knezovi naziv Frankopani.

U Rim su hodočastili g. 1450. krčki knezovi Bartol, Dujam i Žigmund Frankopani, g. 1465. pjesnik Ivan Česnički, pečujski biskup, sa 300 vitezova, a g. 1475. knez Nikola Iločki, kojega je hrvatsko-ugarski kralj Matija postavio za bosanskoga kralja. Od godine 1478. do 1520. upisalo se u Rimu u bratovštinu Duha Svetog i sv. Matije do 200 hrvatskih knezova i kneginja, banova i banica, plemića i drugih odličnika iz Hrvatske. U godini 1575. podvorio je hrvatski gostinjac sv. Jeronima u Rimu 2291 hrvatskih hodočasnika. Godine 1600. bio je u Rimu hrvatski pjesnik Juraj Baraković, kako to spominje u svojoj pjesmi »Jaruli«. Godine 1636. hodočastili su u Rim braća Nikola i Petar Zrinski. Narodni junak Marko Mesić bio je u Rimu g. 1676. kod Pape. I tako se niže brzbroj uglednih hrvatskih hodočasnika, koji su išli u Rim, sve do najnovijega

doba. I što dalje, to biva broj hodočasnika sve veći. Velika hrvatska narodna hodočašća u Rim bila su g. 1859., 1863., 1867., 1875., 1881. (proglašenje sv. Ćirila i Metoda slavenskim apostolima), 1888., 1900., 1905. (proglašenje Marka Križevčanina blaženim), 1913., 1925., 1926., 1929. i 1933. U godini 1925., kad se slavila tisuća godišnjica hrvatskoga kraljevstva, bilo je u jubilarnim hodočašćima preko 5000 hodočasnika.

U SVETU ZEMLJU hodočastili su Hrvati također od starine. Još prije doba bl. Nikole Tavelića, koji je g. 1391. kao mučenik umro u Jerusalemu, bilo je mnogo hrvatskih hodočasnika, koji su hodočastili u Spasiteljevu domovinu. A 20 godina iza smrti bl. Nikole Tavilića, to jest g. 1411. hodočastio je u Jerusalem na Božji Grob hrvatski ban knez Nikola Frankopan. Godine 1681. bili su u Jerusalemu hodočasnici Pavao, Jakov i Antun Brankovići iz Bosne te su od Turaka otkupili zemljišgte vrta Getsemani, gdje se Isus krvavim znojem znojio, pa su taj vrt poklonili jerusalemskim franjevcima. Godine 1859. hodočastila je u Svetu Zemlju banica Sofija Jelačić, udovica bana Jelačića. To su samo neki odlični hodočasnici iz starijeg doba. No bilo ih je uvijek veći broj. A bilo je i takvih Hrvata, koji su kao franjevci duže boravili u Sv. Zemlji i ondje se proslavili. Osim bl. Nikole Tavilića treba osobito spomenuti još fra Bonifacija Drkolića iz Dubrovnika, koji je g. 1555. sagradio novu kapelicu nad Isusovim grobom, a kasnije je bio biskup u Stonu u Dalmaciji. Tri hrvatska narodna hodočašća u Sv. Zemlju bila su g. 1931. na čelu s nadbiskupom Radaelom Rodićem, g. 1933. na čelu s vrhbosanskim nadbiskupom drom Ivanom Ev. Šarićem i g. 1937. na čelu sa zagrebačkim nadbiskupom drom Alojzijem Stepincem. Hodočasnici ovih triju hodočašća nastojali su, da se u Jerusalemu ostvari hrvatsko svetište, kako to imadu i drugi narodi, pa je to i postignuto tim, što je g. 1937. podignut prinosima svega hrvatskog naroda u Jerusalemu u crkvi sv. Ćirila i Metoda oltar bl. Nikole Tavilića, jerusalemskog mučenika, a svečanu je posvetu tog oltara izvršio nadbiskup dr Alojzije Stepinac 25. srpnja 1937. Na tom se oltaru u Jerusalemu služe stalne sv. mise za hrvatski narod.

Od svetišta Marijinih Hrvati su od 13. stoljeća najradije hodočastili U LORETO, gdje se prema predaji nalazi nazaretska kućica Majke Božje, koja je, kako pobožna predaja veli, neko vrijeme bila i u Hrvatskoj na Trsatu. Tako je g. 1497. u Loreto hodočastio knez Bernardin Frankopan, g. 1650. Vuk Krsto Frankopan, otac hrvatske banice

Katarine Zrinske, zajedno sa svojim sinovima Gašparom i Krstom te s Petrom Zrinskim. Godine 1898. sagradio je u Loretu biskup Josip Juraj Štrosmajer hrvatsku kapelicu te ju je sam posvetio. Hodočašća u Loreto bila su iza toga česta i brojna. Sad se radi na tom, da se obnove.

Hodočašća u LURD, gdje se Majka Božja ukazala g. 1858. i gdje se događaju do danas čudesna ozdravljenja, idu i iz Hrvatske često. Prvo je hrvatsko hodočašće u Lurd bilo g. 1908., a poslije svjetskog rata bilo ih je do godine 1939. već 18 pod vodstvom stalnog odbora za lurdska hodočašća.

I kod nas širom hrvatske domovine ima VELIK BROJ MARIJINIH PROŠTENIŠTA, u koja svake godine hodočasti golemo mnoštvo Hrvata. Najpoznatija ta prošteništa jesu na Trsatu, u Mariji Bistrici, u Remetama, u Sinju u Dalmaciji, u Olovu u Bosni i po mnogim drugim mjestima. Čitava naša domovina obiluje takvim zavjetnim mjestima Bl. Djevice Marije, koja su živi svjedoci duboke vjere hrvatskog naroda.

VIII.

Dragi pobratime, župniče!

Primio sam Tvoje povjesne bilješke. Mnogo Ti hvalim! Samo jedno još treba : Pokušao sam da molim, ali ne mogu. Evo Ti se ispovijedam kao pobratimu. Posve jasno vidim, da je drugo znati, a drugo vjerovati. Za život nikako ne dostaje samo znanje.

Drugi mjesec polazim sa suprugom i kćerkom na more, da se odmorim od naporna rada i od dubokog unutarnjeg proživljavanja. Nagovaram prijatelja profesora, da pođe s nama i da bude gost u našoj vili na Sušaku.

Kuda ćeš Ti, prečasni, ovih praznika?

Javit ću Ti se iz Primorja. Primi pobratimski pozdrav od Tvog

U Zagrebu... 1937. *M. R.*

Prečasni!

Prijatelj g. doktor zove me, da pođem s njegovom obitelju na Sušak. Izvrsno! Niti ne sluti, da je to voda na naš mlin. Kako si već obaviješten, prijatelj vlaste-

lin B. K. želi, da doktoru a napose njegovoj »slobodoumnoj« i »emancipovanoj« supruzi spremi stupicu. On i Ti slučajno biste tobože putovali istim vlakom na more, a ja bih vam se pridružio. Pohodili bismo staro hrvatsko trsatsko Marijino proštenište i obavili svoju pobožnost. Naša će biti briga, da nam se pridruži i doktorova obitelj. Tvoji podaci o vjeri u Papinu nepogrješivost povoljno su djelovali. O ispovijedi dakako ne ufam se ni riječi kazati prijatelju doktoru, još manje njegovoj supruzi.

Uredi svoje poslove tako, da pođeš s prijateljem B. K. na more. I Tebi je potreban odmor. Znam, Ti ne ćeš propustiti ništa, kad se radi o spasu jedne čestite hrvatske duše, da, i cijele jedne obitelji.

Primi pozdrav od Tvog vjernog

U Zagrebu... 1937. *Z. P.*

Poštovani prijatelju!

Jedva jedvice mogu da se pridružim vašem hodočašću na Trsat. Već odavna nijesam pohodio ono sveto mjesto. Idem to radije, što ste namislili izvesti dobro djelo našem prijatelju doktoru. Kad bi što koristilo, mogli bismo mu u najprikladniji momenat dati da pročita ove makar i mršave pabirke iz naše povijesti o sv. ispovijedi. Neka padne prigovor, da je tajna ispovijedi bila uvedena po svećenicima, a ne po samom Kristu! Neka bude poznato, da su se i naši davni pređi ispovijedali. U stvari g. liječnika nemojte odveć žuriti. Vjera nije djelo samo čovjeka! Ona je u prvom redu djelo milosti Božje. Treba dakle moliti za nj!

Molim, izvoli mi na vrijeme javiti točan program našeg putovanja.

Izvoli primiti prijateljski pozdrav! Tvoj

U S... 1937. *J. K.*

Prečasni prijatelju!

Pozvao sam doktorovu obitelj, da nas prije odlaska u Primorje posjete ovdje u našem dvorcu. Razgledat će naš posjed, sam dvorac i namještaj, napose obnovljenu kapelicu. Tu će pasti barem koja iskra simpatije prema našim narodnim starinama na srce i pamet doktorove gospođe.

Tračak nade u naš uspjeh vidim i u tom, što doktorka namjerava poslati svoju jedinicu u katolički zavod na odgoj i školovanje. Poznam više takvih, koji žive po načelima modernog poganstva, a djecu ipak daju odgajati u katoličkim školama.

Svi pozdravljamo Vašu prečasnost.

U N... 1937. *K. B.*

Dragi moj profesore!

Šaljem Ti ovo malo pabiraka o našim starim Hrvatima, neka se vidi i zna, da nijesu bili onako surovi i nasilni, kako ih danas hoće silom prikazati. Gradili su i darivali crkve i samostane, a to su bili nesamo hramovi Božji nego i škole našemu narodu, škole za prosvjećivanje pučkih sinova i kćeri, škole za umjetnost i uljudbu...

Ti nijesi bio u N... s doktorovom obitelju? Gospodin K. B. priopćio mi je naime, da je doktorove pozvao u svoj dvorac s nakanom, da pripravi teren za hodočašće na Trsat. Javi mi odmah, kako je posjet uspio.

Pozdravlja Te Tvoj stari

U S... 1937. *J. K.*

*

NAŠI PREĐI GRADILI CRKVE

Živa i tvrda mora da je vjera u onoga, koji otkida od svoga imutka, da Bogu na slavu podigne hram. Takvom vjerom odlikovali su se i naši pređi, kad su GRADILI CRKVE.

Oko g. 800. sagradio je hrvatski župan Godeslav u Ninu crkvu sv. Križa, odnosno sv. Dominika, koja i danas postoji te je najstariji građevni spomenik hrvatske povijesti.

Pobožni hrvatski knez Mislav (835. do 845.), koji je u sačuvanim pisanim spomenicima prvi izrijekom spomenut kao hrvatski knez - Croatorum Dux, sagradio je u Putalju nedaleko Trogira crkvu u čast sv. Jurja, po svoj prilici na istom mjestu, gdje i danas postoji crkva istoga sveca.

Hrvatski knez Trpimir (845. do 864.) podigao je u Rižinicama kod Solina pokraj svog dvora crkvu u čast sv. Pe-

tra kao svoju zadužbinu. Duga je 14.50 m, široka 7.40 m. Otkrili su je g. 1895.

U M u ć u kod Drniša nađen je u ruševinama oko crkve sv. Petra natpis hrvatskog kneza Branimira, po kojem se može nagađati, da je na tome mjestu knez Branimir sagradio crkvu.

Knez Mutimir (892. do 910.) sagradio je u B i h a ć i m a (u Dalmaciji) baziliku u čast sv. Marte. Pronađena je g. 1905., kad su srušili na tom mjestu crkvu, sagrađenu u 14. stoljeću.

Prvi hrvatski kralj Tomislav sagradio je na Pelješcu u S t o n u crkvu na čast sv. Mihalja arkanđela iz zahvalnosti za pobjedu, što ju je izvojštio g. 926. nad Langobardima i Saracenima kod Siponta (Manfredonija u Italiji). Crkva postoji i danas. U njoj se nalazi slika kralja Tomislava s kraljevskom krunom na glavi, a u ruci drži crkvu, koju prikazuje Bogu.

Hrvatska kraljica Jelena, žena kralja Mihalja Krešimira (949. do 969.), a majka kralja Stjepana Držislava (969. do 997.), podigla je na mjestu, gdje danas postoji crkva Gospe od Otoka u S o l i n u, lijepu crkvu sv. Marije u obliku bazilike, dugu 23 m, široku 10 m. U predvorju bila je sahranjena kraljica Jelena 10. ožujka 976.

Hrvatski kralj Stjepan Miroslav i žena mu kraljica Margarita sagradili su u D u b r o v n i k u g. 948. po zavjetu crkvu u čast sv. Stjepana, i to nad starom crkvom istog mučenika. Ruševine postoje još i danas. Nakon nasilne smrti kralja vratila se kraljica u Dubrovnik, gdje je kao redovnica pobožno živjela i sveto umrla.

Hrvatski kralj Krešimir IV. počeo je graditi (a dovršio je kralj Zvonimir) u kninskom polju u B i s k u p i j i prekrasnu crkvu u čast Bl. Dj. Marije i sv. Stjepana m. Učenjak F. Bulić misli, da je ta crkva po svoj prilici bila podignuta na mjestu prijašnje, u kojoj je možda bio grob kneza Branimira (umro g. 892.), njegove žene Maruše i dvaju njihovih sinova.

U Š u p l j o j C r k v i, u kliškoj općini, bio je po svoj prilici samostan sa crkvom sv. Stjepana, prvog mučenika, a koju je sagradio neki hrvatski kralj. Po odredbi kraljice Jelene bila je tu grobnica hrvatskih kraljeva, napose Petra Krešimira (umro 1074.), njegova djeda Krešimira III. te njegova oca Stjepana II.

U G r a d i n i pronašao je F. Bulić g. 1909-1917. tragove stare crkve sv. Petra iz XI. stoljeća. Bulić je bio mišljenja, da je možda u toj crkvi bio svečano okrunjen Zvonimir za hrvatskog kralja g. 1076. po poslaniku Pape Grgura VII.

Bosanski ban Kulin (Kulin-ban) podigao je zajedno sa svojom ženom Vojslavom oko g. 1200. u K u č e v s k o m Z a-

g o r j u kod Visokog u Bosni krasnu crkvu, koja je svojim uresima nadvisila mnoge crkve u Bosni.

Krčki knez Nikola I. sagradio je na Krku k o d V r b n i k a na svom zemljištu crkvu na čast svom imenjaku sv. Nikoli biskupu, a onda je povjerio god. 1322. samostanu svetoga Čubrijana u Muranu.

Hrvatski ban Pavao Šubić (umro god. 1312.) učinio je zavjet, da će k o d S k r a d i n a sagraditi iz temelja novu crkvu u čast sv. Ivanu Krstitelju, svom kućnom zaštitniku.

Knez Ivan Nelipić, sin junačke kneginje Vladislave, sagradio je godine 1357. u C e t i n u ispod Sinja novu crkvu i franjevački samostan.

Pobožni knez Martin Frankopan molio je Papu Nikolu V. (1447. do 1455.), neka bi mu dopustio, da na T r s a t u sagradi Majci Božjoj Mariji crkvu i samostan. U buli od g. 1453. otpisuje mu Papa: »Kad dakle vruće želiš, da sagradiš crkvu sa samostanom i tako da izvršiš zavjet svog oca Nikole, Mi Ti dajemo dopuštenje.«

Za gradnju prekrasne umjetničke katedrale sv. Jakoba u Š i b e n i k u, koja se gradila od g. 1431. do 1536., doprinosio je narod, gradsko vijeće, a davali su prinose i imućni pojedinci. Tako je god. 1435. šibenski plemić Deša Jakovljev o svom trošku podigao u katedrali prvu kapelu lijevo od ulaza. U taj primjer ugledali se kasnije i drugi šibenski plemići i građani.

Lijepu župnu crkvu presv. Trojstva u L u d b r e g u, koja i danas postoji, sagradio je g. 1415. hrvatski ban Ivan Ćus kao vlasnik ludbreškog vlastelinstva.

Bosanski kralj Stjepan Tomaš sagradio je p o d V r a n d u k o m crkvu sv. Tome, u V r l i c i crkvu presv. Trojstva, a njegov brat Radivoj podigao je u P o d e n u p c u crkvu sv. Bogorodice. Radivoj je hvaljen sa svoje velike odanosti Svetoj Stolici. Bosanska kraljica Katarina, žena kralja Stjepana Tome, sagradila je franjevcima, kako to izrijekom spominje Papa Pijo II. g. 1458, crkvu sv. Katarine u gradu J a j c u.

Isprava od 23. svibnja 1366. o osnutku župe Sv. Klare svjedoči, KAKO SU U NAS NASTALE ŽUPE i crkveni župni patronati. Vlastelin kod Zagreba bilo sam bilo zajedno s narodom, ako je želio, da se osnuje nova župa na određenom području, umolio je nadležnog biskupa, da kanonski osnuje župu. Biskup je tražio, da se u tu svrhu podigne dostojna crkva, da se sagradi za župnika pristojan stan, te da se osigura nesamo redovito izdržavanje svećenika — župnika, nego i izdržavanje crkve, župničke kuće i nužnih gospodarskih zgrada. Kad se tome udovoljilo, pristupilo se osnivanju nove župe. Vlastelin je obično

sagradio župnu crkvu i župnički stan te se obvezao za sebe i za svoje baštinike, da će te zgrade iz svoga izdržavati. Na taj način postao je patron te župe, a tako i svi njegova nasljednici Narod, koji je želio da ima svoju vlastitu župu, doprinio je od svoje strane svoj dio, t. j. podigao je o svom trošku gospodarske župničke zgrade te se obvezao, da će ih o svom trošku izdržavati. U svrhu izdržavanja crkve i župničkog stana da će također nešto doprinijeti t. j. ručne i vozne težake. Osim toga narod se dobrovoljno obvezao, da će župniku za njegovo redovito izdržavanje doprinositi neke redovite godišnje prinose i to u obliku lukna (u žitku, vinu, težacima, drvima ili slično). Dok se ti uvjeti nijesu ispunili, nije se mogla osnovati nova župa. Na taj način postao je kod nas najveći broj župa.

Gospoda su velikaši imali svoje vlastite kapelice u svojim dvorovima, dakle dovoljno za svoje obiteljske vjerske potrebe. No oni su ipak gradili izvan dvorova crkve za narod, za seljake, za građane. Tu je onda narod i radio kod gradnje crkve, radio je u korist svoju, radio je iz vjersko-nabožne vlastite potrebe i zanose. Svakako je uvijek najveći dio troškova kao za majstore, građevni materijal itd. pao na velikaše.

A ŠTO JE SAM HRVATSKI NAROD MISLIO O POTREBI CRKVE, koliko ju je volio i što je sve za nju žrtvovao?

Narodna pjesma često opisuje, kako je narod gradio sebi crkvu, osobito u Bosni, gdje su Turci, kad su g. 1463. zagospodarili tom hrvatskom pokrajinom, branili graditi katoličke crkve, pa je trebalo mnogo moliti i velike svote platiti, da dopuste gradnju koje nove crkve. Tako nam to priča jedna narodna pjesma o gradnji crkve u O l o v u.

Narod u Bosni silno je osiromašio pod turskim gospodstvom, ali je bio spreman doprinijeti i najveće žrtve za svoju vjeru i za gradnju crkve. Kad se godine 1798. obnavljala crkva u F o j n i c i, radilo je i muško i žensko s neopisivim oduševljenjem, koje je doseglo vrhunac, kad su s brijega Banje k crkvi prenosili svod i stupove u četiri sata u noći, pri čemu su žene svijetlile, a ljudi među sobom nosili ogromno kamenje, i pošto su ga na mjesto položili, svi su od milinja zaplakali.

Poslije prvog potresa g. 1520. podigli su D u b r o v č a n i kao zavjet krasnu renesansnu crkvu Sv. Spasa. Predaja veli, da su dubrovačke gospoje same nosile na svojim leđima građu potrebnu za gradnju crkve.

Godine 1648. nastao je u V a r a ž d i n u strahoviti požar. Kad se bijesni oganj približio i crkvi Majke Božje, koju je sagradio grof Gašpar Drašković, građani su i građanke pobojavši se, da će vatra zahvatiti i tu dragu im crkvu, kleknuli pred

crkvu, k nebu uzdizali ruke moleći Boga i Dj. Mariju, da im poštede svetu kuću, jer su za svoje grijehe već kažnjeni požarom svojih kuća. Nato je, kako piše isusovac Juraj Habdelić, doletjela jedna bijela ptica i sjela na crkveni krov nad velikim vratima. Nekoliko se puta krilima digla u zrak i opet natrag sjela. Taka dugo mahala je krilima proti ognju, dok nije nad isusovačkim školama i kućom ugasnuo silni oganj.

H r v a t s k i s a b o r je u Zagrebu 2. svibnja 1605. stao na obranu časti naših katoličkih crkava. Našlo se naime pojedinaca, koji su u bezdušnosti povrijedili svetost Božjih hramova. Nekoji su državljani i »njihovi podložnici«, govori sabor, »vikli u župnim crkvama spremiti i smjestiti na čuvanje vino, žito i slične stvari. A nedolično je, da se takve stvari čuvaju u župnim crkvama, koje valja da u svetačne dane cvatu i ožive službom Božjom. Zato staleži i redovi određuju, da se sve takve stvari iz tih crkava do svetih blagdana Duhovskih zacijelo i svakako odnesu. A ako se poslije rečenoga roka takve stvari nađu u takvim župnim crkvama, moći će ih po zapovijedi i volji gospodina bana svatko odnijeti i sebi ih prisvojiti.«

Zavjetnu crkvu s v. F r a n j e K s a v e r a u Z a g r e b u sagradio je g. 1657. Nikola Erdedi, kasniji hrvatski ban.

I u novije, pa i u naše doba, kad se toliko nastoji otuđiti narod od hrvatske starine, Hrvati mnogo grade crkve, kapelice, kipove i oltare s velikim oduševljenjem. U posljednje vrijeme osobito u čast svetog Hrvata bl. Nikole Tavilića.

Isto tako su Hrvati GRADILI SAMOSTANE iz ljubavi prema Bogu i vjeri.

Najstariji su samostani u Hrvatskoj bili b e n e d i k t i n s k i. Već knez Trpimir sagradio je s crkvom u Rižinicama i benediktinski samostan. U Kapitulu u Dalmaciji bio je benediktinski samostan kao zadužbina hrvatskih kraljeva još u 10. stoljeću. Kralj Petar Krešimir IV. sagradio je g. 1059. u Biogradu na moru benediktinski samostan sv. Ivana, te su u tom samostanu benediktinci gajili osobito glagolsku knjigu. Krčki knez Ivan V. Frankopan osnovao je oko g. 1390. benediktinski samostan u Gvozdu, te je u njem živjelo do 80 redovnika, Hrvata glagoljaša.

Osim benediktinskih bilo je u Hrvatskoj i dosta p a v l i n s k i h samostana. Tako je knez i ban Nikola IV. Frankopan g. 1412. utemeljio u Crikvenici pavlinski samostan s crkvom sv. Marije. Oko tog samostana i crkve nastalo je mjesto Crikvenica. Knez Martin Frankopan sagradio je pavlinski samostan u Novom. Tako su podizani i pavlinski samostani u Remetama, u Lepoglavi, Križevcima i drugdje.

Poslije benediktinskih i pavlinskih samostana najviše su se po hrvatskim krajevima stali podizati franjevački samostani. Bosanski ban Stjepan Kotromanić osnovao je u Mileševu franjevački samostan, u kojem je g. 1353. i sahranjen. Knez Stjepan Frankopan podigao je g. 1375. franjevački samostan u Modrušu, a knez Martin Frankopan g. 1453. franjevački samostan na Trsatu. Slavni hrvatski ban Pavao I. Šubić zavjetovao se g. 1229., da će u Skradinu sagraditi franjevački samostan, a drugi je sagradio u Bribiru, gdje je kasnije boravio bl. Nikola Tavilić, apostol Bosne i kasniji jerusalemski mučenik. Sin toga bana knez Mladen II. Šubić dovršio je g. 1319. gradnju tog bribirskog samostana. U 13. stoljeću sagradili su krčki knezovi Frankopani franjevački samostan u Senju. Grof Petar Erdedi sagradio je na svom posjedu blizu Samobora franjevački samostan, koji danas služi kao župni dvor. Grofovi Erdedi podigli su franjevačke samostane u Jastrebarskom g. 1610. i u Klanjcu g. 1630.

Tako su podizani kod nas i dominikanski i isusovački samostani kao i samostani drugih muških i ženskih redova. Mogli bismo ih dugo nabrajati. U svim tim samostanima širom hrvatskih krajeva nalazio je hrvatski narod najjaču duhovnu okrepu i vrelo svoje narodne prosvjete.

Radi vjerske važnosti crkava te zamašne uloge svih redovničkih samostana u duhovnom i prosvjetnom životu hrvatskog naroda POTPOMAGALI su ih hrvatski vladari i velikaši raznim darovima, pravima, posjedima i prihodima. O tom su sačuvane mnoge darovnice, to jest povelje o tim darovima, pa su i te darovnice povjesni dokazi o privrženosti hrvatskog naroda katoličkoj Crkvi. Trebala bi velika knjižurina, da se to sve izbroji i opiše, što su predstavnici hrvatskog naroda a i sami široki narodni slojevi sve darovali crkvama i samostanima. A svim tim, što su crkve i samostani dobivali, gradile su se škole, školovali su se sinovi hrvatskog naroda u domovini i stranom svijetu, podizale su se bolnice i činila dobra djela bolesnima, bijednima i potrebnima.

Naši su narodni vladari, kraljevi, banovi i knezovi imali na svom dvoru redovito svog posebnog svećenika. SVEĆENICI su bili obično njihovi odgojitelji, učitelji i kancelari. Oni su sastavljali, pisali i brižno čuvali službene dvorske pa i državne isprave. Tako n. pr. u povelji hrvatskog vladara kneza Mutimira od 28. rujna 829. čitamo na koncu: »Ja, đakon Firmin i kapelan spomenutog kneza, na zapovijed mog gospodara Mutimira, slavnoga kneza, pred navedenim svjedocima napisah ono, što sam čuo, i nakon iskazanja sretno dovrših.« Knez hrvatski Trpimir također je imao svoje kapelane. Kao takvi spominju se u listinama svećenici Dominik i Martin. Između svjetovnih i crkvenih dostojanstvenika vladao je lijep, prijateljski odnošaj. Vidimo to i odatle, što je n. pr. hrvatski vladar Trpimir pozajmio od splitskog nadbiskupa Petra I. jedanaest librica srebra za nabavu posuda crkve u Rižinicama. Isti nadbiskup bio je Trpimiru kum. U darovnici od g. 852. Trpimir kaže: »Petar, nadbiskup solinske crkve i moj mili kum.«

Ninski, poslije kninski biskupi vršili su časnu i odgovornu službu »kancelara Hrvatskog kraljevstva«. Najmoćniji hrvatski vladar kralj Petar Krešimir IV. u svojoj darovnici samostanu Sv. Krševana u Zadru izrijekom spominje svoje kapelane. Krešimir je podigao u Biskupiji blizu Knina hrvatskom biskupu dvore i kanonicima stanove.

Kralj Zvonimir svečano s na želju Pape Grgura VII. u krunidbenoj zavjernici obvezao (god. 1076.), da će se »brinuti za život biskupa, svećenika, đakona, da čisto i prema propisu žive...« Ne bi naši odlični pređi gradili crkve i samostane, ne bi ih bogato darivali, štitili i branili, kad ne bi poštivali svećenike i redovnike, odnosno njihovu svetu službu.

Bosanski vladar ban Stjepan Kotromanić bio je »desna ruka franjevcima«. God. 1347. umolio je Papu Klementa VI., neka dopusti, da bosanski vikar smije dovesti u Bosnu franjevce i svjetovne svećenike i iz drugih zemalja. U Bosni je naime bilo premalo svećenstva. Kad je fra Peregrin postao splitskim nadbiskupom, ban, jer mu je bilo preteško rastati se s Peregrinom, izmolio je u Pape g. 1349., da je Peregrin bio premješten u Bosnu kao biskup. God. 1339. doputovao je u Bosnu general franjevačkoga reda Odonis. Ususret mu je pohrlio bosanski vladar Kotromanić u svečanom ruhu s pratnjom dvorana, zagrlio ga i poveo u svoj dvor s cijelim društvom.

Vijeće grada Splita zaključilo je na 6. travnja 1359. sa 44 glasa proti 4, da se istim štatutom, koji štiti čast i ugled načelnika, zaštiti i čast gospodina nadbiskupa.

Stjepan Tomaš, bosanski kralj, molio je g. 1445. Papu Eugena IV. i dobio je dopuštenje, da može uzeti u svoj dvor franjevce kao dvorske kapelane. Istu povlasticu postigao je velikaš Petar, gospodar Visokoga i Donjih Krajeva, koji je bio revan katolik.

Kad su Turci god. 1607. nametnuli našem bijednom narodu u Slavoniji najokrutniju daću zvanu »čuloš«, i to uz đavolsku prijetnju, da će sve franjevce — te jedine ondje u ono doba svećenike — poubijati, ako im se novac ne izruči, — iskupili

su Požežani svoje omiljele franjevce za 2000 talira prodavši imanje i pokućtvo.

Godine 1670. poslao je budimski vezir 50 zaptija u Požegu, da pohvataju franjevce i da ih otpreme u Carigrad. Što je na to katolički narod? Nije dao, da propadnu omiljeli mu franjevci — svećenici. Dao se na sakupljanje prinosa i velikim novcem otkupi svoje drage pastire. Poslije opet šalje vezir vojsku na Požegu. Franjevci i mnogi katolici budu pohvatani, u Budim dovedeni, u teško gvožđe okovani, te su od velikih muka poginuli. I glasovitog narodnog junaka fra Luku Ibrišimovića Turci su uhvatili, na kolac osudili i sedam dana o kolac vezali. Narod, sav ispaćen, iscrpljen i osiromašen, ipak je smogao »ogromnu svotu novaca«, da otkupi svog svećenika i branioca od užasne smrti.

Makarski biskup fra Marijan Lišnić odvažno je zaštićivao naš bijedni narod od turskih nasilja. Turci su Lišnića uhvatili, izmrcvarili i bacili u tamnicu. Požrtvovni biskup jamačno bi našao strašnu smrt, da se ubogi, ali odani narod nije zauzeo za nj, sabrao prinose i teškom otkupninom spasio svog pastira. (Umro je g. 1686.)

Kad je o. Bartol Kašić, zaslužni hrvatski isusovac, putovao Slavonijom, da utješi i pouči klonuli narod, koji je stenjao pod okrutnim turskim jarmom, izvijestio je g. 1614. Papu Pavla V. o svojem djelovanju. Među ostalim spominje u izvještaju, da su ga mnogi sklopljenim rukama i suznim očima zaklinjali, da bi im Sv. Otac Papa poslao biskupa i svećenika.

U kako je velikoj časti bio kod naših hrvatskih pređa SVEĆENIČKI I REDOVNIČKI STALEŽ, svjedoči i to, da su u taj stalež stupala ne samo djeca iz građanskih i seljačkih, nego i iz najodličnijih velikaških porodica. Vrlo je značajno po demokratsko shvaćanje katoličke Crkve i u ono feudalno doba i kroz sva stoljeća do danas, što je primala u svećečniki stalež te podizala do najviših položaja i sinove seljaka - kmetova, koji su stupivši u svećenički stalež bili oslobođeni kmetskog podložništva. Imamo i u domaćoj povijesti primjera, kako se Crkva u tom svom demokratizmu, u kojem je nitko nije natkrilio, nije dala smetati niti od moćnih velikaša ni od samih vladara.

Hrvatski boljar Petar Černi, koji je g. 1060. sagradio crkvu u Selu (sada župa Jesenica u Dalmaciji), zavjetovao se u teškoj bolesti, da će, ako ozdravi, unići u red sv. Benedikta u crkvi sv. Petra. Otpremio je u redovnički stalež i svoga sinovca Grgura, koji je postao opat.

Čika, rođakinja hrvatskog kralja Petra Krešimira, kad je nakon nasilne smrti svog supruga Andrije ostala udovica, pošla je g. 1066. sa starijom kćerkom Domom u samostan sv. Marije u Zadru. S njom su pošle u samostan i mnoge druge plemenite Zadranke.

Vekenega, kći spomenute Čike, ode također poslije smrti svog muža Dobroslava g. 1073. u isti samostan u Zadru, gdje je nakon smrti svoje majke Čike g. 1096. postala glavarica — abatisa — i umrla 27. lipnja 1111. U tom samostanu postoji još i danas Vekenegin grobni spomenik od bijela mramora.

Posljednji hrvatski kralj Stjepan II. (umro g. 1091.), bio se povukao u samostan sv. Stjepana pod borovima, koji je bio na mjestu sadašnjeg groblja u Splitu. Iz tog je samostana bio uzdignut na hrvatsko prijestolje.

Stanislava, bribirska kneginja Šubić, kći kneza Stjepka (umro g. 1274.), rođena sestra slavnog hrvatskog bana Pavla I. Šubića, stupila je u redovnice sv. Klare u samostanu sv. Elizabete na obali Krke nasuprot gradu Skradinu. Stanislava je bila »časna predstojnica« u samostanu.

Katarina Šubić, kći bribirskog kneza Pavla II, a unuka bana Pavla I., bila je također redovnica. Doznajemo to iz oporuke njezina oca od g. 1346., u kojoj kaže: »Pošto sam bio dužan samostanu sv. Nikole u Zadru dati 200 libara za svoju kćer, koju sam ondje smjestio za redovnicu, to naređujem za ostatak, da se njima isplati od mojih dobara. Dajem još svojoj kćeri Katarini dragocjenosti njezine majke, ali ne dajem to njoj kao svojoj kćeri nego kao siroti Kristovoj, te se ona ima za to moliti za moju dušu i za dušu svoje majke.«

Bosanska kraljica Katarina, žena kralja Stjepana Tome, bila je članica franjevačkog trećeg reda i veoma pobožna tako, da su je franjevci poradi njezinih osobitih kreposti uvrstili u red blaženih svojega reda. Nakon sudbonosnog pada bosanskog kraljevstva (g. 1463.) Katarina se smirila u Rimu pod okriljem Sv. Oca Pape.

Manda Budrišićeva, kći slavnog junaka Jakova Budrišića, vlastelina od Gerova blizu Čabra, rođena g. 1445., udata za Ivana Bobojnovića (Babonića?), pošla je g. 1486. nakon smrti supruga na otok Rab i stupila u redovnički samostan. Tu je provela život do g. 1449. Pokraj crkvice sv. Antuna sagradila je samostan i u njemu g. 1531. svršila svoj sveti život.

Grga Frankopan, sin kneza Bartola VI., bio je franjevac i na glasu s velike pobožnosti. God. 1501. postao je biskup vesprimski, onda biskup kaločki. Umro je g. 1513. kao kandidat za ostrogonskog primasa.

Franjo Ivan Frankopan stupio je u franjevački red. Bio je vrlo učen i bogoljuban. Kao redovnik vršio je važnu službu poslanika kralja Ivana Zapolje i Ferdinanda, i to u Poljskoj, Turskoj, Njemačkoj i u Rimu. S Papinim odobrenjem postao je kaločkim nadbiskupom.

Umjetnik svjetskog glasa u sitnoslikarstvu Juraj Julije Klović (Clovich) (1498. do 1578.) stupio je po zavjetu u Mantovi u samostan.

Judita Petronila Zrinski, kći hrvatskog bana i narodnog mučenika Petra i Katarine r. Frankopan, rođena g. 1652., pošla je u svojoj 11. godini privolom svojih roditelja u samostan sv. Klare u Zagrebu. Kako je njezina umna i pobožna majka Katarina poimala redovništvo, pokazuje njezino pismo od 12. lipnja 1668. (dakle prije smrti svog muža u Bečkom Novom Mjestu), upravljeno kćeri redovnici: »...S tim Te Gospodinu Bogu preporučamo i za Boga prosimo, buduć da si Ti sveti red na se vzela, da ga obnašaš na diku Božju i poštenje i na Tvoje dušno zveličenje, a mi se obećamo s očinskom i materinskom milošću do vika.« Petronila Zrinski, redovnica, umrla je početkom 18. stoljeća kao predstojnica samostana na glasu kao sveta žena.

Kneginja Julijana Frankopan, udovica Frana Krste, koji je 30. travnja 1671. kao narodni mučenik izgubio glavu, našla je utočište progona bečke vlade kod Pape. U Rimu stupila je u samostan, gdje je kao redovnica i umrla.

Grofica Julijana Drašković, kći grofice Magdalene Drašković, stupila je u red Uršulinaka, koje je uvela g. 1703. u Varaždin.

To nekoliko primjera iz raznih stoljeća naše prošlosti dovoljno svjedoči, kako je nekoć u svim, pa i onim najvišim krugovima hrvatskog naroda cvao bujni vjersko-nabožni katolički život i koliki su ugled uživali kod nas svećenici i redovnici.

BEŽENSTVO (CELIBAT) HRVATSKOG SVEĆENSTVA

Neke stanovite ljude veoma zanima svećeničko beženstvo, kao što i pitanje, kada je u nas bilo uvedeno. Opća povijest Crkve Kristove svjedoči, da je svećeničko beženstvo postoji u praksi već od apostolskih vremena. I kod nas je Hrvata to beženstvo svećenika bilo od davnine provođeno.

Na crkvenom saboru u Splitu od g. 1059. stvoren je u prisutnosti papina legata Majnarda i taj zaključak, da su svećenici strogo dužni obdržavati beženstvo. »Ako bi koji biskup..., svećenik ili đakon...« (tako glasi saborski zaključak) »uzeo ženu ili uzetu pridržao, ima se svrgnuti sa svoje časti.« Zaključak je potvrdio Papa Nikola II. i njegov nasljednik Papa Aleksandar II. (1061. do 1073.), kako se vidi iz njegova pisma na hrvatskoga kralja Petra Krešimira.

Hrvatski kralj Zvonimir obvezao se u samoj krunidbenoj zavjernici od g. 1076.: »Starat ću se za život biskupa, svećenika, đakona i podđakona, da čisto i prema propisu živu«, t. j. u beženstvu.

Na crkvenom saboru u blizini Bara od g. 1199., na kojem se vijećalo, koje će biskupije pripasti nadbiskupu dubrovačkomu, a koje barskomu, bilo je zaključeno: »Svećenstvu je ženidba zabranjena. Svećenički red smije se podijeliti samo udovcima ili onima, koji polože zavjet čistoće i beženstva.«

Hrvatski ljetopisac fra Šimun Klimantović (g. 1498. do 1508.) pripisao je, što je veoma važno i zanimljivo, u svom ljetopisu Papi sv. Kalistu I., koji je živio u trećem vijeku, da je uveo svećeničko beženstvo. U glagolskom rukopisu »Obrednik« piše Šimun ovako: »Od Isusa 200 i 20 let bil je Kalist Papa i učini, da se popi ne žene.«

U hrvatskom djelu »Hrana Duhovna«, što ga je napisao i izdao u Zagrebu kapucin o. Stjepan g. 1727., čitamo: »...Za anđele mogu se preštimavati Mešniki (svećenici) zbog čistoće. Kajti na spodobu angelov ne žene se niti se ženili budu!«

IX.

Prečasni gospodine i prijatelju!

Žurim se, da Vas obavijestim o uspjelom posjetu doktorovih. Gospođa doktorka s velikim je zanimanjem razgledala dvorac i starine. Kad smo izašli iz kapele, rekla je doktorka: »Vjera je slobodna, ne veže se ni na kakve dogme, ni na kakve okvire ove ili one Crkve, još manje pak na određene obrede i vjerske službenike!« A mi smo na te njene primjedbe isprva šutjeli. Moja supruga joj je pokazala neke od Vaših povjesnih bilježaka. Doktorka je nekoliko stranica prolistala i uzdahnuvši upitala: »A čije su to bilješke?« Kad joj je moja supruga odala, da je pisac jedan svećenik, doktorka je kisela lica rekla: »Da! Ima i inteligentnih sveće-

nika! Ne volim ih, jer oni su vjerski zanešenjaci, uniformirani iznutra i izvana. Suvišan stalež.« I tako dalje. Moja supruga mirno joj je protuslovila, ali doktorka je nastavila: »Zar nije pretjeranost, kad svećenici tako strogo tumače nerazrješivost braka, bezuvjetnu bračnu vjernost? Opterećuju ženu nemilosrdnom žrtvom materinstva! Svećenici su najveći krivci ovog današnjeg kapitalističkog poretka, protivnici modernih nauka, koje hoće da podignu nov, slobodan poredak i sveopće blagostanje.« Svi smo je pobijali, ali ona se nije dala, dok je napokon, kad smo stali razglabati protukulturne i protučovječanske strahote komunizma u Rusiji, Meksiku i Španjolskoj, nismo razoružali.

Iznenadilo nas je, kad je doktorka na odlasku zaželjela, da je pohodimo u njezinoj vili na Sušaku. Još ne sluti, što joj spremamo.

Prečasni! Imade li u Vašoj torbi bilježaka i o poštivanju svećenstva u našoj prošlosti? Za 14 dana putujemo na Trsat.

Primite pozdrav od moje cijele obitelji. Vaš zahvalni

U N... 1937. *B. K.*

Četrnaest dana iza toga bilo je cijelo društvo na Sušaku te je pohodilo i svetište Majke Božje na Trsatu. A nekoliko dana iza toga slijedila je ova izmjena pisama:

D r a g i p r i j a t e l j u!

Imam radosnih vijesti da Ti javim od onog našeg sastanka u Sušaku. Otada sam doživio pravi preporod svoj i svoje obitelji.

Sjećaš se, kako smo ono pošli na Trsat. Vi ste svi htjeli ići u svetište Majke Božje Trsatske, pa sam vas pratio onamo. U crkvi sam namjerice malo zaostao i promatrao one mnoge stare zavjetne darove, kojih je puno svetište. Gledao sam dugo u one darove naših junačkih starih vitezova, naših banova i knezova, pa onda darove naših mukotrpnih mornara, koji su se borili s olujama i valovima. Promatrao sam i one darove,

što su ih kroz stoljeća nanizali toliki zahvalni ozdravljenici. Prepun misli i dojmova klonuo sam na klecalo i proživljavao u duši i stisku naših junačkih pređa, kad su se malobrojni rvali na bojnom polju s divljim Azijatima, i grozan strah naših mornara posred uzbješnjelih talasa iza brodoloma i bol i žalost bolesnika, koji pate ostavljeni, bez ljudske pomoći. Osjetio sam na čas, da se u mom vlastitom srcu vodi ljuta borba. Nijesam znao, gdje se nalazim. Najednom me probudi blagi glas zvončića ispred oltara. Prenem se i ugledam našega čestitog župnika, gdje svima vama, mojim prijateljima, daje Tijelo Gospodnje... Spustih se nehotice na koljena. Usta su sama šaptala riječi zaboravljene molitve... Kad ste kasnije stali razgledavati crkvu i riznicu, pridružio sam vam se plaho kao krivac, ali sam se brzo oprostio i vratio u vilu. Našao sam ženu zlovoljnu, bolesnu. Savjetovao sam joj, da legne. Bolest je bila ozbiljna. No svejedno sam joj na njenu želju morao pričati, kako je bilo na Trsatu. Pričao sam joj o onim zavjetnim slikama, o službi Božjoj, o vašoj pričesti. I za čudo sve ju je to zanimalo! Šutio sam dakako o svojim duševnim doživljajima... Ali ona je ipak opažala na meni promjenu i još se više zanimala za vjerske stvari. Njena je bolest postajala sve ozbiljnija. Videći me zabrinuta stala se utjecati u pomoć Božju. Zatražila je svećenika... I hvala Bogu, sve se sretno svršilo.

Moja je supruga ozdravila. Uvjerena je, da joj je pomogla Gospa Trsatska. Zato smo odmah nakon njena ozdravljenja otišli na Trsat, da zahvalimo Majci Božjoj. I nakon toliko godina — još od našeg vjenčanja — ispovjedili smo se i pričestili i ja i supruga i kći. Nemoguće mi je opisati našu sreću...

Kad se nakon povratka malo smirimo u Zagrebu, mogli bi iznenaditi g. župnika posjetom. S nama može da pođe Tvoja vrlo poštovana obitelj i g. profesor, ta tiha ali kristalno čista duša, pa da proslavimo na selu sve naše doživljaje.

Primi od nas srdačan pozdrav!

U Sušaku...1937. *Tvoj M. R.*

Prečasni gospodine i prijatelju!

Naša osnova s doktorovom obitelju nije uspjela po našoj namjeri, ali svrhu je postigla premudra Providnost na svoj način. Gospođa doktorka se ispričala, kad smo pošli na Trsat, samo nam se doktor iz prijateljske obzirnosti bio pridružio. A gle, danas sam primio od doktora upravo čudne vijesti : Tek što smo se mi vratili nakon ovršene hodočasničke pobožnosti, a vi i profesor otputovali kući, doktorka je opasno oboljela. Kad je bolest bila na vrhuncu, doktorka je zatražila i primila svete sakramente. Čudo Božje! Doktor nije mogao razumjeti tako nagle promjene. Uto je bolest krenula na bolje. Doktorka je nakon ozdravljenja pošla u svetište Majke Božje Trsatske, da obavi svoj zavjet. Doktor je ushićen, iznenađen, ganut...

Javljam tu radost Vama, prečasni, jer držim, da je Majka Božja uslišala Vaše pobožne prošnje, koje ste Joj upravili kod sv. Mise u trsatskom Svetištu...

Čim se doktorovi vrate u Zagreb, posjetit ću ih te im čestitati ozdravljenje i duhovno i tjelesno. Čovjek snuje, a Bog određuje!

Izvolite primiti izraz dubokog poštovanja od moje obitelji.

U N... 1937. Vaš B. K.

Dragi prijatelju!

Možda si već obaviješten o doktoru i njegovoj supruzi. Nakon našeg odlaska iz Primorja doktorova je gospođa oboljela, u bolesti se obratila, zaiskala i primila sakramente, te izvršila zavjet u svetištu Majke Božje na Trsatu. Vratila se zdrava u Zagreb. Gospodin B. K. već je pohodio doktorove. Jučer sam i ja bio kod njih u posjetima. Divio sam se golemoj promjeni doktorove gospođe.

Zaključeno je, da ćemo Te svi uskoro posjetiti. Ali to je zasad još tajna, koju Ti povjerljivo otkrivam, da budeš kod kuće. U nedjelju 8. rujna, na dan Marijina narođenja, kad je kod Tebe proštenje, banut ćemo

autima u Tvoje selo. Poći ćemo k sv. Misi i onda u Tvoj stari župni dvor.

Primi mnogo pozdrava od Tvog odanog

U Zagrebu 28. kolovoza 1935. Z. P.

Vrlo cjenjena gospođo i prijateljice!

Kad sam ono sa svojim suprugom doktorom bila u posjetu kod Vas, učinio je na me snažan dojam Vaš dvorac i Vaš sretni obiteljski život u njemu.

Dok su se muškarci za sebe zabavljali, dali ste mi, da pregledam i povjesne bilješke, što Vam ih je poslao župnik J. K. i od kojih će, kako ste mi rekli, biti načinjen cijeli jedan »Spmenar«. Isprva sam nehajno listala po tim bilješkama, ali kad sam malo pomnije stala čitati pojedine odlomke, stalo se u meni buditi zanimanje. Presenetilo me je osobito, kad sam pročitala, kako su naše najodličnije hrvatske žene — kraljice, banice, kneginje — bile pobožne. I odmah se u meni rađalo pitanje : A kud ja to idem sa svojim nenarodnim internacionalno-kozmopolitskim mišljenjem? To ono me udaljuje i od mog supruga, vatrenog narodnjaka i Hrvata, kamo li ne od mog naroda! Iako se u meni nešto potreslo, nisam sama sebi htjela ništa da priznam. Ali bila sam uznemirena.

Kad sam se vratila u Zagreb, osjećala sam sve jaču unutarnju borbu. Stara moja ćud, moji nazori i navike, moja okolina i način života silom hoće da zadrže svu vlast nada mnom. Ali opiralo im se ono, što je ostalo u mojoj duši od čitanja onih bilježaka kod Vas. No moja ćud je još prevladala.

Došlo je onda ono putovanje na more. Vaš posjet u našoj sušačkoj vili. Namjerice sam izbjegla sastanak sa svećenikom i pohod Trsata pod izlikom, da mi je pozlilo. No viša se sila umiješala. Istog me dana pritisla bolest, i sada se odigrala u meni teška borba. Suprug se vratio, tronuto me pozdravio te se uozbiljio, kad je opazio, da sam u vrućici. Pregledao me i pozvao liječnika specijalistu.

Moj prkos pretvorio se u strah i zabrinutost. Bolest je postajala sve ozbiljnija. Ne znam, koja me vrućica jače mučila : tjelesna ili duševna. Patila sam mnogo, a patnje mi je ublaživao moj dobri suprug. Počeo mi je odvažnije i jasnije govoriti o vjerskoj utjehi. Kao malo dijete se obradovao, kad sam pristala, da se za mene čita sv. Misa. Duša se moja smirila. Tražila sam svećenika i primila sakramente. Duševna smirenost povoljno je djelovala na bolest, kriza je prošla, i ja sam, hvala Bogu i Majci Božjoj, ozdravila. Prvi put sam u životu osjetila, da ima neka vrhunaravna, mudra i predobra sila, kojoj se ne možeš do kraja oprijeti, a da ne počiniš nasilje nad svojim razumom i nad prirođenom težnjom za pravom srećom...

Sada se oporavljam. Vrlo bih se radovala, da me ovdje posjetite i da mi pomognete ispraviti moje pogrješke, što sam ih počinila prema Vama, prema Vašem g. suprugu, g. profesoru, a najviše prema g. župniku.

Za mene je nastao nov život, za mene i za cijelu moju obitelj. Kad se svi izmirimo, dopustit ću, da ovaj moj list priklopite kao epilog Vašem »Spomenaru«.

Uz izraz osobitog štovanja i preporuku u Vaše prijateljstvo

U Zagrebu 29. kolovoza 1937. Vaša T....

Vrlo štovana i draga prijateljice!

Vaše pismo, u kojemu mi javljate svoje ozdravljenje i obraćenje, vrlo je jakim dojmom djelovalo na me i mog supruga. Bog je htio, da je prva iskra vjere, kojoj ste se vratili, pala baš u našem dvorcu, kad sam vam ono dala, da prelistate bilješke župnika J. K. o raznim vjerskim pojavama u našoj hrvatskoj prošlosti. Ne mogu Vam reći, koliko sam zbog toga radosna i sretna.

Šaljem vam evo cijeli niz novih zapisaka našeg župnika. Znam, da ćete ih, dok se oporavljate od bolesti, rado pročitati. A tako i g. doktor, Vaš dobri suprug. Kad se oporavite, dođite k nama u pohode pa nam te zapiske donesite.

S prijateljskim pozdravom Vaša

U N..... 1. rujna 1937. R. B.

HRVATSKA UVIJEK POSVE KATOLIČKA KRALJEVINA

Naši su stari Hrvati proglasili, da je Hrvatska uvijek posve katolička kraljevina. Latinski su to rekli : »Croatia regnum semper catholicissimum.« To je bilo g. 1683., kad je još stenjala pod jarmom Azijata Turčina. I s pravom su je tako nazvali.

Polovicom 16. stoljeća tuđinci su poduzimali sve, da u naše hrvatske krajeve prošire iz Ugarske novo LUTEROVO KRIVJERJE. Naši pređi ustali su najodvažnije, da se opru svakom takvom nastojanju. Hrvatski narod odlučno je branio svoju djedovsku katoličku vjeru i u hrvatskom saboru i u zajedničkom ugarsko-hrvatskom. Godine 1548. stvorio je ugarsko-hrvatski sabor zakon, koji glasi : »Ponajprije u stvari vjere svi redovi i staleži Kraljevine jednoglasno pristaju, da se služba Božja i vjera imade na prvašnji t. j. katolički način urediti i da se krive vjere imadu posvuda ukloniti.«

Godine 1550. stvoren je u hrv. saboru zakon, koji glasi : »Redovi i staleži misle, da valja na svaki način nastojati, te se svagdje u kraljevini natrag vrati sveta katolička vjera i zakon te služba Božja prema staroj nauci sv. otaca... I da svi od svih redova i staleža kraljevine istrijebivši od svukuda krive vjere zauvijek prianjaju svetoj rimskoj i katoličkoj Crkvi, koja je jedna jedina i za uvijek ista, koja ne može zabluditi.«

Ti su zakoni vrlo važni. Hrvati se na njih pozivali braneći se od pogubne kuge Luterova krivovjerja.

Kad se u Ugarskoj i u Hrvatskoj imao uvesti novi GREGORIJANSKI KALENDAR (po Papi Grguru XIII.) namjesto starog julijanskog, vijećao je o tom zajednički ugarsko-hrvatski sabor u Požunu g. 1587. Madžari, natrunjeni već luterovskim krivovjerjem, nerado su prihvatili novi kalendar i »primili su ga samo zaradi ugleda Nj. Veličanstva kralja«. Tim riječima dovoljno su odali svoj neprijateljski stav proti katoličkoj Crkvi i Sv. Ocu Papi. Naši naprotiv pređi prihvatili su na svom saboru novi gregorijanski kalendar, ali su namjerice naglasili, s kojeg ga razloga primaju : »Hrvatski staleži ispovijedaju jednu vjeru rimokatoličku. Pa tako svi primaju novi kalendar nipošto iz obzira prema Nj. Veličanstvu nego iz obzira prema Bogu, koji nas po svojoj Crkvi ravna...«

Kad su Madžari svom silom htjeli, da se Luterovo krivovjerje i u Hrvatskoj ugnijezdi, Hrvati su odlučno izjavili, da svi vole skupa s djecom i sa ženama podnijeti sve i najstrašnije muke, nego da

i malo odstupe od onoga, što je u Hrvatskoj kroz toliko već prošlih vijekova sveta Crkva Rimska bez ikakve skvrne i pogreške učila.

Hrvatski sabor, održan u Varaždinu 30. travnja 1642. dao je svojim poslanicima za zajednički sabor u Požunu ove upute glede OBRANE KATOLIČKE VJERE: »Staleži i redovi vide u tome posebnu i neizmjernu Providnost dobroga i velikoga Boga, da je u ovim katoličkim kraljevinama prava vjera dosada sveto i nepovređeno obastala. I sada će poslanici naročito o tome nastojati, da ne izađe što nepovoljno proti njihovoj vjeri katoličkoj, nego da je i u napredak svi i svakoji stanovnici rečenih kraljevina drže i sačuvaju...«

Hrvatski sabor, što ga je za 11. siječnja g. 1655. sazvao u Zagrebu ban Nikola Zrinski, izabrao je poslanike za zajednički sabor u Požunu. U posebnim uputama, kojih se imadu držati na saboru, bila je i ova: »U stvari vjere držat će se stare i prave katoličke rimske vjere.«

Junački hrvatski ban Nikola Erdedi i zagrebački biskup Martin Borković mole za vrijeme opsade Beča g. 1683. sv. Oca Papu Inocenta XI., da im pruži pomoć, jer »Kraljevina Hrvatska sasvim je blizu, da postane turski plijen, da propadne i da je nestane.« U molbi više puta naglašuju, da je »Hrvatska navijek skroz naskroz katolička kraljevina, u kojoj nije od mnogo stotina godina vladala nikakova ljaga krive vjere. Ova skroz naskroz katolička Kraljevina Hrvatska silno treba pomoći, osobito od Vaše Svetosti.« I Papa, premda je ispraznio sve svoje blagajne uslijed golemih novčanih pripomoći caru Leopoldu i poljskom kralju Ivanu Sobjeskomu, poslao je i Hrvatima pomoć od 25.000 forinti.

Hrvatski je sabor 16. i 17. prosinca iste godine zahvalio Sv. Ocu Papi na toj novčanoj pomoći pismom, u kojem je rekao, da je »Hrvatska naša rimokatolička Kraljevina«. »Mi smo,« kaže se u tom pismu, »Predziđe kršćanstva, pravi naime rimokatolici te ne ćemo prestati do posljednje kapi krvi svoje posvjedočavati djedovsku vjernost i stalnost prema Bogu vjeri katoličkoj!«

Kad sve to znademo, moramo priznati, da je i onaj značajni molbeni vapaj: »Kriste Bože, neka dođe Hrvatskom narodu Kraljevstvo Tvoje!« — što ga je za hrvatsko jerusalemsko svetište bl. Nikola Tavelića zapisao vođa hrvatskog naroda dr Vladko Maček, izvađen iz duše, shvaćanja, osjećanja i težnja hrvatskog naroda, te da kao misao vodilja iznosi ono, što je hrvatski narod vodilo kroz tolika stoljeća njegove slavne i burne prošlosti.

X.

Dragi prečasni!

Jučer sam bio u N.... u posjetima kod našeg prijatelja B. Bili su i doktorovi. Gospođa doktorka prvi put je sad nekamo išla iza svog ozdravljenja i obraćenja. Bilo je tamo još i drugih gosti. Šteta, što i Ti nisi bio. No Ti sad imaš velike brige oko priprema za Malu Gospu, pa dakako da ne možeš nikamo.

U razgovoru, u kojem smo se dotakli raznih pitanja, razdijelilo se društvo na dvije strane: na jednoj smo bili mi t. j. domaćin s gospođom, doktor s doktorkom i ja, a na drugoj strani ostali gosti. No mi smo bili većina. U prepirci nam je dobro poslužilo sve ono, što si Ti sabrao i napisao iz katoličke prošlosti hrvatskog naroda i od čega će biti sastavljen sjajan »Spomenar« u vezi s našim raspravama, našim dopisivanjem i našim nezaboravnim doživljajima.

Među nama je u društvu bio i neki mlađi gospodin O....., bivši ravnatelj jedne propale banke, a sada zakupnik imanja. Vrlo vješto igra ulogu »vlastelina«, a uz to se veoma razmeće frazama moderne liberalno-marksističke ideologije. S visoka je promatrao knjižnicu prijatelja B..... primjetivši, da u njoj nema nijedne knjige od današnjih slobodoumno-marksističkih pisaca. Odatle se i razvila cijela rasprava. Pretresli smo skoro sva ona pitanja, koja si Ti već obradio. I bili smo pobjednici. Samo kad su padali prigovori protiv sv. ispovijedi, protiv nabožnog štiva i o moralnom životu naših pređa, tada smo bili slabiji. O tom naime nemamo od Tebe još ništa. Nisi nam još dao prikladnog oružja za obranu tih pitanja.

Nemoj se zato ljutiti, što evo opet jurišam na Tebe u ime našeg društva, kojemu si dosad već toliko dobra učinio svojim povjesnim dokumentima. Tvoja torba zacijelo još nije posve iscrpljena. De, izvuci iz nje što, imaš o sv. ispovijedi, o štivu naših pređa i o njihovu ćudorednom životu.

Svi, koji smo bili u dvorcu prijatelja B. sakupljeni, srdačno Te pozdravljamo, napose Tvoj odani

Z. P.

U Zagrebu 3. rujna 1937.

Odmah drugi dan poslao sam prijatelju profesoru sve, što je od mene tražio, jer sam i to već imao sabrano i obrađeno.

*

HRVATI I SVETA ISPOVJED

Sveta ispovijed postoji u katoličkoj Crkvi od apostolskih vremena. Hrvati primivši kršćansku katoličku vjeru prihvatili su i svete sakramente, tako i svetu ispovijed. I za to imademo povjesnih dokaza. Na pokrajinskom crkvenom saboru u Baru g. 1199., kojemu su prisustvovali i neki naši biskupi, bilo je zaključeno, da onaj svećenik, koji bi odao ispovjednu tajnu, gubi čast i službu. Sabor pretpostavlja ispovijed i to tajnu ispovijed kao uobičajenu, dakle kao sakramenat, koji se kod nas podjeljivao od vremena, kad su Hrvati primili sveti krst.

U ispravi od g. 1366. o osnutku nove župe u Sv. Klari kod Zagreba izrijekom se spominje i sv. ispovijed. »Poradi velike udaljenosti ne može svećenik«, tako kaže isprava, »iz župe Odre dolaziti vjernicima (u selo Čehi) i zato mnoga djeca ili dječaci umiru bez sakramenta krsta, a neki bolesnici bez ispovijedi, bez pričesti Tijela Kristova i bez sv. pomasti.« Stoga je narod molio i tražio, da se osnuje nova župa, te je spremno pristao da doprinese, što je bilo potrebno za gradnju crkve, župnog stana te župnikova izdržavanja.

Godine 1419. umolili su Hrvati Papu Martina V., da bi imenovao benediktinca Tomu Andrijina hrvatskim ispovjednikom u bazilici sv. Petra u Rimu, »jer da je vješt hrvatskom jeziku«. U Rim je naime dolazilo mnogo Hrvta — »svjetovnjaka kršćana obojega spola, pa je potrebno, da ima netko, da ih ispovjeda, odrešuje i spasonosnu im pokoru naleže«.

Bosanski kralj Stjepan Tomaš potužio se g. 1443. samom Sv. Ocu Papi, kad su mu neki franjevci uskraćivali svete sakramente kao toboţnjem bogumilskom krivovjercu. Naši pređi, velikaši, dapače i kraljevi, a nesamo narod, tako su cijenili svete sakramente.

U listini trgovišne općine Samobor od 1. svibnja 1628. pohvalno se spominje djelovanje mjesnih franjevaca i to ovim riječima: »Poput anđela s neba danju i noći vrše svoje dužnosti... i neumorno ispovijedaju te tako zatvaraju pakao, a nebo otvaraju.«

HRVATI ČITAJU NABOŽNO ŠTIVO

U davno doba u X. i XI. stoljeću prosvjeta se bila kod nas Hrvata lijepo širila. Otvarale se škole, pisale knjige, prepisivale, prevodile i za skup novac nabavljale te brižno čuvale u knjižnicama samostanâ, biskupa, svećenika i odličnika davno prije izuma štampe. Kad je Hrvatska izgubila svoju državnu nezavisnost, zahirila je prirodno i prosvjeta, a pogotovu kad su došli dugotrajni krvavi ratovi. Hrvatski kralj Zvonimir poslao je Papi Grguru VII. kraljevske dragocjene darove, među njima i knjigu sv. Evanđelja, napisanu srebrnim slovima na koži grimizom bojadisanoj, a koju su napisali naši benediktinci. Ta dragocjena knjiga čuvala se u samostanu u Vrani.

Hrvatski ban Mladen II. Šubić (oko g. 1325.) bio je na glasu, da marljivo čita Sv. Pismo. Knez Bernardin Frankopan dao je prevoditi Sv. Pismo na hrvatski. Bribirski knez Pavao II. Šubić, sin slavnog hrvatskog bana Pavla I., daje u oporuci od g. 1346. crkvi Majke Božje u Bribiru razne darove pa tako i svoje knjige. »Još dajem«, veli u oporuci, »svoje knjige — psaltir s tumačem, knjigu Izidorovu o Sv. Pismu, svoj brevijar (časoslov).«

Ninski knez Novak Disislavić od plemena Mogorović, odlični hrvatski velmoža, gospodar grada Ostrovice u Lici, prepisao je oko g. 1368. čitav hrvatski misal glagolskim pismenima i ukrasio ga krasnim sitnoslikarijama, koje je valjda sam slikao. Knez Novak, da nam još bolje otkrije svoju živu vjeru i duboku pobožnost, dodao je na kraju ove riječi: »Leta Gospodnih 1368. Ja, knez Novak, sin kneza Petra, vitez silnog i velikog gospodina Loiša, kralja Ugarskoga, njega polače vitez, v to vrime budući knez v Ugrih Šolfovski i v Dalmaciji Ninski, napisah te knjige za svoju dušu, i onoj crkvi da se dadu, v koj' legu vekivečnim ležanijem.«

Duboka pobožnost starih hrvatskih svećenika glagolaša zrcali se i u onom njihovu golemom radu, kad su pisali i prepisivali glagolskim pismom omašne hrvatske nabožne knjige. Tako je g. 1387. u starom glagolskom brevijaru krčkih franjevaca stavio neki Fabijan ozbiljnu bilješku: »(Fabijan), komu je zemlja mati, gresi bogatstvo, a grob domovina.«

Ivan Frankopan, najmlađi sin bana Nikole i gospodar otoka Krka, dao je uvezati u korice od srebra i zlata homilije Sv. Ivana Zlatoustog u hrvatskoj glagolici pisane te ih poštivao kao svetinju. Dio te dragocjene knjige — taj ponajznamenitiji spomenik hrvatske glagolske književnosti — sačuvao se do danas. Izdao ga Kopitar pod imenom »Glagolita Clozianus«.

Katarina Frankopan, kći kneza Ivana cetinskog, koji je pao g. 1493. u strahovitoj i sudbonosnoj bici kod Udbine, dala je g. 1533. o svom trošku štampati poslanice sv. Pavla, apostola.

Junački hrvatski ban i narodni mučenik Petar Zrinski dobro je poznavao Sv. Pismo. I spjev »Opsada Sigeta« podsjeća na mnogo mjesta na Sv. Pismo. Tako je isto po Sv. Pismu opisan raj i Božje prijestolje.

Po svemu tome vidimo, kako su naši hrvatski pređi svim srcem prigrlili i gojili nabožno štivo te nam u tome mogu biti uzori.

HRVATI I ĆUDOREĐE

I naši su pređi kao ljudi griješili. Počinjali su i teške prestupke. U našoj povijesti imade žalosnih primjera: otpada od vjere, otimačine, ubojstva, političkih umorstava, bračne nevjere, svetogrđa, prevara, krivih prisega, javnih sablazni, psovke i kletve. Takva zlodjela počinjali su Hrvati pojedinci. Ali Hrvati kao narod odlikuju se osobitim ćudorednim vrlinama: Usprkos najtežih kušnja Hrvati kao narod ostaju kroz tisuću godina odani svojoj katoličkoj vjeri i Crkvi. Poštuju tuđi imetak i slobodu. Nikada ne vode navalničkog ili osvajalačkog rata. Ljube svoju domovinu i svoju slobodu bez mjere i za njih žrtvuju sve svoje, krv i život. Vjerni su saveznici, ne znaju za izdaju. Paze budno na javni moral, na poštenje i pravdu u ugovorima, trgovini i naplatama. Miroljubovost i gostoljubivost kao da su im prirođene. Osobito vole dom i teško ga ostavljaju. U tom su poučni zakoni, što su ih u nas u staro doba izdale vlasti kao Crkva, sabor ili poglavarstvo slobodnih autonomnih gradova.

U čuvenoj staroj građevini »Divone« u Dubrovniku, koja je nekoć služila za skladište, gdje se roba istovarivala i carinila, bilo je u dvorištu više prostorija, od kojih je svaka bila pod zaštitom kojega sveca. Na ulazu ispod velike arkade visjela je vaga s latinskim natpisom, koji hrvatski glasi: »Naši utezi zabranjuju, da varamo i da nas varaju. Dok ja mjerim robu, mjeri mene sam Bog!«

SVETOST ŽENIDBE bila je Hrvatima vazda u velikoj časti. Kralj Zvonimir obvezao se svečano u samoj krunidbenoj zavjernici od g. 1076., »da će štititi siromahe, udovice i siročad,

ukidati nedopušteni brak među rođacima, odrediti zakonito vjenčanje prstenovanjem i svećeničkim blagoslovom, a za sklopljenu ženidbu ne će dopustiti, da se razriješi.« Crkveni sabor u Splitu od g. 1059. do 1060. stvara zaključke o obrani svetosti ženidbe te o ženidbenim zaprekama srodstva.

U polovici 11. stoljeća bio je u Osoru biskup Sv. Gaudencije. Njegov prijatelj sv. Petar Damjanov zapisao je ovaj događaj, za koji veli, da se dogodio u hrvatskom kraljevstvu: »Neki se čovjek nevaljala života, no znamenit po naslovima svojih starih, oženio ženskom, koja mu je bila u rodu. Šta ćeš više! ? Branili mu, no on ostaje kod svoga. Izopćili ga, a on ne popušta. I svu je tešku crkvenu kaznu smatrao za dječije priče i trice. A Bog je dašto pokazao svoje ogorčenje, te mu se dogodilo, da se psi nijesu dotakli onoga kruha, što im ga baciše na trgove sa svatovskog stola. I još! O Bože, kako valja da se bojimo Tvoje kazne i oštrine! Bio je tvrd, nije se ponizio pred svećeničkim nalozima, nije se brinuo za spasenje svoje. I munja je iznenada udarila iz neba i ubila ga, dok je spavao u sobi. I tako je umirući osjetio osudu srdžbe Božje onaj, koji je za života prezreo, da upotrebi lijek rani svojoj.«

Drevna plemenita općina Turopolje pomno čuva svoje stare povelje i zapisnike svojih skupština. Dne 25. rujna 1606. stvorili su komeš (turopoljski župan) i cijelo plemstvo ovaj značajni zaključak glede bračne nevjere: »Muževi, što žive rastavljeno od žene, i one žene, koje žive rastavljeno od muža..., koji imade gdje drugdje zakonitu ženu, da je k sebi dovede, a žena da svoga zakonitoga muža potraži i s njime da živi po uredbi i po zapovijedi svete majke Crkve. A bludnice da se kroz osam dana izbace iz ovog Turopolja. Ako ih bude koji od turopoljskih plemenitaša kod sebe zadržao, platit će kaznu od šest ugarskih forinti, koji će pripasti crkvi.«

Čitamo u povijesti grada Zagreba, da su u ono staro doba preljubnike vrlo strogo kažnjavali: ili su ih spalili, a tako i one, koji su im dali priliku za preljub, ili su ih mučili vrućim željezom i onda prognali iz grada.

Raskalašene i nećudoredne djevojke oštro su kaznili. Metnuli bi ih u klade ispred crkve. Kad su ljudi prolazili, morale su »lajati«, a to zato, da na sebe svrate pozornost prolaznika. Ako ne bi htjele »lajati«, pomogle su batine. Na velikom godišnjem »spravišću« od 3. veljače 1741. zaključili su magistratski oci u Samoboru: »Tulikajše nahajaju se nektere ženske glave, kotere znaju dobro šentavati (kleti), bestelilkati, erdegatati, teremtetuvati i druge nedostojne reči govoriti, koje se ne pristojaju za ženske glave, da takva za pervi put bude morala

birsaga (globe) dati dva dukate prez milošće. Ako bi se pak za tem ne pobolšala, nego več puti blaznila, da ji se prez vsake milošće bude jezik vu precep (procjep) vergel i onak bude po varašu vojena.«

U zagrebačkoj biskupiji od starine se štovao blagdan Bezgriješnog Začeća Bl. Dj. Marije i držao se p o s t uoči svetkovine, i to najprije dobrovoljno, a od g. 1687. kao zapovijedani post. Kad se neki gostioničar u Zagrebu ogriješio o taj post, kaznio ga je magistrat grada Zagreba na Gričkim Goricama svojim zaključkom od 20. prosinca 1775. globom od dvije ugarske forinte, koje su se upotrijebile za popravak Kalvarije.

Zločini su se kod nas Hrvata kažnjavali mnogo strože nego danas. Hrvatski sabor održan u Varaždinu 22 veljače g. 1588. pod predsjedanjem bana Tome Erdedija, ustaje protiv zločinaca i javnih sablaznika te određuje oštre mjere: »Gledajući silna zla«, veli zapisnik, »što su tako žestoko pritisla svijet, nema sumnje, da dobri i veliki Bog poslije čekanja i strpljenja ne zaboravlja ni na pravednost. Nema sumnje ni o tom, da se premnoga zla i opačine među svijetom nekažnjeno zbivaju, pa da Bog poradi tih različitih grijeha i opačina svijet udara kugom, ratom, gladom i drugim kaznama. Zato je javno zaključeno i određeno, da župani i podžupani svih županija marljivo istraže, pa da neoprostivo kazne sve i svake ruke zločince: ubojice, tate, razbojnike, robijaše, vještice, trovateljice, palikuće, morioce, bludnike i preljubnike i takve pogibeljne ljude, gdjegod bili i gdjegod se krili. Branitelji pak i zaštitnici ovakih pogibeljnih ljudi... da se jednako smatraju i proglase za javne zločince.«

Na 12. travnja g. 1641. bila je u Zagrebu kod gradskog magistrata na Gričkim Goricama preslušana i 26. travnja osuđena bludnica i č e d o m o r k a Dora, kći Luke B., kmeta pl. g. Martina Bozdoga iz Stenjevca. Sama je priznala, da je 10. travnja kod svoga gospodara Jurja Kranjca blizu Kamenitih vrati rodila muško dijete, da ga je umorila poškropivši ga prije svetom vodom i zazvavši Presv. Trojstvo i ime sv. Ivana Krstitelja. Da je to zlo djelo počinila zastrašena strahom, da ne bude šibana kao ono nedavno nekoje bludnice. Sud je izrekao osudu: »Jer optužena ne poriče čina, i jer taj surovi i okrutni zločin imade po domovinskom zakonu izrečenu kaznu, zato su suci odlučili, da se za primjer i strah drugima živa zakopa u zemlju, prostrtu trnjem i bodljikama, da tako nesretno izgubi život ona, koja ga je okrutno oduzela svome porodu.«

K l e t v a i p s o v k a bile su našim pređima veoma odurne i mrske. Vidimo to i iz oštrih kazna, koje su bile određene za psovače. Grad Dubrovnik n. pr. izdao je u davno doba zakon: »Tko opsuje Boga ili Svece Njegove, da plati za globu jedan perper. Ako ga ne bude mogao platiti, neka se sveže o stup.« Grad Split imao je ovaj zakon: »Isto je ustanovito i odredito, da se nitko ne podufa psovati ili proklinjati Boga ili Svece Njegove. I tko protivno uradi, da se imade odsuditi na deset libara za svaki put.« Grad Trogir izdao je zakon: »Ako tko opsuje Boga ili Dj. Mariju, Majku Njegovu, ili kojega Sveca, da plati općini globu od pet libara... a ako bude malodoban, (dakle i onda su derani psovali!) ili siromah, koji nema otkud da plati, da se metne u klade i da se drži u kladama pol dana na trgu.« U gradu Žminju u Istri za vrijeme misija, koje su održali g. 1683. oo. Isusovci, mnogi su se psovači ozbiljno obratili i ostavili se te grdne navike psovanja. Odlučili su naime, da će se sami kazniti ovim ili onim pokorničkim djelom, ako bi izustili psovku ili kletvu: da će n. pr. poljubiti zemlju, da ne će piti vina, da će postiti o kruhu i vodi, da ne će večerati itd., ako bi izrekli kletvu.

O opakoj pogriješci psovanja bavio se dapače i sam hrvatski sabor i to više puta. Zajednički ugarsko-hrvatski sabor od g. 1563. stvorio je zakon, koji glasi: »Ovih su posljednjih godina nastale proti Bogu i Njegovim sakramentima strašne psovke, koje su skoro svi psovači navikli upotrebljavati. A sigurno je, da se već njima samima izaziva pravedna srdžba Božja na nas. Zato je određeno, da takve ljude, koji naime budu proklinjali Stvoritelja Boga, krst i dušu i drugačije slično, oni, što čuju psovku, tuže pred svojim sucima, i da se za prvi put javno izbiju, ako se stvar dokaže. Ako psovku ponove drugi put i treći put, za svaki put neka se izbatinaju, a za treći put neka se kazne onako, kako se kazne sami ubojice ili ostali zločinci. A oni, koji čuju psovku i ne tuže, neka se kazne globom od tri marke. Taj je zakon ponovio i hrvatski sabor g. 1756.

Kada se kod Hrvata pojavila kletva kao narodna mana i odakle je donesena, ne može se stalno odrediti. Držim, da je nastala za dugo vrijeme krvavih ratova s Turcima, a raznijeli je po svim krajevima naše domovine ratnici, koji su na bojištima otvrdnuli i postali surovi, te su vraćajući se kući i zalazeći u narod zarazili domaće ljude. Vrlo je vjerojatno, da se kletva širila i na galijama, na kojima su zarobljenici morali kao marva raditi najteže poslove te su od očaja izgovarali ružne psovke. Svi pravi rodoljubi morali bi nastojati, da se ta ružna mana iz hrvatskog naroda iskorijeni.

HRVATI I LJUBAV PREMA BLIŽNJEMU

Već od najstarijeg doba bilježi hrvatska povijest velika djela ljubavi prema bližnjemu, što su ih naši preli činili, potaknuti na to vjerom. Osnivale su se DOBROTVORNE USTANOVE i STALEŠKE BRATOVŠTINE, koje su pomagale siromahe, ubogim djevojkama omogućivale udaju, otkupljivale zarobljene itd. Osnivali su i UBOŽNICE, BOLNICE i GOSTINJCE.

U slobodnom Dubrovniku, koji je bio na glasu sa svog katoličkog života, bilo je obilno poskrbljeno za siromahe. Postojalo je 107 zaklada za milostinju ubogima, 4 za siromašne vlasteoske uboge obitelji, 14 za siromahe građanskih bratovština, 32 za bolesne uboge grada, 15 za prosjake, 13 za sramežljive, 14 za siromahe u bolnicama. Posebna briga vodila se u Dubrovniku za uboge djevojke, da im se omogući udaja ili ulaz u redovnički samostan. Dubrovačka republika je u 16. stoljeću imala četiri ubožnice i tri bolnice (jednu od najstarijih u Evropi iz g. 1432. za isloženu djecu). Svi ti zavodi izdržavali su se što potporom države (Dubrovnika), što zadužbinama privatnika. Dubrovčani su i u dalekom inozemstvu osnivali za svoje građane bolnice kao n. pr. u Carigradu.

Godine 1663. položio je Miho Curati u Dubrovniku temelj Djevojačkog odgajališta, da siromašne djevojčice iz obrtničkih obitelji obrani od moralne pogibelji i odgoji za udaju ili za službu.

Na kolikoj visini je bio razvit u naših Dubrovčana u ono doba moralni i socijalni osjećaj, vidimo i odatle, što je Dubrovnik godine 1417. ukinuo ono sramotno trgovanje robljem, koje se usprkos tolikim nastojanjima katoličke Crkve tako predugo podržavalo kod kršćanskih naroda.

U staro doba, osobito u 16. stoljeću, kršćanski su pomorci ploveći Sredozemnim morem mnogo trpjeli od barbarskih gusara, napose onih iz Alžira, Maroka i Tripolisa. Oni bi putnike plijenili, mučili su ih najokrutnije, preprodavali kao blago, ubijali ili ih uz velike otkupnine puštali na slobodu. Budući da su i dubrovački pomorci mnogo stradali od tih gusara, stvorio je Dubrovnik oko g. 1560. posebnu blagajnu za otkup zarobljenih svojih građana. Tu blagajnu podupirale su Bratovštine, navlastito svećenička, te privatnici svojim zadužbinama.

U Dubrovniku na Pločama bila je kraj crkve sv. Lazara bolnica za gubave već u 13. stoljeću. Kad je republika Dubrovnik stekla kao svoje vlasništvo Konavle, svečano je priznala, da je »Bog vrhovni gospodar sve zemlje«, te je zakonom od 25. veljače 1427. darovala jednu desetinu dobivenog zemljišta za vjersko - crkvene svrhe.

XI.

IZ PROFESOROVA DNEVNIKA

Zagreb, 9. rujna 1937.

Nezaboravni su časovi našeg jučerašnjeg posjeta u lijepom stoljetnom drevnom domu župnika u S. Kako je bilo dogovoreno, tako smo se ondje svi sastali, da iznenadimo župnika. Ali kako sam mu ja naš dolazak kao tajnu navijestio, on se doduše vješto činio, da je iznenađen našim dolaskom, ali ja sam na njemu vidio, kako mu je teško, da glumi to »iznenađenje«. Ne pristaje mu to. I već mi je bilo žao, što sam mu bio odao našu tajnu. Vidio sam međutim, kako se iskreno raduje našem dolasku.

Bili smo kod službe Božje u crkvi, a poslije toga smo, dok su gospođe kradomice udešavale župnikov stol te po njem slagale svakojaka jela, slatkiša i voća, mi muškarci pod starom lipom ispred župnog dvora raspravljali o našem sadašnjem političkom položaju iznoseći primjedbe iz davne naše prošlosti. I opet se povratismo na našu kulturnu povijest, i to na vjersko - ćudoredni život naših pređa.

»Ne smijemo, gospodo,« rekoh, »ostati samo kod vrlina naših starih! Ima nažalost i crnih stranica u našoj povjesnici. Bilo je i kod nas surovosti, bilo dosta nepravda i nasilja, da, i nećudorednosti. Nijesmo sveci i nemojmo sebi, kako reče jedan naš narodni vođa, umišljati, da ćemo narod pretvoriti u svece! Ali zato je ipak u hrvatskom narodu uvijek bilo svijetlih pojava svetosti. Naši hrvatski blaženici Nikola Tavilić, Augustin Kažotić, Marko Križevčanin, Gracija iz Mula i Ozana Kotorska najsvijetliji su dokazi za to. A koliko imamo mi Hrvati mučenika za svetu vjeru! Ni broja im ne znamo. I što još posebno treba istaći kod hrvatskog naroda, jest ovo: ako je i bilo i ako i ima među nama loših pojava, nevaljanština i grijeha, ipak se hrvatski narod kao cjelina uvijek odlikovao životom, koji je bio u skladu s vjerom i

ćudoređem te se nikad nije u tom iznevjerio kršćanskim načelima.«

»Za mene je ipak najbolnije,« primijeti B. K., »što su makar neki zavedeni Hrvati u prošlosti kušali prekinuti jedinstvo s rimokatoličkom Crkvom.«

»Za vrijeme nesretnog kneza Zdeslava, misliš?« upita doktor. »Hvala Bogu, taj pokušaj nije uspio! Biskup Teodozije i odvažni knez Branimir složnim su silama odbili taj drski nasrtaj, a to je samo učvrstilo naše jedinstvo s Crkvom.«

»Meni se čini,« prekine župnik, »da nam se najtragičnije osvetilo ono podmuklo bogomilsko krivovjerje. Otrovalo je velik dio našega naroda u Bosni. Grozna je pouka za sve nas, što su ti otpadniei od katoličkog pravovjerja najviše skrivili, da je Bosna ponosna tako brzo i tako bijedno pala za čitava stoljeća u tursko ropstvo! Da, to je jedna od najtužnijih tragedija hrvatskog naroda. A da nama bude još ozbiljnija pouka, svi su bogomili, kako tvrdi povjesničar dr Franjo Rački, listom prešli na Muhamedovu vjeru. Posljedice toga osjećamo i dandanas. Bogumilstvo je skrivilo, da je i danas petina hrvatskog naroda druge vjere, nego što je većina Hrvata. I radi te je vjerske podvojenosti i riješenje hrvatskog narodnog pitanja politički otešćano osobito s obzirom na one krajeve, gdje živu Hrvati katolici i muslimani zajedno. Ej, da je bl. Nikola Tavilić, koji je apostolski djelovao u Bosni za povratak bogumila u krilo katoličke vjere, potpuno uspio, to jest da ga dolazak Turaka na vrata Bosne u tom nije omeo, zastalno danas ne bi hrvatski narod bio vjerski, a po tom i politički razdvojen!«

Dok je doktor tako govorio, župnik se nestrpljivo okretao, jer još nitko nije goste zvao na objed. Htio je već otići, da vidi, koji je tome razlog, ali zadržali smo ga. Dotle je doktor nastavio:

»Dragi prečasni! Kadgod vidim našeg muslimana iz Bosne, rado u njemu gledam brata Hrvata. U meni se javlja posebna simpatija. Držim, da me to, što nije katolik, ne priječi, a da ga ne volim kao Hrvata.«

»Doktore, imate pravo!« odgovori župnik. »Niti su oni krivi, što nijesu katolici, kako su bili negda njihovi pređi, niti su poradi vjere prestali biti dio našega hrvatskoga naroda, ta sačuvali su jezik i svijest, da su Hrvati. Hrvati su kao narod katolički narod, makar ovaj ili onaj dio, ovaj ili onaj pojedinac ne pripada istoj katoličkoj vjeri. Da je ta vjerska pocjepkanost rana na narodnom organizmu, nitko to ne može da zataji.«

»To su krasne riječi!« upade vlastelin B. »Još nešto!« javim se ja. »Povjesnica naša svjedoči, da se u svim teškim časovima prošlosti, kad je zaprijetila opasnost katolištvu našega naroda, našao uz crkvene službenike na braniku i lijep broj odličnih hrvatskih svjetovnjaka, banova i knezova, da zajednički brane najdražu djedovsku baštinu. Pokušaj, da se Hrvati otkinu od Crkve katoličke, koja ih je krštenjem preporodila i kao majka mlijekom Kristove nauke odgojila, pomogao je odbiti hrvatski knez Branimir. Uzaludni bi bili svi golemi napori Pape, biskupa, svećenika i redovnika, da suzbiju zatornu pošast bogumilskog krivovjerja u našem narodu, kad ih ne bi svojski pomagali i odlični svjetovnjaci: Usorski knez Sebislav, o kojem reče sam Papa g. 1236., da je među bosanskim velikašima kao ljiljan među trnjem. Ban Stjepan Kotromanić (g. 1319.), ban Mladen II. Šubić, komu je Papa pisao: »Podigni svoju jaku desnicu na obranu i utjehu katoličke Crkve!« Takav je bio i prvi bosanski kralj Stjepan Tvrtko, koji je podupirao akciju bl. Nikole Tavilića protiv bogumilskoga krivovjerja, te je prodiranje tog tada tako opasnoga krivovjerja bilo zaustavljeno tako, da je ono ostalo stegnuto na manje hrvatsko područje, nego što je to moglo biti, da te akcije kralja Tvrtka i bl. Tavilića nije bilo...«

»Pa takva suradnja lajika sa svećenstvom zove se danas Katolička Akcija,« upadne u riječ doktor.

»Dakako,« potvrdi profesor pa nastavi: »Hrvatski ban Ivan Karlović potužio se u pismu kralju, da je poradi kršćanske vjere izgubio svoje dvije kneževine

(g. 1521.). Hrvati iz opsjednutog Bihaća vapili su za pomoć poručujući: ,Gotovi smo umrijeti za vjeru kršćansku.' Ban Petar Zrinski stavio je u usta sigetskom junaku Nikoli Zrinskomu riječi: ,Vitezi kršćanski, obrambo hrvatska, virom mučeniki!' Sjetite se naših neumrlih junaka Šubića, Frankopana, Zrinskih, Erdedija, Draškovića, Kružića itd. Oni su pod vodstvom i uz pomoć Crkve branili katoličku vjeru. Jest, to je bila Katolička Akcija! Samo složnom suradnjom svjetovnjačkih velikaša i naroda s crkvenom hijerarhijom bilo je moguće odbiti i podmuklu navalu luteranizma na katoličko pravovjerje Hrvata. Naši sabori, naši banovi, knezovi i odličnici odvažno su i ustrajno suzbijali tu kugu, kako je kazao Ivan Drašković g. 1597. u saboru u Požunu: ,Volim sa čitavom svojom kraljevinom razvrći svaku vezu s krunom ugarskom, nego dopustiti, da se u Hrvatskoj uvede duševna i smrtonosna kuga, a za moju domovinu najsramotnija ljaga!«

»Gospodo, izvolite, juha je na stolu!« javi stari šekutor, a iza njega stoje gospođe, radosno se približe i pozovu nas na objed.

»Gospođe,« nakloni se župnik, »oprostite našoj jednostavnosti i priprostosti kod stola... Mi smo na selu, nemamo sve pri ruci... Gospodo, izvolite!« i povede nas u prostranu blagovaonicu svog župnog dvora.

Kad smo ušli u blagovaonicu, ostao je župnik zabezeknut. Zagledao se u ukusno nakićeni stol, koji je bio krcat izabranim jelima. No brzo je shvatio, da su to vlastelinova i doktorova gospođa donijele i udesile. Smiješeći se zaprijeti im prstom:

»Tako mi se dakle osvećujete? Slutio sam, da mi svi skupa spremiste osvetu. Lijepi smo mi prijatelji svi zajedno! Profesor i ja spremili smo i nehotice stupicu dragoj obitelji prijatelja B. K. Prijatelji B. K., profesor i ja stavili smo stupicu odličnom prijatelju i pobratimu doktoru. Ali najopasnija bila je ona zajednička naša urota protiv odlične doktorove gospođe. Bojim se, da će nam teško oprostiti.

A sada? Sada ste, oprostite, moji mili gosti, svi vi meni spremili osvetu. Izvolite, da se okrijepimo i da se izmirimo!«

Kod župnikova stola bilo nam je svima vrlo ugodno. Našli smo tamo kao gosta i susjednog župnika Benka L. iz P., simpatičnog starca. Brzo smo se s njime upoznali i sprijateljili. Pripovijedale se razne dogodovštine, padale su i vesele šale, bilo je dakako i zdravica, ali te su bile kratke.

Najednom netko pokuca. U sobu stupi općinski bilježnik. Vidjelo se, da je »dobre volje«. Domaćina ga predstavi i ponudi mu, da sjedne. Nastala je tiha stanka. Domaćin ustane, i da izbriše neugodni dojam, što ga je bio na nas proizveo nenadani taj dolazak, nazdravi starca župnika Benka. Nagovara ga, neka ponovi prodiku patra kapucina Štefana, zagrebačkog propovjednika iz 18. stoljeća. Župnik Benko znao je napamet više odlomaka iz tih zanimivih kajkavskih prodika. Štampane su u Zagrebu g. 1727. pod naslovom »Pabulum spirituale ovium christianarum seu Conciones super Dominicas«. Kad smo i mi navalili na starca župnika s molbama, on nije mogao odoljeti. Ustane, gucne iz čaše, stavi se u pozu propovjednika. Nastala je šutnja kao u školi, samo je bilježnik nešto mrmljao. Benko ozbiljnim glasom otpočne:

»Jaj vama, koji ste mogućni na pitje! Jaj vama, koji se vu jutro stanete na pijančuvanje i vu njem se zadržavate tja do večera! Veliko je dostojanstvo nature človečanske, veli Štefan kapucin, ali človek z pijanstvom svoju čast premenja. Stvoritelju svojem špot čini, Otkupitelju muke ponavlja, samomu sebi zdravlje i žitek (život) skraćuje i k tomu i dušu pogubljuje...«

»Dosta, dosta, g. župniče!« poviče uvrijeđeni bilježnik. »To je prodika! To spada u crkvu. Radije ćemo piti!« podigne čašu i hoće da se kuca. Društvo naprotiv odvažno i glasno traži, da se nastavi prodika. Bilježnik gucne i ušuti.

»Sv. Izajuš prorok poručuje vsem pijancem,« nastavi dobroćudno Benko: »Jaj vama, jaj vama

Kad su najbolj pijani, onda štimaju, da su najmudrejši i najvučenejši. Zakajzato se more reći, da vsaki pijanec je jedno strašilo, tuliko čudnejše, koteroga ovak ispišuje sv. Inocenciuš Papa: ‚Kaj se more merzešega reći od pijanca? Pijancu je vonjba na vusteh, derhtanje na telu, goni norije, otkriva ono, kaj je tajno, pamet pogublja, obraz premenja.«

Društvo oduševljeno povlađuje starcu Benku, a on uživa, jer je i gradsku gospodu, pa i same gospode tako razigrao.

»Čast patru Štefanu!« vikne netko, a bilježnik pije i nešto prigovara. Benko međutim nastavlja:

»Sv. Augustin veli: Pijanstvo je mati, koren i početek vseh grehov, i človek, koji pijančuje, ne more se reći, da je človek niti greha ne čini, nego vsaki pijanec je celi sam greh... Vidi se i zna, vu kolike obšanosti, siromaštva, betege i nagle smrti vnoge je napeljalo na tuliko, da vnogi mogu od sebe reći ono, kaj pjesniki od pijancov popevaju: Bil sem negda bogat, ali me je troje dugovanje na zlo spravilo i vu veliko siromaštvo napeljalo: Kockanje naimre, pijanstvo i lotruvanje!«

Bilježnik ustaje i viče:

»Na to je vredno piti. Gospodo, molim riječ! Želim pozdraviti odlične goste mog dragog domaćine!«

Ali žamor je bio tolik, da se od njegovih riječi nije moglo ništa čuti, te je on napokon uvrijeđeno sjeo mrmljajući nešto sam za se. A župnik Benko nastavi prodiku kapucina Štefana:

»Gdo je u pogibelji, da se opije, nek pred oči digne svoju ruku, nek raširi prste i nek dobro promisli njihova imena. Palac veli: ‚Kaj si obećal?' Kažiprst veli: ‚Kuliko si pogubil?' Srednji prst poveda: ‚Na kaj si došel?' Prstenjak: ‚Kaj si zaslužil?' Mali prst ili mezimac — naj oprostiju, zove se auricularis, jer se z njim vušesa snaže *(grohotan smijeh)* — pita: ‚Kaj si vučinil?«

Društvo buči od veselja, neki pišu u notese, drugi viču: »Još, još! Dalje! Izvrsno! Zabavno, ali i poučno!«

»Već mi je suho po zubi!« pridometne Benko te dohvati čašu. Dok on pije, govori bilježnik sam sa sobom:

»Nijesam upamtio, što veli prvi prst?«

Svi se smiju, a župnik Benko ne obazirući se na bilježnika nastavlja okrenut prema gospođama:

»Ako li sebe ili drugoga zopijaš, budeš imel človeka prijatelja, a Boga neprijatelja. Sadašnje vreme gošćenja, rekel je otec kapucin pred 200 let, nikaj se ne preštimavaju, ako se vu njeh vse po vse ne pije kričeći i trucajući se piti. Gdogoder hoće bit pobratim, naj pije tri krat ali četiri krat. Naj pije jen krat z tovarušem iz pehara, da na dnu nikaj ne ostane! I počnu zdravice napijati, i prez vsakoga razloga vnogi i pod moraš piti, ar vele: I za bana i za kralja naj se pije vino prez mere!«

»Živio! Molim ponoviti!« diže bilježnik čašu. »I ja kao službena osoba nazdravljam g. bana...«

Od galame i smijeha dalje se nije nijedna bilježnikova riječ više čula. Bilježnik protestira, jer je, veli, htio kao službeno lice izreći službenu zdravicu, ali se nitko ne obazire na nj. Uto ustaje doktor, najavi skori odlazak i zahvaljujući domaćini župniku na lijepom dočeku i pogošćenju doda:

»Hvala od sveg srca i vele časnom g. Benku, koji nam je omogućio, da čujemo miloglasnu našu kajkavštinu iz bogate naše, nažalost zapuštene, zabačene i prezrene kajkavske hrvatske književnosti. Ona nam je draga, kao što nam je drago sve, što je hrvatsko, kao što nam je draga i naša domovina Hrvatska, kojoj kliknimo svi: daj, Bože, da bude opet svoja i da bude uvijek katolička, pa će biti u sebi jaka i sretna!«

Na te je doktorove riječi društvo zapjevalo hrvatsku himnu. Bilježnik se sav usplahiren digne i kao zapovjednim glasom zatraži riječ:

»Ja sam, gospodo, kao bilježnik... službeno lice... Po svojoj dužnosti, oprostite, moram prigovoriti... Dužan sam, da se ogradim proti ovakvih govora. Tu se cijelo vrijeme vodila hrvatska... se-

paratistička politika... *(Društvo se uznemirilo, nastaje sve jača buka.)* Zar mislite, da ne znam, što ste htjeli onim kajkavskim separatističkim govorancijama? Ja sam činovnik. Gospodinu domaćini čast! Nije me doduše pozvao, ali ja sam došao. Slutio sam, kakav je to sastanak! Kortešacija! Tu su pali izrazi i protiv vjerske trpeljivosti. Toliko se veličala katolička vjera, a mi smo najviše poradi nje robovali, dok nije došao spas...«

Svi su poustajali te uzrujano stali da se spremaju na odlazak. Kad je bilježnik vidio, da ga nitko nesamo ne sluša, nego da ga i srdito pogledavaju, povuče se, ispije čašu, koju mu je domaćin baš bio natočio, nakloni se nespretno i naglo ode.

Mi smo odahnuli. A župnik nas zamoli, da iznova sjednemo, te nam protumači, kako nije čudo, što se ovakvi bilježnici često nalaze po našim općinama. Na bilježnička mjesta dolaze obično ljudi bez ikakvih škola, koji su od običnih pisara postigli bilježničku službu. Zato su tim ovisniji o višim vlastima, kojima često u svojoj puzavosti i doušnički služe.

»K tomu je ovaj naš bilježnik rastavivši se od žene prešao na starokatoličku vjeru, da može sklopiti drugi brak. Sad razumijete sve...« završi župnik.

Malo iza toga raspoloženje je bilo u društvu obnovljeno. I tko zna, dokle bi naša vrlo ugodna zabava kod župnikova stola potrajala, da se nisu gospođe digle. Vrijeme je bilo, da se ide. Župnikova zadržavanja ostala su bez uspjeha. Ispratio nas je do automobila. Srdačno smo se oprostili od njega, a doktorovi ga pozvaše, neka ih što prije dođe posjetiti u Zagrebu.

Dobro raspoloženi odvezli smo se tako iz župnikova doma. Putem je, ne znam kako, došao razgovor na to, kako bi i opis ovog posjeta u S... trebao da uđe u onaj »Spomenar«, u kojem će biti sve, što je u vezi s međusobnim prijateljskim i istomišljeničkim poznanstvom našeg društva.

»To vi opišite!« dobaci mi doktorka.

»Milostiva... oprostite...« odgovorim plaho.

No svi se složiše s njom, te moradoh popustiti.

»Drago mi je, što će tako ‚Spomenar' dobiti još jedno lijepo poglavlje,« reče na to vlastelinova gospođa. »A baš sam eto razmišljala i o tom, kako da se taj ‚Spomenar' nazove, pa sam došla na misao, da mu na naslov budu stavljene riječi, koje je g. doktor izrekao u svojoj današnjoj zdravici: Hrvatska uvijek katolička.«

»Izvrsno!« prihvatismo svi. A ja dodam:

»Domišljatost je ženska odlika. U tom je naslovu doista sadržaj cijelog ‚Spomenara' divno izražen. Odmah ću tu našu odluku javiti župniku, pravom piscu ‚Spomenara', da čujemo, što će on na to.«

»A kad bude cijeli ‚Spomenar' posve gotov, onda ćemo to svečano proslaviti,« veselo će gospođa vlastelina B.

»I to u našem dvorcu,« nadoda njen suprug, »jer ondje je roman i otpočeo...«

»Evo nas u Zagrebu!« prekine doktor taj razgovor.

Malo iza toga razišli smo se svaki na svoju stranu.

XII.

IZ DOKTOROVA DNEVNIKA

U Zagrebu 15. studenoga 1937.

Jučer je u mojoj kući bio dan osobite radosti. U mom su se domu sastali najmiliji moji prijatelji, da se porazgovorimo o završetku i opremi našeg »Spomenara«. Pozvao sam i slikara O. N., s kojim sam u prijateljskom poznanstvu.

Svi se najradosnije pozdravismo. Nakon kratkog i živahnog razgovora uzeo sam u ruke »Spomenar« te sam držeći ga ovijena hrvatskom trobojnicom progovorio:

»Svi smo, hvala Bogu, na okupu. Providnost je htjela, da su se naši osobiti doživljaji od ove godine dana tako čudnovato međusobno povezali, a po

njima i naša srca. I nesamo naša srca, već i srca naših hrvatskih pređa. Sbe je to prikazano u ovom »Spomenaru«! Evo, odlični naši prijatelji! Izvolite ga primiti. Vama najviše pripada!« okrenem se vlastelinu B. i njegovoj gospođi.

Vlastelin ushićen primi »Spomenar«, ogleda ga i preda svojoj gospođi.

»Gospodo i dragi prijatelji!« ustane vlastelin. »Veoma sam počašćen. Svaki od vas prije je zavrijedio, da čuva ovaj dragocjeni spomen, nego mi. Vi ste, prečasni, naša srca preobratili, vi ste nam otkrili srce hrvatsko — srce katoličko! Vama svima, gospodo i prijatelji, od srca oboje zahvaljujemo.«

»Čestitamo vam, ali smo i zavidni,« javi se profesor.

»Htjeli bi, da svaki ima po jedan primjerak... A kako... ?« reče župnik.

»Drage volje pristajem, da se nekoliko primjeraka dade tiskati,« vlastelin će.

»Odlične gospođe i gospodo!« župnik će u neprilici. »Spomenar nije rađen za širu javnost. Sve se odigravalo u najužem krugu. Primjere iz povjesnice pomnije bih bio obradio i drugačije poredao.«

»Prečasni!« upadne profesor. »Tvoji se podaci tiču svih Hrvata te mogu korisno poslužiti svakom, komu ova knjiga dođe u ruke.«

»Vidim, da ste se dogovorili,« župnik će. »Na koncu sam stradao. To mi je kazna za one urote, na koje ste me naveli jedno protiv drugoga. Ne mogu da se protivim, kad je to želja svih vas — mojih prijatelja.«

Svi kliču župniku i zahvaljuju mu i čestitaju kao piscu. Župnik na to ustane, hoće da se oprosti i da ode.

»Prečasni! Nemojte!« klikne moja supruga. »Izvolite ostati u našoj sredini barem koji čas. To će mi biti dokaz, da se na nas ne ljutite!«

Jedva smo ga zadržali. Kad se razgovor nastavio, progovori vlastelin:

»Naslov knjige je već izabrala gospođa doktorka: H r v a t s k a u v i j e k k a t o l i č k a. A kako ćemo s njenom opremom ?«

»Lijepo bi bilo, kad bi u njoj bilo i slika,« progovori profesor. »Ali to bi knjigu veoma poskupilo, a treba željeti, da se ona radi svog vrijednog sadržaja što većma proširi. Nego vanjska oprema neka bude lijepa, ukusna, slikovita. Tu eto molimo našeg umjetnika slikara g. O. N., da nam pomogne.«

Slikar radosno pristane, te je dogovoreno, da na omotu bude nacrtan vlastelinski grad N., u kojem je događaj ove knjige započeo, a uz to najstariji lik kralja Tomislava, kako je sačuvan u Stonu.

S tim u vezi raspreo se razgovor o katoličkoj Crkvi prema umjetnosti, jer je slikar O. N. prigovorio, da se u našim crkvama zanemaruje umjetnost.

»Povijest umjetnosti najbolje dokazuje,« javi se profesor, »kako je Crkva uvijek promicala umjetnost. Ta sve su slavne crkve najuzvišeniji hramovi umjetnosti. A i najdivnija umjetnička djela baš su ona, koja su stvorena s kršćanskim sadržajem.«

»Ne smijemo krivo shvatiti g. slikara,« upadne u riječ doktor. »On nije htio omalovažiti vjersku umjetnost ni zasluge Crkve za umjetnost, nego se tuži samo na to, kako se danas u crkve uvlače bezvrijedni tvornički proizvodi, a umjetnosti se ne daje više mjesta.«

»Ima g. slikar dosta pravo,« umiješa se u razgovor župnik. »U pređašnja vremena su i kod nas sve ljepše crkve bile pune umjetničkih djela na slavu Božju. Ali treba znati, da su nekoć velikaši i imućnici imali i osjećaja i volje i mogućnosti, da podupiru umjetnost i pomažu crkve. A danas ? Crkve su osiromašene, a dobrotvora iz redova imućnika sasvim je ponestalo. Teret za izdržavanje crkve pao je sav na ubogi narod. Nije dakle čudo, što se za crkvene potrebe danas malo sabere, pa kako su umjetnička djela obično skupa, nabavljaju se slike, kipovi i oltari odanle, gdje se proizvode jeftinije. A konačno i sami današnji umjetnici nemaju vjerskog duha pa prema tome ni smisla za stvaranje prave vjerske umjetnosti. Ljudi hoće da beru biserna zrna, a ubijaju onu životinjicu, koja živi u školjci i proizvodi biser. Tako eto gorke plodove bezvjerja beremo i u umjetnosti...«

Svi smo pozorno slušali župnika. Uto uđe domaćinova gospođa doktorka te nas pozove na zakusku u drugu sobu. Tu se razgovor nastavio.

»Najsudbonosniji je utjecaj, što ga vrši marksističko - boljševički duh na svu ljudsku kulturu, pa i na umjetnost...« reče profesor. Sad se javi slikar:

»Pregledao sam, prečasni, letimično vaše povijesne članke u ‚Spomenaru' te sam opazio, da ste svu pažnju posvetili našoj kulturno - vjerskoj povijesti, a niste se dotakli socijalnih prilika hrvatskog naroda.«

»Jest,« odgovori župnik. »I o socijalnim bi se prilikama mnogo dalo reći. Ja razlikujem četiri razdoblja društvenog razvoja. Prvo je doba bilo ono, kad je na zemlji vladao raj, to jest kad je bio između čovjeka i Boga te između čovjeka i njegova bližnjega nepomućen odnos. Drugo je doba započelo grijehom, kojim je čovjek poremetio odnos između sebe i Boga, te sebe i bližnjega. Nestalo je mira, zavladala je sebičnost, pohlepa, ropstvo. Čovjekov ručni rad smatrao se nedostojnim slobodna čovjeka. U Ateni je bilo 21.000 slobodnih ljudi, a 400.000 robova! Eto, gospodo, do čega su dovele ćudoredne, vjerske i umne zablude. Treće je doba nastalo s Isusom Kristom, koji je svojom naukom, svojim životom i svojom smrću vratio čovjeku ono, što je po grijehu bio izgubio, vratio mu je čast i prava. Sam je bio radnik, a tako i njegovi apostoli. Pod neodoljivim utjecajem svijetla i topline Kristova Evanđelja topio se pomalo onaj debeli led tisućuljetnog ropstva...«

»Čast kršćanstvu,« javi se slikar, »ali bez francuske revolucije, bez međunarodne organizacije potištenih, pa i bez ruske revolucije ne bi došlo do temeljite promjene u socijalnom poretku.«

»Imate i vi, gospodine, donekle pravo,« primjeti profesor. »Ali kad nadođe toplo proljetno sunce te otapa led i studen, i djeca se raskuraže te pođu i razbijaju komade leda. Ako sebi umišljaju, da su ona razbila led i donijela proljeće, svi razboriti ih ismjehivaju!«

»Ljudsko se društvo i dalje razvijalo u doba trećeg razdoblja,« nastavi župnik. »Nešto zbog utjecaja

tragova poganstva, nešto uslijed velikih događaja — kao seobe naroda, velikih ratova i stvaranja novih država — nastao je neopazice nov društveno-gospodarski sustav, poznat pod imenom feudalizma. I opet je manjina prigrabila u svoje ruke golemi imetak, a s imetkom i svu vlast na štetu velike većine, t. j. seljaštva, koje je dospjelo u težak položaj ovisnosti — u kmetstvo. Kmet nipošto nije rob, ali je ipak sputan. Prikovan je uz grudu gospoštijskog imanja, prepušten samovolji gospodara i njihovih često okrutnih izrabljivača. Seljak — kršćanski odgajan — nije htio ni mogao snositi takav položaj, svijestan, da je povrijeđen u čovječjim pravima. Evo, što je napisao kralju Maksimilijanu u pismu od 23. studenoga 1573. Hrvat Antun Vrančić, nadbiskup i kr. namjesnik u Ugarskoj: »Istina je, da u povredi prava leži sve zlo. Neka mi vjeruje Vaše Veličanstvo, ne bez razloga tuže se seljaci, jer kod nas se postupa s nijemom živinom bolje nego od strane vlastelinstva s podčinjenim kmetovima. Trebalo bi i gospodu obuzdati zakonom, koji bi bili više kršćanski i čovječniji!« Kad su prilike sazrele, kmetstva je nestajalo. U Italiji bilo je ukinuto u 14. stoljeću, u Švicarskoj i Engleskoj u 16. stoljeću. U Njemačkoj istom u 18. i početkom 19. stoljeća, a u nas je dokinuto po banu Jelačiću g. 1848. U Rusiji je nestalo još kasnije.«

»A kako je bilo s obrtničkim staležom?« upitam.

»Obrtnički stalež — onda još malobrojan — sretno se obranio od prevlasti imućnika, i to pomoću svojih jakih staleških udruženja — cehova, koji su se razvili gotovo pod izravnim utjecajem katoličke Crkve. Obrtnički stalež umio je nesamo da očuva svoju neovisnost, nego se izdigao do velikog blagostanja, ugleda i moći kao nikada prije ni kasnije.«

Župnik stane i pogleda na uru te zaprepašteno ustane i hoće da se oprosti.

»A što je s četvrtim razdobljem?« upita profesor.

»Vidim ja, ti bi me htio namamiti, da reknem još koju,« župnik će prijeteći prstom profesoru. »Dobro, gospodo! Naglo i odveć naglo razvijalo se ljudsko

društvo novim smjerom, dok nije zadobilo današnji kapitalistički oblik. Sav kapital — u najširem značenju riječi — zgrnuo se u šake neznatne manjine — bogataša, koji su znali prigrabiti usprkos svim tobožnjim demokratskim sloboštinama glavni dio i političke vlasti te jak upliv na zakonodavstvo. Na drugoj strani stvarao se prirodno i dandanas se stvara novi, četvrti, radnički stalež stalež od milijuna i milijuna beskućnika, t. j. ljudi, koji ne posjeduju drugo nego svoju radnu snagu. Žrtva takvog razvitka bio je seljak - maloposjednik i obrtnički stalež.«

»Tu se posvema slažemo,« upadne slikar. »Ali pitanje je, gospodo, koji su uzroci tok društveno-gospodarskog razvitka skrenuli na tu kobnu stramputicu ?«

»Čovjek je«, nastavi župnik, »nadozidavajući na uspjehe dotadanje znanosti znatno uznapredovao u naukama, osobito je unapredio tehniku novim iznašašćima: izumio je strojeve, uveo tvornice i tako u temelju izmijenio stari način privrede. Plod je to dakle duševnog čovjekova rada. Otkriće novih zemalja (Amerike itd.), novih brzih prometala — kao željeznice, parobroda, nova unosna i velika tržišta — sve je to doprinijelo, da se proizvodnja silno povećala, kapital se umnožio. Staleži, gospodarski slabiji, podlegli su orijaškom kapitalu i golemoj tvorničkoj proizvodnji. Tako stalež obrtnički, a jednako i seljački s malim posjedom. Iz staleža obrtničkog i seljačkog nastalo je sve više beskućnika, jer su morali da bježe u grad tražeći kruha u tvornicama i nudeći svoju radnu snagu, kao što se nuđa svaka druga roba na tržištu.«

»Tok razvitka jasan je,« primijeti vlastelin. »Šteta samo, da se dopustilo, te taj po sebi dobri i korisni razvitak prijeđe sve brane prava i časti čovjekove.«

»Ne bi te promjene pošle tako sudbonosnim putem,« opet će župnik, »da nijesu bile u isto doba iznesene i raširene protukršćanske ideje, kao one gospodarskog liberalizma o pretjeranoj slobodi čovjeka pojedinca, a na štetu društvene cjeline, te o neograničenoj, bezobzirnoj slobodi u sticanju imutka. U

toj divljoj ‚slobodi' gospodarske utakmice morali su podleći i seljaci, pogotovu kad je liberalno zakonodavstvo upravo pomagalo diobu seljačkih jakih zadruga drobeći zemljišni posjed, i obrtnički stalež, jer je bila uništena njegova staleška organizacija — cehovi. I u tom dakle posljednjem razvitku društveno-gospodarskog poretka, koji je urodio tako nesnosnim i nepravednim socijalnim odnosima, bile su odlučne misli, nazori, a ne toliko same materijalne društveno-privredne okolnosti.«

»Sasvim je prirodno,« profesor će, »takav poredak izazvao je nezadovoljstvo kod potištenih i osiromašenih. Nastale su sve jače i šire organizacije sa zahtjevom, da se taj sustav s temelja promijeni.«

»Jedni hoće,« nastavi župnik, »da to postignu nasiljem i krvavom revolucijom rušeći nesmiljeno upravo one temelje, na kojima može jedino da zavlada socijalna pravda i blagostanje svih, a drugi nastoje da ozdrave ljudsko društvo u duhu kršćanske socijalne nauke.«

»Cilj nam je dakle isti,« upadne slikar, »ali put do cilja je različit. Drago mi je, gospodo, da sam danas u društvu gospode raznih staleža. Potrebne su dakle izmjene misli. Moram i ja, da u mnogočem ispravim svoje mišljenje.«

»A sada, gospodo, moram vas ostaviti,« završi župnik. »Hvalim napose vrijednoj domaćici i domaćinu te se preporučujem.«

Uto se javi gospođa doktorka:

»A hoće li i ovaj naš razgovor ući u ‚Spomenar' ?«

»Dakako da hoće, ako ga napiše vaš gospodin suprug,« smiješeći se odgovori župnik. »A vi mu, gospođo, možete kod toga pomoći.«

»Tako je! Izvrsno!« prihvate svi, a meni nije bilo drugo, nego da na to pristanem.

XIII.

Jednoga lijepoga dana stane pred mojim župnim domom neki auto. Pogledam kroz prozor, tko bi to mogao biti. Kad tamo, a iz auta izlaze doktorovi i profesor. Izađem im ususret.

»Nosimo ti, prečasni, prve tiskane primjerke tvoje knjige!« klikne profesor pružajući mi omot, nakon što smo se bili pozdravili.

Uvedem ih u sobu i odmotam radoznalo omot. S velikim zadovoljstvom uzmem jedan primjerak knjige.

»Divan je taj naš ,Spomenar'!« klikne gospođa doktorka. »Baš smo vam za nj zahvalni!«

»Isto tako će ti biti zahvalni svi, kojima ta knjiga dođe u ruku,« doda doktor.

I dok sam listao po knjizi raspreo se razgovor o svim njenim potankostima.

Uto se sjetim, da treba goste nečim i da ponudim. Uzvrpoljim se, a profesor progovori:

»Mi smo, prečasni, došli k tebi, da pođemo svi zajedno u N... te da ondje proslavimo ovu tvoju i našu knjigu.«

Uzalud sam se nastojao ispričati. Nije mi uspjelo. I za pola smo se sata već vozili autom prema N...

Veliko je bilo iznenađenje, kad su nas vlastelin B. i gospođa vlastelinka ugledali. Još veća je bila radost, kad sam im pružio knjigu. Gospođi vlastelinki napuniše se oči suzama radosnicama, te reče:

»Hajdmo svi u našu kapelicu, da ondje Bogu i Majci Božjoj zahvalimo za sve, što je dovelo do ove knjige i što nas je u takvoj sreći i u tolikom prijateljstvu zbližilo jedne k drugima i Bogu!«

»I da ova knjiga urodi obilnim plodom u srcu sviju onih, koji je budu čitali, to jest, da osjete, kako je Hrvatska uvijek bila katolička te da i u sadašnjosti i budućnosti mora takva ostati, jer to je jedino jamstvo njena opstanka i sreće,« dodao je doktor.

Stara kapelica vlastelinskog dvora nije još nikad bila svjedok tako tople, tako sretne molitve, kakvom su je sada ispunile naše radosne duše.